

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01620

TEVYEH DER MILKHIKER

Sholem Aleichem

*Permanent preservation of this book was made possible
by Ann & Mel Pomerantz
in loving memory of
Frances Wasserman*

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם

טביה דער מילניקער

שלוש-עליכום

טביה דער מילניקער

אויסגאבע פאר שול און היים

געקירצט און צוגעגרייט צום דרוק

פון

ח. ש. קאזדאן

ארויסגעגעבן פון

בוענאס-איירעס, 1961

טעכנישע רעדאקציע און העברעיזמען־רשימה

צוגעגרייט און פאַרטייטשט פון

מ. זו. בערנשטיין

אִיִּנְהַאַלֶט

זײַטן

7	פון די אַרויסגעבער
9	וויכטיקסטע דאַטעס אינעם לעבן און שאַפן פון שלום־עליכם
19	דאָס גרויסע געווינס
37	היינטיקע קינדער
55	האַדל
71	חוּוה
85	שפּרינצע
99	טביה פאַרט קיין ארץ־ישראל
115	לדלך
127	ש. מענדעלסאָן — וועגן טביה דער מילכיקער
131	העברעזומען — רשימה און פאַרטייטשונגען

מיט סינף יאר צוריק האָט די מישפּחה פון פאַרשטאַר-
בענעם אלטער ראַזענטאַל באַשלאָסן צו שאַפן אַ פּאָנר פאַר
יודישער קינדער־ליטעראַטור, דורך וועלכן עס זאָל פאַר-
אייביקט ווערן דער נאָמען פון זיין מאַן, פּאַטער און ברודער.

די מישפּחה האָט דאָן געשלאָסן אַן אַפּמאַך מיט דער
„געזעלשאַפט קולטור און הילף אויפן נאָמען אַרמור זיגעל-
בוים“, אַז די דאָזיקע געזעלשאַפט זאָל פאַרוואַלטן מיטן
פּאָנר.

דאָן, מיט 5 יאר צוריק, איז עס געווען אַ פּרוּוו, היינט
האַבן מיר שוין אַ געוויסע דערפאַרונג און זענען שוין די רע-
זולטאַטן, לאַמיר גלייך זאָגן, די גוטע רעזולטאַטן פון דאָ-
זיקן אויפּטו.

אין משך פון דער דאָזיקער צייט זענען שוין דערשינען
4 ביכער. מיר ברענגען אויף אַ צווייטן אָרט די רשימה פון
די דאָזיקע פּובליקאַציעס. מיט צופרידנקייט קענען מיר
פּעסטישטעלן, אַז די דאָזיקע אויסגאַבעס האָבן באַקומען
אַנערקענונג, סיי ביי אונדז אין לאַנד, סיי מחוץ די גרענעצן
פון אַרגענטינע. די דאָזיקע ביכער האָבן טיילווייז געלייגט
דערט די נויט אויפן דאָזיקן געביט. די אַרעמקייט פון יודי-
שער קינדער־ליטעראַטור איז אזוי גרויס, אַז אונדזערע ביי-
כער זענען אויסגענומען געוואָרן מיט אַנערקענונג פון שול-
טערס, לערערס און פּריוער פאַר אַלין פון די קינדער גוסא.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די פּובליקאַציעס פון
אונדזער פּאָנר זענען געוואָרן סיי לייער־מאַטעריאַל פאַר די
קינדער, סיי דידאַקטישער לער־מאַטעריאַל אין די קלאַסן.
אין טייל שולן זענען אונדזערע ביכער אַריינגענומען געוואָרן
אין לער־פּראָגראַם און זענען פון וויכטיקן מאַטעריאַל אין
די שולן.

דאָס אינטיקע בוך איז אַ ווייטערדיקער שטאַפּל אין
דער דאָזיקער סעריע. די פּריוערדיקע ביכער האָבן געהאַט

צו טאָן מיט אַלטער און נייער געשיכטע, מיט עלעמענטן פון וועלט־פּאַלקלאָר. איצט טראָגן מיר צו פאַר די קינדער און לערער אַ וויכטיק בוך פון אונדזער קלאַסישער ליטעראַטור — ווידער אַ בוך צום לייענען און לערנען. עס איז גראַד אויסגעקומען, וואָס שלום־עליכמס ט ב י ה דער שיינט ווען די וועלט האָט אָפּגעשלאָסן די גרויסע דערמאָד נונגס־דאַטע פון זיין הונדערט־יאָריקן געבוירנטאָג און צו זיין 45טער יאַרצייט, וואָס פאַלט אויס היי־יאָר (13טער מיי 1916 — 13טער מיי 1961).

אונדזער אויסגאַבע איז אַבער נישט סתם אַ נייע אויפ־לאַגע פון טביחן. דאָס בוך איז ספעציעל צוגעגרייט געוואָרן פאַר שול און היים דורך דעם באַקאַנטן פּעדאַגאָג און פּיאַנער פון ייִדיש־וועלטלעכן שול־וועזן, פּרוּער אין רוסלאַנד און פּוילן און היינט אין די פאַראייניקטע שטאַטן פון אמעריקע.

נעמענדיק אין אַכט פאַר וועמען די אויסגאַבע איז באַשטימט, האָבן מיר זיך געמיט זי זאָל טאַקע אַמבעסטן די נען די יונגע לייענערס און לערנערס. מיר האָבן דעריבער צוגעגעבן אַ רשימה פון די וויכטיקסטע ביאָביבליאָגראַפֿישע דאַטעס פון שלום־עליכמס לעבן און שאַפן — פון זיין געבוירן ביז זיין לעצטן טאָג. מיר האָבן נאָך דעם טעקסט געגעבן דאָס וונדערלעכע אַרטיקל פון איינעם פון די גע־וועזענע זיילן פון ייִדיש־וועלטלעכן שול־וועזן, שלמה מענדל־סאָ, וועגן טביח דער מילכיקער. לסוף האָבן מיר געבראַכט די רשימה פון העברע־זומען, העברע־ישע ווערטלעך (לויטן אלה־בית), וואָס שלום־עליכמס האָט אַריינגעפלאַכטן אין זיין ט ב י ה.

זענען מיר טאַקע זיכער, אַז די דאָזיקע, פינפטע, פּר־בליקאַציע, וועט פונקט ווי די פּרוּערדיקע אויפגענומען ווערן פון אונדזערע לייענער מיט גרויס ליבשאַפט.

ווילן מיר לסוף צוגעבן, אַז די פונדאטאָרן פון דעם אַל־טער ראָזנטאַליפּאָנד, האָבן באַשלאָסן דעם דאָזיקן פּאָנד ווייטער אָנצוהאַלטן, פאַרזעצן ווייטער די דאָזיקע וויכטי־קע אַרבעט.

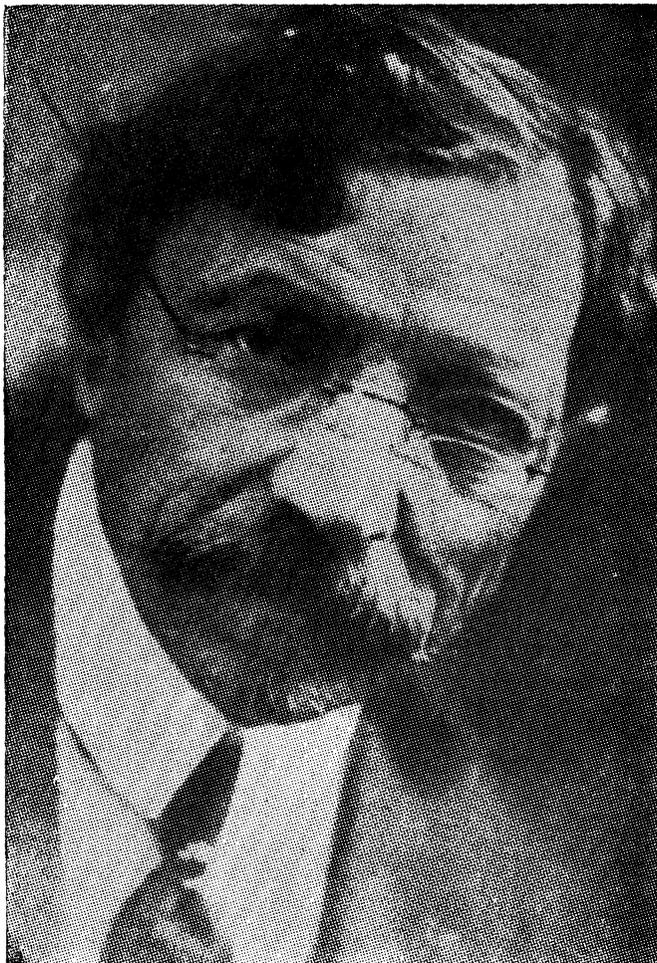
פאַרלאַג און רעדאַקציע

זייכטיקסטע דאטעס אינעם לעבן און שאפן פון שלום-עליכם

(אויסגעקליבן לויט י. ד. בערקאוויטש, פון „שלום-עליכם-בוך“, ניו-יאָרק)

1859. 2טן מערץ, געבוירן אין פּערעיאַסלאָוו, פּאַלמאַזווער גובערניע, ביי מנחם-נחום און מינדל ראַבינאַוויטש. קינדערווייז אַריבערגעפאַרן מיט דער פּאַמיליע קיין וואַראַנקאַ, וואָס שלום-עליכם רופט אָן קאַסרילעווקע. צוריקגעקומען מיט שוועסטער און ברידער קיין פּערעיאַסלאָוו צו זיין זיידע-באָכע, דערנאָך צוריקגעקומען צו זיין פּאַטער און צו דער שטיפּמוטער חנה.
1873. אַרײַנגעטראָטן אין פּערעיאַסלאָווער רוסישער קרייז-שול.
1876. געענדיקט די שול. געגעבן לעקציעס אויף רוסיש אין זיין שטאַט, דערנאָך אין רושישטשעוו.
1877. אָנגעקומען ווי אַ לערער צו אלימלך לאַיעוו אין גוט סאַפּיעווקע, קיעווער גובערניע, וווּ געלערנט אַ דריי יאָר.
1879. פאַרענטלעכט אין דער העברעיִשער „הצפּירה“ קאַרעספּאַנדענ-ציעס. גערופן געוואָרן צום פּריוויו און באַפּרייט געוואָרן.
1880. אויסגעקליבן געוואָרן אַלס ראַבינער אין לובען, פּאַלמאַזווער גובער-ניע; אָנגעהאַלטן דעם אַמט ביז אויגוסט 1883.
1881. פאַרענטלעכט אין „המליץ“ זיין ערשטן אַרטיקל.
1883. דעם 2טן מיי (ל"ג בעומר) חתונה געהאַט אין קיעוו מיט האַדל (אַלגאַ), די טאָכטער פּון אלימלך לאַיעוו.
- אין יולי-אויגוסט געדרוקט אין „פעטערבורגער פּאַלקסבלאַט“ זיין ערשטע דערציילונג אין ייִדיש „צוויי שטיינער“. אויפגעגעבן דאָס ראַבינעריי אין לובען און זיך באַזעצט אין סאַפּיעווקע. דערנאָך אַריבער קיין בעלאַצערקאַוו, קיעווער גובערניע. אָפּגעדרוקט אין „פּאַלקסבלאַט“: „די וויבאַרעס“, „די איבערגעכאַפּטע בריוו אויף דער פּאַסט“, „ווי איז אונדזער קאַפיטאַן“ (ליד).

1884. אַנגעהויבן צו אַרבעטן ביי די קיעווער בראַדסקים, רעווידירט זייערע גיטער אין יעקאַטערינאַסלאַווער גובערניע, פאַרעפנטלעכט אין „פאַלקסבלאַט“ דערציילונגען און פעליעטאַנען, לידער און אַר-טיקלען, פאַרעפנטלעכט אַ דערציילונג אין רוסיש אין „יעוורעיס-קאַע אַבאַזרעניע“.
1885. נאָכן טויט פון זיין שווער געוואָרן אַפּיעקון איבער זיין ירושה. גע-שריבן אַ בריוו צו מענדעלע מוכר ספרים (אין רוסיש), וווּ אויס-געדריקט באַגייסטערונג צו אים צו זיין 25-יאַרדיקן יובל. אַנהייב פון לאַנגיאַריקער פּריינדשאַפט.
1886. אַנגעהויבן זיך פאַרנעמען מיט געשעפטן אין קיעוו. געדרוקט אין „פאַלקסבלאַט“, „בילדער פון דער באַרדיטשעווער גאַס“.
1887. אַריבערגעפאַרן קיין קיעוו, וווּ געפירט גרויסע געשעפטן מיט ווייץ, צוקער, מיט ווערט-פאַפּירן. צווישן אַנדערן געדרוקט אין „פאַלקסבלאַט“, „דאָס מעסערל“, דעם איינאַקטער „אַ חתן, אַ דאָק-טאַר“; אין מרדכי ספּעקטאַרס „פאַמיליעפּריינד“ — „דער אַרע-מער עושר“.
1888. געשטאַרבן אין קיעוו זיין פאַטער, אַרויסגעגעבן אין זיין אַנדענק אַ ביכל „דאָס בינטל בלומען“. געדרוקט אין „פאַלקסבלאַט“ זיין ראַמאַן „ר' סענדער בלאַנק און זיין פּילגעשעצטע פאַמיליע“. אַרויס-געלאָזט אַ ביכל קעגן דעם שרייבער שׂמ״ר „שמרם משפט“; אַרויס-געגעבן דעם ערשטן באַנד „די יידישע פאַלקס-ביבליאָטעק“, וווּ געדרוקט צווישן אַנדערן זיין ראַמאַן „סטעמפּעניו“, געפאַרן קיין אַדעס, זיך באַפּריינדעט מיט י. ח. ראַווינצקי, דערנאָך מיט מענ-דעלע מוכר ספרים, בן-עמי, ש. דובנאַוו.
1889. באַטייליקט זיך אין אַ פאַלעמיק וועגן יידיש.
1890. אַרויסגעגעבן דעם צווייטן באַנד „יידישע פאַלקס-ביבליאָטעק“, וווּ אַפּגעדרוקט זיין ראַמאַן „יאַסעלע סאַלאַוויי“. פאַרלוירן זיין פאַר-מעגן, אַוועק קיין אויסלאַנד.
1891. געווען אין פאַרזי, וווּ, טשערנאַוויץ, דערנאָך אין אַדעס. געדרוקט סקיצן און נאָוועלן אין רוסיש.
1892. אַרויסגעגעבן אין אַדעס דעם „קול מבשר צו דער יידישער פאַלקס-ביבליאָטעק“, וווּ געדרוקט די ערשטע בריוו פון מנחם מענדל און שיינע שיינדל.
1893. אַרויסגעפאַרן קיין פאַסטאַוו, דערנאָך קיין קיעוו, וווּ פאַרנעמט זיך ווידער מיט מסחר, מעקלעריי. פאַרעפנטלעכט אין ספּעקטאַרס „הויז-פּריינד“ זיין „סטאַנציע מאַזעפּעווקע“.

די לעצטע פאטאָגראַפיע פון שלום־עליכמען.

1894. פארעפנטלעכט זיין קאמעדיע „יקנה"ז", די צענוור האָט דאָס ביכל קאָנפּיקירט. געשריבן די ערשטע זאַכן אין אַמעריקאַנער אויסגאַבן אין דער פּיטסכּורגער צייטונג „די טויב" און אין „פי-לאַדעלפּיער שטאַטצייטונג".
1895. אָנגעשריבן פאַרן „הויז-פּריינד" די צווייטע סעריע מנחם מענדלם בריוו.
1897. אַרויסגעגעבן אין וואַרשע די בראַשור „דער ייִדישער קאַנגרעס אין באַזעל".
1898. אַפּגעדרוקט אין וואַרשע צוויי בראַשורן „אויף וואָס באַדאַרפֿן ייִדן אַ לאַנד?" און „צו מיינע שוועסטער אין ציון"; אַרויסגעגעבן די דערציילונג „משיחם ציימן".
1899. אָנגעהויבן פּיל צו שרייבן אַדאַנק דעם דערשיינען פּון זשורנאַל „יוד", וווּ אַפּגעדרוקט צוויי דערציילונגען פּון „טביה דעם מיל-כיקן", דעם איינאַקטער „מזל טוב", די דריטע סעריע פּון מנחם מענדל בריוו א"א.
1900. פאַרעפּנטלעכט פאַרשידענע זאַכן אין „יוד", צווישן אַנדערע „דער זייגער", „פורים", „די רויטע ייִדלעך", „די פּאַן", „הנוכה-געלט" א"א. אָנגעהויבן אַרויסטרעטן מיט מ. מ. וואַרשאַווסקי, פאַרפּאַ-סער פּון די פּאַלקסלידער, אויף אַוונטן, אין קיעוו, בערדיטשעוו, בעלאַצערקאַוו.
1901. אַרויסגעגעבן מ. מ. וואַרשאַווסקים לידער, אָנגעשריבן צום בוך אָן הקדמה. אַפּגעדרוקט אין „יוד" צווישן אַנדערע: „אַ נייע סעריע בריוו פּון „מנחם מענדל", „דאָס מעפל", „ביים קעניג אַחשוורוש", „ראַכמשיק", „אַ פאַרשמערטער פּסח", אָנגעהויבן די סעריע „קליי-נע מענטשעלעך מיט קליינע השגות", „די שטאַט קאַסרילעווקע"; אַרויסגעגעבן אין וואַרשע „אַ מעשה אָן אַן עק" (דער פאַרכי-שופּטער שניידער" א"א.
1092. מיטאַרבעטערשאַפט אין „יוד", און וואַכנבלעטער „ייִדישע פּאַלקס-צייטונג", „ייִדישע פּרויענוועלט", פאַרעפּנטלעכט צווישן אַנדערן: „דרייפּוס אין קאַסרילעווקע", „מתושלח", „ווען איך בין ראַט-שילד", „אויפן פּידל", „דער דייטש", „גימנאַזיע" און אַנדערע.
1903. הויבט אָן מיטצואַרבעטן אין די טעגלעכע צייטונגען „דער פּריינד", „דער טאַג", פאַרעפּנטלעכט „צעזייט און צעשפּרייט" (דראַמע), „קאַנקורענטן", „אויף פּסח אַהיים", „מיטן עמאַפּ", „די פּריילעך-כע קאַמפּאַניע" און פּיל אַנדערע זאַכן. זיך פאַרכונדן מיט טאַלם-טאַי, טשעכאַוו, קאַראַלענקאַ און גאַרקי וועגן דעם זאַמלבוך „הילף"

טביה דער מילכיגער

א וואונדערליכע טעשה. זיי אזוי טביה. א יוד איין אָרעפּאן.
א מסופל מיט קינדער. איז פלוצים בענליקט געווארען דורך
א משונה ווילדען פאל, וואס איז פראיטע וואל דאס
בעשענען איז א בייל. דערצעהלעם פון טביהן אליין און
איבערנענעבען ווארט ביי ווארט

דורך

שרום עליכם

Тевье деръ Мильхигеръ
т. в. Тевье торговецъ Молокомъ
(Оттаскъ изъ IV тома сборника „Гауэфрайнды“)
Рассказъ Шломоалехема.
ВАРШАВА 1895

שעהיבלאט פון דער ערשטער דרוקאויסגאבע פון „טביה“, ווארשע, 1895.

למזכות די געליטענע פון פאגראם. צוגעגרייט צום דרוק פיר בענד שרפטן „אלע ווערק פון שלום-עליכם" אין פארלאג „פאלקס-כיל-דונג" (תושיה).

1904. באמיט זיך צו באקומען א דערלויבעניש ארויסצוגעבן א יידישע צייטונג, באזוכט פעטערבורג, אדעס, ווילנע, ווארשע. זיך בא-קענט מיט די רוסישע שרייבער מ. גארקי, ל. אנדרעיעוו, א. קופ-רין א"א, אין ווארשע זיך באקענט מיט י. ל. פריץ, בעל-מחשבות. געדרוקט אין פארשידענע אויסגאבן דערציילונגען, מאנאלאגן, פארגעזעצט „טביה דער מילכיקער", מנחם מענדלס בריוו א"א.

1905. מיטגעארבעט אין ווארשעווער „דער וועג", ארויסגעגעבן אינעם פארלאג „ביכער פאר אלע" (ווארשע) אין באזונדערע ביכלעך דערציילונגען און מאנאלאגן. אויפגעטראטן מיט פארלעזונגען אין ווילנע, קאוונע, ריגע, ליבוי, לאדזש א"א. אין ווארשע אויפגע-פירט זיין פיעסע „צעזייט און צעשפרייט" אין פויליש. אין אק-טאבער איבערגעלעבט דעם קייעווער פאגראם. מאטערעל און גייסטיק צעבראכן, באשלאסן צו פארן קיין אמעריקע מיט דער פאמיליע און געקומען קיין לעמבערג. אנגעשריבן צענדליקער דערציילונגען, צווישן אנדערע „יוסף", „צוויי אנטיסעמיטן", „שמואליק", דעם איינצאקטער „אגענטן", „דער פעטער פני מיט דער מומע רייזל" א"א.

1906. געוויינט אין לעמבערג, באזוכט זשענעווע, לאנדאן, סוף אקטאבער אין ניו-יארק. אין אמעריקע אויפגענומען גרויסארטיק אין יעקב אדלערס „גרענד טעאטער", פארעפנטלעכט צווישן אנדערן: „די גרויסע רעוואלוציע אויף יענער זייט סמבטיון", „חוה" (טביה דער מילכיקער), „ס'א ליגן" א"א.

1907. געוויינט אין ניו-יארק, דערנאך אין זשענעווע. מיטגעארבעט אין ניו-יארקער, ווארשעווער, פעטערבורגער און ווילנער צייטונגען, אויפגעפירט אין ניו-יארק צוויי פיעסעס „דער אויסווארף אדער שמואל פאסטערנאק" (באארבעט פון זיין קאמעדיע „יקנה"ו) און „סטעמפעניו". פארעפנטלעכט זיין ראמאן „דער מבול", די ערשטע סעריע פון „מאטל פייסי דעם חזנס" און אנדערע זאכן.

1908. געוויינט אין זשענעווע, דערנאך נערווי, באזוכט בערלין. אנגע-שריבן די קאמעדיע „דער אוצר" („גאלדגרעבער"), „פיר זענען מיר געזעסן", ווייטערדיקע קאפיטלען פון „מאטל פייסי דעם חזנס" א"א. פארגענומען סוף מיי א טור איבער רוסישע שמעם, באזוכט ווארשע, ווילנע, אדעס; סוף יולי קראנק געווארן אין בא-

ראנאוויטש אויף טובערקולאז, ווו אפגעלעגן א צוויי חדשים, ארויסגעפארן קיין נערווי, איטאליע; דעם 25סטן אקטאבער איז געפייערט געווארן זיין 25סטער ליטערארישער יוביליי.

1909. פארבראכט אין קורערטער, אפט מיט א הויכער טעמפעראטור:

פיל געשריבן. מיטגעארבעט אין פיל צייטונגען. צווישן אנדערן פארעפנטלעכט „שמואל שמעלקים און זיין יוביליי“, „די גאלד-שפינערס“, „טביה פארט קיין ארץ-ישראל“, „א בלעטל שיר השי-רים“, „אייזנבאן-געשיכטעס“, אנגעהויבן שרייבן דעם ראמאן „בלאנדזשענדע שטערן“. א יוביליי-קאמיטעט אין ווארשע האט אפגעקויפט זיינע ווערק ביי די פרייוואטע פארלעגער. ארויסגע-געבן א נייע אויפלאגע פון זיינע ווערק, ווי אויך פיל ביכלעך, פאר-שפרייט אין צענדליקער טויזנטער עקזעמפלארן.

1910. געוויינט אין נערווי און אין אנדערע קורערטער. מיטגעארבעט

אין פארשידענע צייטונגען, פיל געשריבן און געדרוקט. פארנע-זעצט זיין ראמאן „בלאנדזשענדע שטערן“, „זעקס און זעכציק“, „אסתר“, „א פסח אין דארף“, „קאסרילעווקע אין יעהופעץ“ א.א.

1911. געוויינט אין נערווי א.א. ערטער. ארבעט מיט אין פיל צייטונגען,

ווי ער פארעפנטלעכט פארשידענע דערציילונגען, ווי אויך סע-ריעס, צווישן אנדערן: „פון גאלעווקעס ביז מאריענבאד“, „גיטל פורישקעוויטש“, „מען הוליעט“, „אויטא-דא-פע“ א.א.

1912. געוויינט אין פארשידענע שטעט אין אויסלאנד. געשריבן דעם

ראמאן „דער בלוטיקער שפאס“, „פסח מיט א קל וחומר“, „דאק-טוירים“ א.א.

1913. באקומען א שארפע בלאזנקראנקהייט, זיך געהיילט ביי פארשי-

דענע דאקטוירים. באזוכט זיין, בערלין א.א. שטעט. אנגעשריבן א נייע סעריע „בריוולעך פון מנחם מענדל צו שיינע שיינדל זיין ווייב“, „קנארטן“, „איבער א הימל“ א.א.

1914. נאך פסח געקומען קיין רוסלאנד, נאך אן אפשייד פון איבער 5

יאר. געמאכט א פארלעזונג-טור איבער פיל שטעט. געקומען קיין אלבעק, דייטשלאנד, ביים צפון-ים, ווו די מלחמה האט אים גע-טראפן. ארויסגעשיקט געווארן מיט דער פאמיליע קיין בערלין. אן מיטלען, צעבראכן און געפייניקט פון א נערוועזער דארשט-קראנקהייט, פארבראכט אין קאפענהאגען עטלעכע חדשים און דערנאך געקומען קיין אמעריקע. דעם 1טן דעצעמבער געהאט א קבלת-פנים אין קופער-יוניאן און מיט א וואך שפעטער — אין קארנעגיהאל. פארעפנטלעכט פיל זאכן, צווישן אנדערן: „דער

פאגראם אין קאסרילעווקע", "לך לך", "וחלקלקות" (פון „טביה“).
דראמאטיזירט זיין ראמאן „דער בלוטיקער שפאס“ אין אַ טראַג־
קאָמעדיע „שווער צו זיין אַ ייד“ א”א.

1915. געוויינט אין ניו־יאָרק, געאַרבעט אין „דער טאַג“, אַרויסגעטראָסן
מיט פאַרלעזונגען אין פאַרשידענע שטעט. צוליבן שלעכטן גע-
זונט־צושטאַנד אָפט פאַרבראַכט אין די בערג, ביים ים. אָנגע-
שריבן די קאָמעדיע „דאָס גרויסע געווינס“, „פונעם יאָריד“ און
פיל אַנדערע זאַכן.

1916. נישט געקוקט אויף דער שווערער קראַנקהייט, געצווונגען אויפ-
צוטראַעטן אין פאַרשידענע שטעט, און געשריבן ביי אוממענטש-
לעכע ווייטיקן. נאָך פסח פאַרשאַרפט זיך זיין קרענק, און שבת
אינדערפרי, דעם 13טן מיי, י' אייר, אויסגעגאַנגען. מאַנטיק, דעם
15טן פאַרגעקומען די לוויה, וווּ ס'האַבן זיך באַטייליקט הונדער-
טער טויזנטער יידן.

דאָס גרויסע געווינס

אַ ווונדערלעכע מעשה, ווי אזוי טביה דער מילכיקער,
אַ ייד און אַרעמאָן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פלוצים
מיטאַמאַל באַגליקט געוואָרן דורך אַ משונה-ווילדן
פאַל, וואָס איז כדאי, מען זאל דאָס באַשרייבן אין אַ
ביכל. — דערציילט פון טביהן אליין און איבערגעגעבן
וואָרט ביי וואָרט.

דאָס גרויסע געווינס

— אז ס'איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איר, פאַני שלום-עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איר: אז סע גייט לויפט עס. און טאָג מער חלילה פאַרקערט, מעגט איר צעזעצט ווערן רעדנדיק, וועט אייך העלפן, ווי דער פאַראַיאַריקער שניי. אַ מענטש האַרעוועט, ווערט אויסגעריסן, כאַטש נעם לייג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מען ווייסט נישט פון וואָס און פון וואָנען — עס פּערדלט פון אַלע זייטן. אזוי, און אַ ייד, כל־זמן עס שלאָגט זיך נאָך איין אַדער, טאָר ער נישט פאַרלירן דעם ביטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזען פון זיך אַליין טאַקע, ווי אזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפירט, מיט מיין איצטיקער פּרנסה; וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפן קעז און פוטער אין מיטן דרינען, און מיין באַבעס באַבע האָט קיינמאַל נישט געהאַנדלט מיט קיין מיל־כיקס? ס'איז בנאמנות כדאי, איר זאָלט אויסהאַרכן די גאַנצע מעשה פון אַנהייב ביזן סוף. איך וועל מיך צוזעצן אויף אַ וויילע אַט דאָ, נעבן אייך אויפן גראָז, לאַז זיך דאָס פּערדל דערווייל עפעס קייען, ווי זאָגט איר: אויך אַ באַשעפעניש ביי גאָט.

בקיצור, דאָס איז געווען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט, איך זאָל אייך נישט זאָגן קיין ליגן, אַ וואָך אַדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר, האָ? אַ פאַר וואָכן נאָך שבועות. פאַרגעסט נישט, ס'איז שוין, פאַוואַלינקע, איך זאָל אייך זאָגן אַקוראַט, אזוי גרויס ווי אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פונקט ניין יאָר אַדער צען, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איר זעט מיך אַטאָ, גאַרנישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקע דער אייגענער ט ב י ה, נאָר פאַרט נישט דער, ווי זאָגט איר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ קבצן אין זיבן פאַלעט, כאַטש אַפילו, און מען וויל שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד. נאָר וועדליק אַמאַל, בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ ייד אַ נגיד, מיט אַ פּערד־און־וועגעלע און אייגנס, מיט, קיין עיך הרע, בהמהלעך אַ פאַר, וואָס מעלקן זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האָלט אַט־אַט ביי אַפּקעלבן זיך. ס'איז דאָ, נישט צו פאַרזינדיקן, קעז און פוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאַג, אייגענע האַרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבעטן, קיינער זיצט נישט ליידיק. מיין ווייב זאָל לעבן מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגן קריגלעך,

שלאגן פוטער, און איך אליין, ווי איר זעט אַטאָ. פאַר מיר אַרויס אַלע פּרימאַרגן אויפן מאַרק, גיי דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מען זעט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע באַלעבאַטיים פון יעהופּעץ, מען רעדט זיך דורך אַביסל מיט אַ מענטשן, פילט מען, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקל מענטש אויף דער וועלט.

בקיצור, וואָס זשע האָב איך אייך אָנגעהויבן צו דערציילן? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאַטס הילף, אַ ביטערער אַרעמאַן; געשטאַרבן, נישט פאַר קיין יידן געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאַג פון הונד-גער, אַחוץ וועטשערע. געהאַרעוועט האָב איך ווי אן אייזל, געשלעפט קלעצער פונעם וואַלד צום וואַקזאַל אַ פּולן וואַגן, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פאַר צוויי גילדן אַ טאַג, און דאָס — נישט אַלע טאַג, און דערמיט גיי האַלט אויס, קיין עינד־הרע, אַזאַ שטוב מיט פיקערס, זאָלן געזונט זיין. וואָס טוט גאַט? ער פירט דאָס וועלטל קלוג מיט שכל; זעט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַרן שטיקל ברויט, מאַכט ער צו מיר: דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין עק וועלט, דער הימל איז אויף דיר געפאַלן? פע, ביסט אַ גרויסער נאַר! אַט וועסטו זען, ווי אַזוי, אַז גאַט וויל נאַר, טוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דריי און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך; דער עיקר איז — ביטחון, אַ ייד באַדאַרף האַפּן, נאַר האַפּן, איי וואָס? טאַמער ווערט מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך יידן אויף דער וועלט.

איין מאָל פאַרנאַכט פאַר איך מיר אַזוי זומער־לעבן אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אַן די קלעצער; דער קאַפּ אין דער ערד, אויפן האַרצן וויסט און פינצ-טער; דאָס פּערדל, נעבעך, קוים וואָס עס פּלאַנטעט מיט די פיס, כאַטש האַק, כאַטש בראַק. „קריך, זאָג איך, שלימזל, אין דער ערד אַריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַדייט אַ תּענית אין אַ לאַנגן זומער־טאַג, אַז דו שטייסט איין ביי טביהן פאַר אַ פּערדל!“ שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך אַפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאַג — עס גוסעט; די שאַטנס פון די ביימער ציען זיך אויס לאַנג, ווי דער ייִדישער גלות; עס הייבט אָן ווערן פינצ-טערלעך און שטאַרק סומנע אויפן האַרצן. פאַרשיידענע געדאַנקען, מחשבותן קריכן אין קאַפּ אַריין, אַלערליי געשטאַלטן פון מענטשן, שוין לאַנג געשטאַרבע-נע, קומען מיר אַקעגן; און דאָ דערמאַן איך מיך די היים — אַז אַך־אויך־וויי איז מיר! אין שטוב איז פינצטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלן געזונט זיין, נאַקעט און באַרוועט, קוקן אַרום נעבעך אויפן טאַטן, דעם שלימזל, טאַמער וועט ער ברענגען אַ ברויטל אַ פּריש, און אפשר אַ בולקע אַהיים.

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאַכן וואַגן און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון, אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי, ווערט מען אויס-געריסן! נישט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידיים מיין איך, וואָס זיצן

א גאנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאטשעס, עסן און טרינקען און באדן זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבוננו של עולם, פאָרוואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאָכט זיך, אַ ייִד גלייך מיט אַלע ייִדן. גוואַלד, גאַטעניו, זע, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האַרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אַרעמעלייט נעבעך, וואַרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אַרומקוקן, ווען נישט דו? אַ ב ה ר ח מ מן — דער- באַרעמדיקער, האַרציקער פּאָטער! הער צו אונדזערע קולות, האָב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבעך הונגעריק! פּלוצים — טטוי! דאָס פּערדל האָט זיך אַנידערגעשטעלט. איך כאַפּ אַפּ אויף דער גיך דאָס שטיקל שמונה-עשרה, איך הייב אויף די אויגן און טו אַ קוק — עס קומען מיר אַקעגן גלייך פון וואַלד אַרויס צוויי משונה-מאַדנע נפשות, פאַרשטעלט און אַנגעטאָן נישט ווי געוויינלעך. „גזלנים!“ — איז מיר דורכגעפּלויגן אַ געדאַנק אין קאָפּ, און האָב מיך אָבער באַלד פאַרכאַפּט צוריק: „פע, טביה, ביסט אַ שוטה! סטייטש, דו פאַרסט אין וואַלד שוין אַזוי פּיל יאָרן, בייטאָג און ביינאַכט, וואָס איז דיר עפעס פּלוצים היינט איינגעפּאַלן גזלנים?“ — וויאָ! מאַך איך צום פּערדל און נעם זיך אָן מיט האַרץ און גיב אים אַ פאַר שמיצלעך פון הינטן, גלייך ווי נישט מיך מיינט מען.

— ר' ייִד! הערט נאָר, ר' קרוב! — מאַכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט אַ קול פון אַ נקבה און ווינקט צו מיר מיט אַ פּאַטשיילע. — אָנו, שטעלט זיך נאָר אַפּ אויף אַ רגעלע, וואַרט-צו אַ וויילעטשקע, אַנטלויפט נישט, מען וועט אייך, חלילה, גאַרנישט טאָן!

איך שטעל אַפּ דאָס פּערדל. איך הייב אָן גוט איינצוקוקן זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע אַן עלטערע מיט אַ זיידן טיכל אויפן קאָפּ, די אַנדערע אַ ייִנגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטן אַוונט, סקאַצל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומרשט אין גוטן מוט. — וואָס איז אייער באַגער? אויב איר מיינט עפעס קויפן, וועט איר ביי מיר נישט געפּינען גאַרנישט, סיידן בויכווייטיק אויף מיינע שונאִימס קעפּ, אַדער האַרצקלעמעניש אַ פּולע וואָך, אַדער אַביסל קאַפּדרייע-ניש, טרוקענע שמערצן, נאַסע יטורים, צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכן זיי. — זע נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסל צע-לאָזט! אַ ייִדן, אַז מען זאָטשעפעט מיט אַ וואַרט, איז מען נישט זיכער מיטן לעבן! מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נישט קויפן גאַרנישט, מיר האָבן נאָר געוואַלט אַ פּרעג טאָן ביי אייך, אפשר ווייסט איר, וווּ איז דאָ ערגעץ דער וועג קיין בוי-בעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומרשט. — עס האָט

ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פנים, פונקט ווי איר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגן, צי ווייס איך, אַז מען רופט מיך טביה.

— אַזוי? מען רופט אייך טביה? אַ גוטן אַוונט אייך, ר' טביה! מיר פאַר-שטייען נישט, וואָס איז דאָ — מאַכן זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמ-דע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וווינען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאָטשע, זענען מיר, זאָגן זיי, אַרויסגעאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַצירן, און דרייען זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיקן וואַלד פּאַוואַלינקע פון גאַנץ פּרי אָן, בלאַנדזשען און בלאַנדזשען און קענען נישט בשום-אופן זיך אַרויפּשלאָגן אויפן רעכטן וועג; דערוויילע, זאָגן זיי, האָבן מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבן מיר לכּתחילה געמיינט, אַ קשיא, אפשר איז דאָס, חלילה, אַ גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגן זיי, אַז מיר האָבן דערזען פון דער נאָענט, אַז איר זענט, דאַנקען גאָט, אַ ייד, איז אונדז געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פאַרשטייט איר שוין?

— כאַכאַ-כאַ, אַ שיינער גזלן! — זאָג איך. — איר האָט געהאַרכט אַמאָל, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ יודישן גזלן, וואָס איז אַנגעפאַלן אויף אַ דורכגייער און געבעטן ביי אים אַ שמעק טאַבעקע? אויב איר ווילט, זאָג איך, קען איך אייך דערציילן די מעשה.

— די מעשה — זאָגן זיי — לאַזט איבער אויף אַן אַנדערש מאָל; איר ווייזט אונדז בעסער אַן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטייטש, אַט דאָס איז דאָך דער אמתער וועג קיין בויבעריק! איר זאָלט אַפילו, זאָג איך, נישט וועלן, מוזט איר מיט דעם שליאַך אַנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואָס זשע שווייגט איר? — מאַכן זיי צו מיר.

— וואָס זשע זאָל איך, זאָג איך, שרייען?

— וויבאַלד אַזוי, מאַכן זיי צו מיר, קערט איר שוין וויסן, איז עס נאָך עפעס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווייט, עטלעכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף-זעקס אַדער זיבן, און אפשר טאַקע אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבן אויסגעשריגן ביידע ווייבער מיטאַמאָל, געד-בראַכן די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטייטש, וואָס רעדט איר? איר ווייסט וואָס איר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורעדן — אַכט ווערסט?! —

— נו, וואָס זשע, זאָג איך, זאָל איך טאָן? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואַלט איך דאָס געמאַכט אַביסל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלצדינג אויספרוון אויף דער וועלט.

— איר רעדט עפעס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגן זיי צו מיר, — איר זענט

(ביזל פון י. פרידלענדער)

„מאָרש אין חאָטן אַרײַן... איר זײַט אויף דער קעלענער... שפּאַרט דאָס פּערדל!“

גארנישט ביי די געדאנקען, כ'לעבן. מיר האבן שוין קיין כוח נישט צו פלאגן-טערן מיט די פיס; א גאנצן טאג האבן מיר, אחוץ א גלעזל קאווע מיט א פוטער-בולקע, נאך אין מויל נישט געהאט, קומט איר צו גיין מיט אייערע מעשיות!

— אויב אזוי, — זאג איך, איז עפעס אנדערש; ווי זאגט מען, קיין טאגן גייט נישט פארן עסן. דעם טעם פון הונגער פארשטיי איך גאנץ גוט, איר בא-דארפט מיר נישט דערציילן. עס קען זייער שיין זיין, זאג איך, אז איך האב קיין קאווע מיט קיין פוטער-בולקע נישט אנגעקוקט שוין פון א יאר... און אזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאר א גלעזל הייסע קאווע מיט מילך און מיט א פוטער-בולקע א פרישע, מיט נאך גוטע זאכן... איך הער דעם ריח פון קאווע, איך פיל דעם טעם פון פוטער-בולקע — פרישע, געשמאקע, מחיה-נפשות!

— ווייסט איר גאר וואס, ר' טביה? — מאכן צו מיר ביידע ווייבער. — טאמער וואלט געווען א סברה, אזוי ווי מיר שטייען אט-א-דא, זאלן מיר זיך ארויפכאפן צו אייך אויפן וואגן, און איר טאקע אליין זאלט זיך מטריה זיין אונדז אפפירן מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איר זאגן דערויף?

— סא, משל, זאג איך, איך פאר פו ון בויבעריק, און איר דארפט קיין בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבערן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכן זיי. — ווייסט איר נישט וואס מען טוט? א יוד א למדן גיט זיך אן עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פארט צוריק. האט קיין מורא נישט, ר' טביה, זאגן זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונדז ברענגען אהיים בשלום, ווינטשן מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איר וועט צו אונדז דערלייגן.

„עפעס רעדן זיי מיט מיר תרגום-לשון! — טראכט איך מיר. — פאר-שטעלט, גארנישט ווי געוויינלעך!“ נאר מעשה-שטן כאפט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילנדיק פונעם מויל: קריכט אין וואגן!

מיינע האבן דערהערט, זיך דווקא נישט געלאזט לאנג בעטן און מארש אין וואגן אריין; איך נאך זיי אויף דער קעלגיע, פארקערעוועט דעם דישל, שמייס דאס פערדל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, וועמען? א נעכטיקער טאג! פונעם ארט וויל דאס נישט רירן, כאטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען.

— פארוואס פארט איר שוין נישט? — מאכן צו מיר די ווייבער. — פארוואס איך פאר שוין נישט? איר זעט דאך, זאג איך, פארוואס: דאס פערדל וויל נישט דאווענען, ס'איז נישט אויפגעלייגט.

— גיט עם מיט דער בייטש, מאכן זיי, איר האט דאך א בייטש. — א דאנק אייך, זאג איך, פאר דער עצה, גוט וואס איר האט מיר דער-מאנט. דער חסרון, זאג איך, וואס מיין בחור שרעקט זיך נישט איבער פאר

אזעלכע זאכן; ער איז שוין אזוי געווינט מיט דער בייטש. ווי איך מיטן דלות, — זאג איך צו זיי כלומרשט מיט אַ ווערטל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס ביינ־יאַריקע קדחת.

בקיזור, — איך האָב אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פּערדל נע־ בעד; אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאַלפֿן, עס האָט גערירט פּונעם אַרט, — און מיר זענען אַוועק מיטן וואַלד גלייך אונדזער וועג. פּאַרנדיק אזוי, פּליט מיר דורך אין קאַפּ גאָר אַ נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביסטו אַ פּערדאַטש! ביסט געווען אַ קבצן, און וועסט בלייבן אַ קבצן. סטייטש, גאָט האָט דיר צוגע־ שיקט אַזאַ באַגעגעניש, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָר, ווי אזוי באַ־ דינגסט דו זיך נישט לכתחילה, דו זאָלסט וויסן — וואָס וועסטו האָבן דערפּאַר? פּאַרוואָס טאַקע נישט אָפּלעקן אַ ביינדל, אָו עס האָט זיך שוין יאָ אזוי געמאַכט? שטעל אָפּ דאָס פּערדל, דו בהמה, זאָג זיי אזוי און אזוי: „האָב איך ביי אייך אזוי פּיל און אזוי פּיל, איז גוט, אלא נישט, בעטן מיר אייך, מחילה, אַראָפּ פּונעם וואַגן!“ נאָר צוריק קלער איך מיר: „ביסט טאַקע אַ בהמה, טביה! דו ווייסט נישט, אָו די פעל פּונעם בער טאָר מען אין וואַלד נישט פּאַרקויפֿן.“

— למאָי פּאַרט איר נישט אַביסל גיכער? — זאָגן די ווייבער און טאַרען מיך פּון הינטן.

— וואָס האָט איר, זאָג איך, אזוי קיין צייט נישט? פּון איילעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס נישט אַרויס, — זאָג איך און כאַפּ אַ קוק מן־הצד אויף מיינע פּאַרשווינדלעך; דאַכט זיך, ווייבער, ווי געוויינלעך, ווייבער: איינע מיט אַ זיידן טיכל, די אַנדערע מיט אַ פּאַריק; זיי זיצן און קוקן איינס אויפּס אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך עפעס ווייט? — פּרעגן זיי מיך.

— נעענטער, זאָג איך, ווי פּון דאַנען אַוודאי נישט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבן מיר אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף; נאָכדעם, זאָג איך, גייט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבן מיר דעם גרויסן באַרג־אַרויף, און פּון דאָרטן גייט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בוי־ בעריק...

— עפעס אַ שליממזל! — רופּט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— אַ פּאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגענער! — זאָגט די אַנדערע.

— אַוודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגענער, אָו איך לאָז מיך

פּירן ביי דער נאַז!...

— ווו וועט איר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליבע ווייבער, הייסן אַפּוואַרפּן? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגן זיי, אַפּוואַרפּן? וואָס איז דאָס פאַר אַן אַפּוואַרפּעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונדזער לשון הייסט דאָס: וווּהין וועט איר זיך הייסן פאַרפירן, אָו מיר וועלן קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אַם ירצה השם, מיטן אויבערשטנס הילף, געזונט און שטאַרק, אָו גאָט וועט שענקען דאָס לעבן? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פּרעגן איידער איין מאָל בלאַנדזשען.

— אַ? אַט דאָס מיינט איר? איר וועט אונדו, זאָגן זיי, מוחל זיין צופירן צו דער גרינער דאָטשע, וואָס ביים טייך, פון יענער זייט וואָלד. ווייסט איר וווּ דאָס איז?

— פאַרוואָס זאָל איך נישט וויסן? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דער היים. אַט ערשט פאַראַיאַרן זומער, זאָג איך, האָב איך גע־שטעלט אויף דער גרינער דאָטשע צוויי קלאַפּטער האַלץ מיטאַמאַל; דאָרט איז געזעסן איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנשטשיק.

— ער זיצט היינט אויך דאָרטן. — רופן זיך אָן צו מיר ביידע ווייבער און קוקן איינס אויפּס אַנדערע און שושקען זיך און לאַכן.

— שאַ, זאָג איך, קען דאָך געמאַלט זיין, אָו איר האָט מיט אים עפעס אַ שטיקל שייכות, — וואָלט אפשר געווען, זאָג איך, אַ סברא, איר זאָלט זיך דאָרט מטריח זיין, עפעס אַ רעד טאָן פון מיינעטוועגן, אַ שטיקל טובה מיר, אַ פּרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איך וואָס?

— שאַט, זאָג איך, אָו מען לעבט, דערלעכט מען זיך; אַט האָט איר, זאָג איך, דעם טייך, און אַט איז די גרויסע דאָטשע, — זאָג איך און פאַר מיר אַריין ברייטלעך, גלייך מיטן די של אין גאַניק אַריין. מען האָט אונדו נאָר דערזען, איז געוואָרן שוין ושימחה, אַ געשריי, אַ געפילדער: „אוי, די באַבע! די מאַמע! די מומע!... זיך געפונען דער שאַדן! מזל־טוב!... גוואָלד, וווּ זענט איר געווען?... אַ גאַנצן טאָג אָן קעפּ... צעשיקט פאַטשט אויף אַלע וועגן... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גולנים, חס־שלום! וואָס איז די מעשה?“...

— „די מעשה איז אַ שיינע מעשה; געבלאַנדזשעט אין וואָלד, פאַרבלאַנ־דזשעט העט־ווייט, אפשר צען ווערסט. פּלוצים אַ ייד... וואָס פאַר אַ ייד?... אַ ייד אַ שליממזל מיט אַ פּערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטן זיך“...

ביקצור, מען האָט אַרויסגעטראָגן לאַמפּן אויפּן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבן טראָגן סאַמאָואַרן הייסע, מיט בעקנס טיי, מיט צוקער, מיט אייב־געמאַכטס, מיט פיינקוכנס גוטע, מיט פּוטער־געבעקס פּרישע, שמעקנדיקע, און נאָכדעם עסנס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, יאַכלעך פעטע, מיט געבראַטנס.

מיט גענדזנס אַ סך, מיט די בעסטע וויינען און נאַסטאַקיעס. איך בין נאָר גע-
שטאַנען פון דערווייטנס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מען עסט דאָס
און מען טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידיים, קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדן.
„אַ משכון פאַרזעצן, טראַכט איד מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!“ מיר דאַכט,
איך ווייס? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער גענוג
געווען אויף אַ גאַנצע וואַך, ביז שבת. גוואַלד, גאַטעניו, האַרציקער־געטרייער,
דו ביסט דאָך עפעס אַ גרויסער גאַט און אַ גוטער גאַט, מיט חסד און מיט יושר,
ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אַוועקגעבן איינעם גאָר, דעם אַנדערן גאַרנישט? און
צוריק אָבער באַטראַכט איך מיך: עט, ביסט אַ גרויסער נאָר, טביה, כ'לעבן, וואָס
איז שייך, דו ווילסט אים זאָגן אַ דעה, ווי אַזוי צו פירן די וועלט? מסתמא,
אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איר, אַז ווען עס זאָל
באַדאַרפן זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. איי, וואָס? פאַרוואָס זאָל
טאַקע נישט זיין אַנדערש? איז דער תירוץ: דערויף זענען מיר דאָך עפעס שטיק-
לעך יידן אויף דער וועלט. אַ ייד באַדאַרף לעבן מיט אמונה און מיט ביטחון;
ער באַדאַרף גלייבן, ערשטנס, אַז ס'איז דאָ אַ גאַט אויף דער וועלט, און האַפן
אויף דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז עס וועט זיך, מסתמא, אים ירצה השם, פאַר-
בעסערן...

— שאַ, וווּ זשע איז ערגעץ דער ייד? — הער איך עמיצער זאָגט. — שוין
אַוועקגעפאַרן דער שליממזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פון דערווייטן. — וואָס הייסט, איך
וועל אַוועקפאַרן גלאַט אַזוי, אָן אַ זייט־געזונט? שלום עליכם, זאָג איך, אַ גוטן
אַונט אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייט, און לאַז אייך וויל באַקומען;
— קומט זשע אַהער, מאַכן זיי צו מיר, וואָס שטייט איר דאַרטן אין דער
פינצטער? לאַמיר אייך אַנקוקן כאַטש, זען וואָס פאַר אַ פנים איר האָט. אפשר
וועט איר נעמען אַביסל בראַנפן?

— אַביסל בראַנפן? אַך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַביסל
בראַנפן? לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כוסה. — לאַז גאַט געבן, זאָג
איך, איר זאָלט תמיד זיין רייך און האַבן גרויס נחת; יידן, זאָג איך, זאָלן תמיד
זיין יידן; גאַט זאָל זיי געבן, זאָג איך, געזונט און כוח, זיי זאָלן קענען אַריבער-
טראַגן די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שיינער ייד מיט
אַ יאַרמעלקע. — פון וואָנעט איז אַ ייד, וווּ זיצט איר, וואָס איז אייער פרנסה?
זענט איר אַ באַווייבטער? האָט איר עפעס קינדער, און וויפל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — נישט צו פאַרוינדיקן, אויב איטלעכס קינד,
זאָג איך, איז ווערט, ווי מיין גאַלדע וויל מיך איינרעדן, אַ מיליאָן, בין איך ריי-

כער פונעם גרעסטן גביר אין יעהופעץ. דער חסרון, זאג איך, וואָס אַרעם איז נישט רייך, קרום איז נישט גלייך. ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וויל. געלט האָבן טאַקע די בראַצקיס, און איך האָב טעכטער. און אַז מען האָט, זאָגט איר, טעכטער, פאַרגייט דער געלעכטער. נאָר גאַרנישט, גאַט איז אַ פאַטער. ער פירט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבן און מיר מוטשען זיך אונטן. מען האַרע-וועט, מען שלעפט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסן. ווי מיין באַבע, עלוי השלום, פלעגט זאָגן: „ווען דער פּיסק זאָל ליגן אין דער ערד, וואָלט דער קאַפּ געגאַנגען אין גאַלד“...

— לאַז מען געבן דעם יידן עפעס עסן! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערט באַשאַפן אויפן טיש פיש, און פלייש, און געבראַטנס, און פּערטלען עוף. און פּופקעס מיט לעבערלעך אָן אַ שיעור.

— איר וועט עפעס עסן? — מאַכן זיי צו מיר. — גייט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקן פּרעגט מען, אַ געזונטן גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איר, אַ דאַנק אייך. אַביסל בראַנפן, זאָג איך, מהכתי, נאָר גיין זעצן זיך אַט דאָ מאַכן אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטן, אין דער היים, מיין ווייב און קינדער, זאָלן גע-זונט זיין... אויב אייער גוטער ווילן וועט זיין...

בקיצור, מען האָט זיך, אַפנים, געשטויסן וואָס איך מיין, און מען האָט מיר גענומען פאַקן אין וואָגן אַריין איטלעכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראַטנס, דער אַ פּערטל עוף, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפל שמאַלק. דער איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איר, מאַכן זיי, ברענגען אַהיים אַ מתנה פאַר אייער ווייב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפל וועט איר זיך הייסן באַצאָלן פאַר אייער טירחה, וואָס איר האָט זיך מטריח געווען פון אונדזערטוועגן?

— ס'אַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסן אַנמעסטן? וויפל אייער גוטער ווילן וועט זיין, זאָג איך, אַזוי וועט איר מיר באַצאָלן. מיר וועלן דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדל אַראַפּ, אַ רענדל אַרויף.

— ניין, זאָגן זיי, מיר ווילן האַרכן פון אייך אַליין, ר' טביה! האָט קיין מורא נישט, מען וועט אייך, חלילה, נישט קעפן.

„וואָס טוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגן אַ קערבל, איז אָן עבירה, טאַמער קען איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגן צוויי, האָב איך מורא, טאַמער קוקן זיי מיך אָן ווי אַ משוגענעם: פאַרוואָס קומט דאָ צוויי קאַרבן?“

— אַ דרייערל!!!... — האָט זיך אַרויסגעכאַפט ביי מיר פונעם מויל, און צווישן עולם איז געוואָרן אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיר שיער אין דער ערד באַגראַבן.

— האָט קיין פאַראיבל נישט, זאָג איך, טאַמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פּערד, זאָג איך, אויף פיר פיס, ספּאַטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז געוואָרן נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מען האָט זיך פשוט געהאַלטן ביי די זייטן לאַכנדיק.

— לאַז שוין זיין גענוג צו לאַכן! — רופט זיך אַן דער גביר און געמט אַרויס פון בוזעמקעשענע אַ גרויסן טייסטער און גייט און שלעפט אַרויס פונעם טייסטער — וויפל מיינט איר, אַשטייגער? אַנו, טרעפט! — אַ צענערל, אַ רויטס אַזוי ווי פייער, איך זאָל אַזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איר פון מיר, און איר, קינדער, גיט אייך פון אייער קע־שענע וויפל איר פאַרשטייט“.

בקיזור, וואָס טויג אייך — עס האָבן אָנגעהויבן צו פליען אויפן טיש פינ־פּערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבן מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטייט איר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צונויף די עטלעכע קערבלעך פונעם טיש און פאַרט געזונטערהייט צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבן, זאָג איך, איר זאָלט פאַרמאַגן צען מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיל, איר זאָלט האָבן אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צונויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געציילט? וואָס געציילט? — און שטופ אין אלע קעשענעס. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטן תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבן, זאָג איך, גרויס נחת, איר און אייערע קינדער און קינדס קינדער און אייער גאַנצע מישפּחה, — זאָג איך און לאַז מיך גיין צום וואָגן, רופט זיך אַן צו מיר די גבירטע, יענע וואָס מיטן זיידן טיכל:

— שטייט נאָר אַ וויילע, ר' טביה, פון מיר באַקומט איר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאַרגן קומט צו פאַרן; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבן פיר און צוואַנציק גלעזער מילך; היינט האָט זי פון אַ גוט־אויג אויפגעהערט צו מעלקן זיך, דאָס הייסט, מעלקן מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי נישט...

— לאַנג לעבן זאָלט איר, זאָג איך, איר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבן, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקן, אי מילך געבן; מיין אַלטע איז, קיין עינ־הרע, אַזא באַלעבאַסטע, אַז פון גאַרנישט בראַקט זי לאַקשן... האָט קיין פאַר־איבל נישט, זאָג איך, טאַמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַן איבעריק וואָרט, אַ גוטע נאַכט און אַ גוטן תמיד און זייט געזונט, — זאָג איך און לאַז מיך גיין. איך קום אַרויס אין הויף צום וואָגן, איך טו מיך אַ כאַפּ צום פּערדל —

אוי-וויי, אן אומגליק, א צרה, א שלאק! איך קוק אויף אלע זייטן, — נישטאָ קיין פערדל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר, דו ביסט אין דער אַרבעט!“...

— וואָס באַברעט איר זיך דאָרטן און וואָס וואַרטשעט איר? — פּרעגט מען מיך.

— וואָס איך באַברע מיך? — ענטפער איך. — אַז אַך־און־וויי איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאַדן: דאָס פערדל מיינס... — אייער פערדל, מאַכן זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זייט זיך מטריח אַהינ-צו, אין שטאַל אַריין.

איך קום אַריין אין שטאַל און טו אַ קוק; יאָ, ווי איך בין אַ ייד! מײן בחור שטייט זיך גאַנץ פײן צווישן די נגידישע פּערר, שטאַרק פאַרטיפט אינעם קײען, רײבט דעם האַבער געשמאַק, אויף וואָס די וועלט שטייט.

— הער נאָר, זאָג איך צו אים, חכם מײנער, שוין צײט אַהיים; מיטאַמאָל צוכאַפן זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; אַן איבעריקער ביסן, זאָגט מען, קען פאַר-שאַדן...

בקיצור, איך האָב אים קוים אײנגעבעטן, מחילה אײנגעשפּאַנט אים אין וואָגן און האָב מיך געלאָזט אַהיים לעבעדיק־פּריילעך. אויך מײן פערדל איז גע-וואָרן גאַרנישט דאָס, וואָס פּרײער; אַ נײע פעל אויף עם אויסגעוואַקסן; שוין נישט געוואַרט אויף קײן בײטש, געלאָפן ווי אַ מזמור, געקומען אַהיים שוין שפּעטלעך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מײן ווייב מיט אַ שימחה, אַ פּרײד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איר, מזל־טוב דיר, גאַלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינצטערער, מאַכט זי, וואָס ביסטו אַזוי יום־טובדיק, מײן טײערער ברויטגעבער? דו פאַרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאַלדשפּינער מײנער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מײן ווייב, אַנט וועסטו באַלד זען אַן אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזן זיי נעבעך אויך געניסן, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאַכלים...

— צי דו ביסט דול, צי דו ביסט חסר־דעה, צי דו ביסט גערירט, צי דו ביסט פונעם זינען? עפּעס רעדסטו, ווי אַ משוגענער! — זאָגט צו מיר מײן ווייב און שעלט, ווי געוויינלעך אַ יידענע.

— אַ יידענע, זאָג איך, בלייבט אַ יידענע; נישט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישן טויזנט ווייבער האָט ער נישט געפונען אײנע אַ רעכטע. אַ גליק, כ׳לעבן, וואָס ס׳איז היינט געוואָרן אויס מאַדע צו האָבן אַ סך ווייבער. — זאָג איך און גיי מיר אַרויס צו מײן וואָגן און טראָג אַריין פון דאָרטן אלע גוטע זאַכן, וואָס מען האָט מיר אײנגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלצדינג אויס אויפן

טיש. מיינע חברה-לייט האָבן דערזען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַ-
פאלן דעם טיש, ווי די הונגעריקע וועלף געבעך; עס איז געוואָרן צווישן זיי אַ
כאַפּעריי, די הענט האָבן געציטערט, די ציין האָבן געאַרבעט; מען האָט גע-
קנאַקט ווי די היישעריקן. טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן...

— נו, זאָג שוין, — מאַכט צו מיר מיין פּלוניתטע, — ביי וועמען איז דאָס
געווען אַן אַרעם מאַלצייט, צי אַזוי אַ סעודה, און וואָס ביסטו אַזוי האַפּערדיק?
— האָב צייט, זאָג איך, גאַלדע, דו וועסט אַלץ וויסן. דו צעבלאָז באַר, זאָג
איך, דעם סאַמאָואַר, און נאָכדעם וועלן מיר זיך אַרומזעצן אַלע אַרום טיש, זאָג
איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זיין, אַ מענטש, זאָג איך, לעבט
איין מאָל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אַז מיר האָבן
שוין איצט אונדזער אייגנס אַ בהמה פון פיר און צוואַנציק גלעזער אַ טאַג;
מאָרגן, אַם ירצה השם, ברענג איר זי צו פירן. אָנו, גאַלדע, — מאַך איך צו איר
נאָכדעם, און כאַפּ אַרויס דעם גאַנצן פאַק סיגנאַציעס, — אָנו, זיי אַ בריה און
טרעף וויפל געלט האָבן מיר דאָ?

איך טו אַ קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טויט ווי די וואַנט,
קען קיין וואָרט נישט אויסרעדן.

— גאָט איז מיט דיר, גאַלדע סערדצע, זאָג איך, וואָס האַסטו זיך אַזוי
דערשראָקן? אפשר האַסטו מורא, זאָג איך, טאַמער האָב איך דאָס געגנבעט אָדער
געגולט? פּע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען! ביסט טביהס ווייב שוין אַזאַ צייט
און קענסט אויף מיר איבערטראַכטן אַזאַ מעשה? נאָרעלע, זאָג איך, דאָס איז
כשר געלט, פאַרדינט ערלעך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין האַרעוואַניע;
איך האָב, זאָג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון אַ גרויסער סכנה, זאָג איך, ווען
נישט איך, גאָט ווייסט, וואָס עס וואַלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איך האָב איר דערציילט די גאַנצע מעשה, פון אַלף ביז תיו, ווי
אַזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפירט אַרום און אַרום; און מיר האָבן זיך גענומען
ביידע איבערציילן דאָס געלט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — זיבן און דרייסיק
קאַרבן!... מיינע האָט זיך אַזש צעוויינט.

— וואָס וויינסטו, זאָג איך, נאַרישע יידענע?

— ווי אַזוי זאָל איך נישט וויינען, זאָגט זי, אַז עס וויינט זיך? אַז דאָס
האַרץ איז פול, זאָגט זי, גייען די אויגן איבער. גאָט זאָל מיר טאַקע, זאָגט זי,
אַזוי העלפן, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער
בשורה!...

— כאַפּ נאָר נישט די לאַקשן פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע... גיב מיר
בעסער אַן עצה, גאַלדע סערדצע, וואָס טוט מען מיטן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכנסטו צו טאָן, טביה, מיט אַזוי פיל געלט, קיין עיני־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס רעכנסטו, קענען מיר מאַכן, קיין עיני־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבן ביידע גענומען טראַכטן אַהין, אַהער, געבראַכן זיך דעם קאַפּ, אויסגערעכנט וווּ ערגעץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבן מיר איבערגעהאַנדלט מיט וואָס איר ווילט; געקויפט פּערדלעך אַ פּאַר און באַלד טאַקע זיי פאַרקויפט מיט רווחים; געעפנט אַ קלייט אין בוי־בעריק, אויסגעפאַרקויפט די סחורה און באַלד געעפנט אַ שניטקראַם; געהאַנדלט אַ שטיקל וואַלד; אַפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָצענט... — משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צו־פּלעכטן די עטלעכע גראַשנס, בלייבן מיטן בייטשעל?

בקיצור, מיר האָבן זיך עטלעכע מאָל צעקריגט און טאַקע באַלד איבערגע־בעטן, און עס איז ביי אונדז געבליבן דער פּלאַן, מיר זאָלן צו דער מאורע בהמה צוקויפן נאָך אַ בהמה אַ מעלקנדיקע, וואָס גיט מילך...

וועט איר דאָך מסתמא פרעגן אַ קשיא: וואָס עפעס אַ בהמה, פאַרוואָס נישט קיין פּערד? וועל איך איידענטפּערן: וואָס עפעס אַ פּערד, פאַרוואָס נישט קיין בהמה? בויעריק איז דאָך אַן ערטל, וואָס עס קומען זיך צונויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זייער איידעלע מענטשן, וואָס זענען געצויגן, מען זאָל זיי אַלצ־דינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין; פון האַלץ און פון פלייש און פון אייער, הינער, ציבעלעס, פּעפּער, פּעטרישקע, — פאַרוואָס זשע זאָל זיך נישט געפינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלעמאָל אין שטוב אַריין קעז און פוטער און סמעטענע וכדומה? וועדליק די יעהופּעצער האַלטן פון דער אכילה, קאָן מען דאָך לייזן שיינ געלט און פאַרדינען דערביי טאַקע גראַב. דער עיקר, אבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איר דאָך נישט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבן די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפּל מאָל גרויסע לייט, קריסטן, בעטן זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פּרישע סחורה: „מיר האָבן געהאַרכט, זאָגן זיי, טעוול, אַז דו ביסט אַז דו ביסט אַן אַרנטלעכער מאַן, כאַטש דו ביסט אַ ייד“... מיינט איר, פון יידן וועט איר האַרבן אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקן מיינע שונאים! קיין גוט וואַרט הערט מען נישט פון אונדזערע יידעלעך. זיי ווייסן נאָר אַריינקוקן יענעם אין טעפל אַריין. מען האַט דערזען ביי טביהן אַ בהמהלע אַן איבעריקס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האַט מען אַנגעהויבן ברעכן זיך די קעפּ; פון וואַנען און פון וואָס? צי האַנדלט נישט דער דאָזיקער טביה מיט פּאַלשע אַסיגנאַציעס? „כאַ־כאַ־כאַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטער־

הייט! "... איך ווייס נישט, צי איר וועט מיר גלייבן — איר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערציילט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסל פאַררעדט. האָט קיין פאַריבל נישט, מען באַדאַרף אין זינען האָבן, ווי זאָגט איר, עסק, איטלעכער צו זיינעם. איר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטן, פאַני: איר זאָלט מיך כאַטש נישט אַרײַנשרייבן אין אַ ביכל; און אַז איר וועט מיך אַרײַנשרייבן, זאָלט איר כאַטש נישט אַרויסשטעלן דעם נאָמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האָט אייך אַ גוטן תמיד.

היינטיקע קונדער

געשריבן אין יאָר 1899.

היינטיקע קינדער

— אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: היינטיקע קינדער. גיי האָב זיי, ווער פאַר-שוואַרצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגן, האַרעווע טאָג ווי נאַכט, וואָס איז? מען מיינט, טאַמער אַזוי און אפשר אַזוי, איטלעכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרמעגן. צו בראַצקין, געוויינטלעך, וועל איך נישט אַנשלאַגן, נאָר איך זאָל מיך שוין אינגאַנצן אַראָפּלאַזן — בין איך אויך נישט מחויב, וואַרום אַליין בין איך אויך נישט קיין אַביווער, כ'לעבן, און אַרויסקומען קומען מיר אַרויס, ווי מיינ ווייב זאָל לעבן זאָגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און נישט פון קיין שוסטערס, האָב איך גערעכנט, אַז איך וועל מיט מיינע טעכטער געוויס אויסשפּילן. פאַר וואָס? ערשטנס, האָט מיך גאַט געבענטשט מיט שיינע טעכטער, און אַ שיינ פנים, זאָגט איר דאָך אַליין, איז אַ האַלבער נדן. והשנית, בין איך דאָך עפעס היינט, מיט גאַטס הילף, נישט דער טביה, וואָס אַמאָל, קאָן איך דאָך שוין גרייכן צום שענסטן שידוך אפילו אין יעהופּעץ, — האָ, ווי זאָגט איר? איז דאָך אַבער פאַראַן אַ גאַט אויף דער וועלט, וואָס באַווייזט זיינע גרויסע ווונדער און מאַכט מיט מיר זומער און ווינטער, אַרויף און אַראָפּ, מאַכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נאַרישקייטן און לאַז זיך די וועלט פירן ווי זי פירט זיך!“... הערט וואָס עס קען זיך פאַרלויפן אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפן זיך אַלע גליקן? ביי טביה שלימזל.

בקיזור, צו וואָס זאָל איך אייך מאַריך זיין? איר געדענקט דאָך מן-הסתם, וואָס מיר האָט געטראַפּן, נישט היינט געדאַכט, די מעשה מיטן קרוב מיינעם, מנחם-מענדל ימח שמו וזכרו, ווי שיינ מיר האָבן זיך אויסגעהאַנדלט אין יעהור פעץ, אַזאַ יאָר אויף מיינע שונאים! איך האָב דאָס דענסטמאָל איינגעלייגט די וועלט, וויי איז מיר! געמיינט, ס'איז אַן עק, אויס טביה און אויס מילכיקס! „נאָר איינער! — זאָגט צו מיר איינמאָל די אַלטע מיינע — גענוג צו זיין פאַר-זאַרגט, דו וועסט דערמיט גאָר נישט מאַכן! דו וועסט זיך נאָר אַפעסן דאָס האַרץ, און גענוג, עלעהיי גולנים זענען אויף אונדז אַנגעפאַלן און צוגענומען... דו גיי זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קיין אַנאַטעווקע, צו לייזער-וואַלף דעם קצב, ער באַ-דאַרף דיך, זאָגט ער, נייטיק האָבן.“ — וואָס איז דאַרטן? וואָס באַדאַרפט ער מיך אַזוי נייטיק? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאורע בהמה אונדזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקן און אַרויסשלאַגן זיך פונעם קאַפּ. — „וואָס איז אַזוינס? —

מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואָס מען האָט זיך אָן פון איר, מיטן קעז און פוטער? — נישט צוליב דעם, זאָג איך, נאָר גלאַט אַזוי: ערשטנס, איז פשוט אַן עבירה אַזעלכעס אַוועקצוגעבן אויף דער שחיטה, אַ צער-בעלי-חיים. ביי אונדז שטייט געשריבן איר דער הייליקער תורה... — „אַבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייסט, אַז דו ביסט אַ ייד פון תורה. פאַלג מיך, אַ ווייב, גיי זיך דורך צו לייזער-וואַלפן. אַלע דאָנערשטיק, זאָגט זי, ווען אונדזער צייטל קומט אין יאָטקע אַריין נאָך פלייש, לאַזט ער זי נישט לעבן; זאַלסט זאָגן, זאָגט ער, דעם טאַטן, ער זאָל קומען צו גיין, איך באַדאַרף אים נייטיק האָבן...“

בקיצור, מען באַדאַרף פאַלגן אַ מאָל, ווי זאָגט איר, אַ ווייב אויך, בין איך מיך מיישב און לאַז מיר איינרעדן און קום צו גיין צו לייזער-וואַלפן קיין אַנא-טעווקע, אַ ווערסט דריי פון אונדז, און טרעף אים נישט מסתמא אין דער היים. — וווּ איז ער ערגעץ? — טו איך אַ פּרעג אַ קאַרנאַסע אידענע, וואָס דרייט זיך אַרום אין שטוב. — „ער באַדאַרף באַלד אַנקומען“... איך דריי מיך אַרום איינער אַליין אין שטוב און הייב אָן צו באַטראַכטן לייזער-וואַלפס באַלעבאַטישקייט — קיין עין-הרע, אַ גוטס אויף אַלע מיינע ליבע; אַ שאַפע מיט קופער, מען וועט זי נישט אויסקויפן מיט קיין ק"ו קערבלעד, אַ סאַמאָוואַר און נאָך אַ סאַמאָוואַר, און אַ טאַץ אַ מעשענע, און נאָך איינע אַ וואַרשעווער, און לייכטער אַ פאַר זיל-בערנע, און כוסות מיט כוסהלעד געגילטע, און אַ חנוכה-לעמפל אַ געגאַנסט, און נאָך זאַכן, שמאַכטעליאַקעס אָן אַן עק. רבונר-של-עולם! — טראַכט איך מיר. — ווי דערלעב איך זאָג גוטס ביי מיינע קינדער זאָלן געזונט זיין!... אַזאַ בר-מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואָס ער איז אַזוי רייד, באַדאַרף ער האָבן זיין אייגנס אינגאַנצן צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאָך בלייבן אַן אַלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאָט האָט געהאַלפן, עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין לייזער-וואַלף. — „גאָט העלף, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס איז די מעשה, וואָס מען קאָן אייך גאַרנישט דעררופן זיך? וואָס מאַכט אַ ייד? — וואָס זאָלן מיר מאַכן, זאָג איך; מען מאַכט און מען מאַכט און מען האַלט, זאָג איך, נאָך אַלץ פון פאַרנט: נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבן. — „איר זינדיקט, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, וועדליק אייך איז געווען אַמאָל, נישט היינט געדאַכט, זענט איר דאָך איצט, קיין עין-הרע, אַ גביר.“ — וואָס מיר פּעלט, זאָג איך, צו דעם, וואָס איר מיינט, מעגן מיר דאָס ביידע פאַרמאַגן... נאָר גאָר נישט, דאָנקן גאָט דערפאַר. — „לאַמיר בעסער שמועסן מכה אונדזער געשעפט. זיצט, ר' טביה.“ — מאַכט ער צו מיר און טוט אַ געשריי: „לאַז זיין טיי!“ — און עס וואַקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאַסע יידענע, כאַפט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. —

„אצינדער, מאכט ער צו מיר, אז מיר זענען דא אליין, אונטער פיר אויגן, קאנען מיר שמועסן עסק. די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי: איך האב שוין מיט אייך, ר' טביה, לאנג געוואלט רעדן, איך האב צו אייך באפוילן דורך אייער טאכטער, וויפל מאל געבעטן, איר זאלט זיך מטריח זיין; פארשטייט איר מיך, איך האב געווארפן אן אויג...“ — איך ווייס, זאג איך, אז איר האט געווארפן אן אויג, נאר ס'איז אומזיסט, זאג איך, אייער טירחה, עס וועט נישט גיין, ר' לייזער-וואָלף, עס וועט נישט גיין. — „פאר וואָס עפעס?“ — מאכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקן. — פאר שבת, זאג איך, איך קאָן באַשטיין, עס זאל נאָך געדויערן אַ ביסל, דער טייך ברענט נישט. — „למאי, זאָגט ער, זאלט איר וואַרטן, אז איר קאָנט אויספירן באַלד?“ — דאָס, זאָג איך, איז איינ-מאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער-בעלי-חיים. — „קוק אים אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלן, זאָגט לייזער-וואָלף מיט אַ געלעכטערל. עמעצער זאל זיין דערביי, וואַלט ער געמעגט שווערן, אז זי איז ביי אייך אייך-אונ-איינציקע! מיר דאָכט, איר האָט זיי אַז עיך-הרע גענוג, ר' טביה!“ — לאָן זיי זיך שוין האַלטן, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא. דער לאָן אליין נישט האַבן... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אַן עיך-הרע געראַטענע, דערפאַר וויל איך טאַקע, איר פאַרשטייט צי גיין? פאַרגעסט נאָר נישט, ר' טביה, די טובה, וואָס אייך קאָן דורך דעם אַרויס-קומען!“ — אַוודאי, אַוודאי, זאָג איך, פון אייערע טובות, ר' לייזער-וואָלף, קאָן טאַקע האַרט ווערן דער קאַפּ; ווינטער אַ שטיקל איין, דאָס ווייסן מיר שוין לאַנג, זאָג איך, נאָך פון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס-צוקערדיק — וואָס גלייכט איר, ר' טביה, פון אַמאָל ביז היינט? אַ מ אַ ל איז געווען עפעס אַנדערש, און היינט איז ווידער אַנדערש; עפעס ווערן מיר דאָך שטיקלעך מחותנים, האָ?“ — וואָס פאַר אַ מחותנימשאַפט? — זאָג איך. — „געוויינטלעך, זאָגט ער, מחותנים!“ — וואָס מיינט איר, זאָג איך צו אים, ר' לייזער-וואָלף, פון וואָס רעדן מיר? — „אדרבה, זאָגט ער, זאָגט שוין איר, ר' טביה, פון וואָס רעדן מיר?“ — וואָס הייסט, זאָג איך, מיר רעדן דאָך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואָס איר ווילט ביי מיר קויפן! — „כאַכאַכאַ!“ — מאַכט ער און ווערט צעגאַסן פאַר גע-לעכטער. — ס'איז נישקשה פון אַ בהמה, און נאָך אַ מאורע דערצו, כאַכאַכאַ!“ — וואָס זשע דען האָט איר געמיינט, ר' לייזער-וואָלף? אדרבה, זאָגט, וועל איך אויך לאַכן. — „פון אייער טאַכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אייער צייטלעך רעדן מיר דאָך די גאַנצע צייט! איר ווייסט דאָך, ר' טביה, אז איך בין, נישט פאַר אייך געדאַכט, געבליבן אַן אַלמן, האָב איך מיך מיישב געווען, וואָס באַדאַרף איך זוכן אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָך האַבן צו טון מיט שדכנים, אַמער, אַט זענען מיר דאָ ביידע אויפן אַרט, איך קען אַיך, איר קענט מיך, דאָס קרן אליין איז מיר אויך געפעלן, איך זע זי אַלע דאָנערשטיק ביי מיר אין יאַטקע.

אַ פּאַר מאָל אַ רעד געטאַן מיט איר, ווייזט אויס, נישקשה, אַ שטילע, און איך אַליין בין, קיין עין־הרע, ווי איר זעט, אַ שטיקל באַלעבאַס, ס'איז דאָ אַ שטוב אַן אייגענע, און קלייטלעך אַ פּאַר, און באַלעבאַטישקייט, ווי איר זעט, נישט צו פּאַרזינדיקן, און אַ ביסל געלט אין קאַסטן אויך; וואָס באַדאַרפֿן מיר, ר' טביה, די צייגנערשע שטיק, ברייהן זיך, חכמהן זיך? אַמער, נעמט מען און מע שלאַגט-צו אַ האַנט, איינס־צוויי־דריי, איר פּאַרשטייט, צי ניין?..."

בקיזור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אַט־אַדאַס־אַ, בין איך געבליבן זיצן אַן לשון, ווי איינער בשעת מען קומט און מען זאָגט אים אַן פּלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אַפילו דורכגעפּלויגן אַ מחשבה: לייזער־וואָלף... צייטל... ער האָט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אָפּגעשלאַגן: ס'טייטש, אַזאָ גליק! אַזאָ גליק! עס וועט דאָך איר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אַי, טאַמער איז ער נישט אַזאָ צעוואַרפענער פּאַרשוין? איז דאָס היינטיקע יאָרן, פּאַרקערט, די גרעסטע מעלה. איין חיסרון נאָר, וואָס ער איז אַ ביסל צו פּראָסט־לעך... נו, מילא, קאָן דען איטלעכער זיין אַ יודע־ספר? קאַרג פּאַראַן נגידימ, פיינע מענטשן אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע און אַפילו אין יעהופּעץ, וואָס ווייסן נישט קיין צלם פּאַר קיין אלף; פון דעסטוועגן, אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבן אַזאָ יאָר, וואָס פּאַר אַ כבוד זיי האָבן אויף דער וועלט... — נו, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס שווייגט איר? — וואָס זאָל איך שרייען, זאָג איך צו אים כלומרשט, ווי איך קווענקל מיך; דאָס איז, ר' לייזער־וואָלף, פּאַר־שטייט איר מיך, אַזאָ ענין, וואָס מען באַדאַרף אים גוט באַקלערן אַרום און אַרום; ס'איז עפעס נישט קיין קאַטאַוועסל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי איין; איר וועט שוין, זאָגט ער נאָכדעם, אַם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכן די אַנדערע טאַכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איר פּאַרשטייט, צי ניין? — אַמז, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכן איז קיין קונץ נישט, דער אייבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, איטלעכן באַזונדער זיין זיווג... — ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, ר' טביה, איך מיין עפעס אַנדערש גאָר, וואָרום קיין נדן, ברוך־השם, פּאַר אייער צייטלעך באַדאַרפט איר שוין נישט, און אויסקליידן זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידל באַדאַרף — דאָס נעם איך אויף זיך, און איין, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפעס אַריינפאַלן אין בייטל אַריין...“ — פּע, מאַך איך צו אים, איר רעדט דאָך עפעס גאָר, איר זאָלט מיר מוחל זיין, טאַקע ווי אין יאַטקע! וואָס הייסט אין בייטל אַריין? פּע! מיין צייטל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פּאַרקויפֿן פּאַר געלט, פּע־פּע! — „אַז פּע איז פּע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמיינט אדרבה וואָדרבה; נאָר אַז איר זאָגט פּע, לאָז זיין פּע! אַז איך איז ליב, איז מיר נישט! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זיין וואָס גיכער, איך מיין טאַקע באַלד, ווי זאָגט ער, אַ ב א ל ע ב א ס ט ע אין שטוב

טביה מיט זיין משפחה.

(בילד פון ז. טאלקאטשאוו)

אַרײן, איר פאַרשטייט, צי נײַן? ... מהכתיב, זאָג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מען באַדאַרף דאָך אַבער איבעררעדן מיט מיין פּלונײַטטע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכן, האָט זי די דעה, נישט קיין קלייניקייט — אַ מאַמע איז אַ פּאַקרישקע. היינט זי אַליין, זאָג איך, צייטל מיין איך, באַדאַרף מען אויך אַ פּרעג טון. — „בלאַטע, זאָגט ער, פּרעגן באַדאַרף מען גאָר? דערציילן, ר' טביה, קומען אַהיים און דערציילן אַזוי און אַזוי, און שטעלן אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, ר' לייזער־וואָלף, אַ מיידל איז נישט קיין אלמנה חלילה. — „געוויינטלעך, זאָגט ער, אַ מיידל איז אַ מיידל, נישט קיין אלמנה, אַט דערפאַר טאַקע באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַ־ צייטנס דערפון רעדן. און דערווילע, זאָגט ער, לאַמיר, ר' טביה, נעמען צו קאַפּ־ לעך לחיים, האָ, צי נײַן? ... מהכתיב, זאָג איך, פאַר וואָס נישט? וואָס געהער זיך אַן שלום צו מחלוקת? ווי זאָגט ער: אַדם איז אַ מענטש און בראַנפן איז בראַנפן. ס'איז פאַראַן, זאָג איך, ביי אונדז אַ גמראַ... און האַק אים אַרײַן אַ גמראַ, איינע און די אַנדערע, אַ נעכטיקן טאַג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיאַ...“

בקיבור, מיר האָבן איינגענומען דעם ביטערן טראַפּן, כּתוב — ווי גאָט האָט געבאַטן! די קאַרנאַסע האָט דערווילע געבראַכט צו טראַגן דעם סאַמאָוואַר, און מיר האָבן געמאַכט צו גלעזלעך פּונטש, פאַרבראַכט גאָר פּריינדלעך, געוויינטשע־ וועט, געשמועסט, געפלאַפּלט אַלץ פּונעם שידוך. — איר וויסט דען, ר' לייזער־ וואָלף, זאָג איך, וואָס פאַר אַ באַרילאַנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאָגט ער, גלייבט מיר, אַז איך ווייס; איך זאָל נישט וויסן, זאָגט ער, וואָלט איר גאָר נישט גערעדט!“ און מיר רעדן אַזוי ביידע אינאיינעם. איך שריי: אַ באַרילאַנט, אַ די מענטש! איר זאָלט נאָר וויסן, ווי אַזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבאַווייזן דעם קצב... און ער: „האַט קיין מורא נישט, ר' טביה; וואָס זי וועט עסן ביי מיר אין דער וואַכן האָט זי ביי אייך נישט געגעסן אום יום־טובּ“... — עט, זאָג איך, עסן איז אויך אַן עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער אַרעמאַן עסט נישט קיין שטיינער; איר זענט אַ פּראַסטער מענטש, זאָג איך, פאַרשטייט איר נישט ווי צו שאַצן איר בריהשאַפּט, איר חלה־באַקן, אירע פיש, ר' לייזער־ וואָלף, אירע פיש! מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבן אַ זכּיה... און ער ווידער: „ר' טביה, איר זענט, איר זאָלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועפּט, ר' טביה, איר קענט נישט קיין מענטשן, ר' טביה, איר קענט מיך נישט!“...“

בקיבור, מיר האָבן, אַפּנים, אַוועקגעשריגן אַט־אָזוי־אַ היפשע וויילע און זענען געוואָרן רעכט מבוסמדיק, וואָרום אַז איך בין געקומען אַהיים, איז שוין געווען שפעטלעך אין דער נאַכט און די פּיס זענען מיר געווען ווי געפענטעט. מיין ווייב זאָל געזונט זיין האָט אַבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַרקנאַקט, און האָט מיר געגעבן אַ וויסטן פעטשאַטעק, ווי איך בין ווערט. —

שא, בייזער זיך נישט, גאלדע! — זאג איך צו איר גאנץ פריילעך, און עס גלוסט זיך מיר אזש גיין טאנצן. — שריי נישט, נשמה מיינע, עס קומט אונדז מזל-טוב! — „מזל-טוב? א וויסטער מזל-טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיקט די מאורע בהמה, לייזער-וואָלפן זי פארקויפט?“ — נאָך ערגער! — זאג איך. — „אויסגעביטן, זאגט זי, אויף אַן אַנדערער? אַפּגענאַרט לייזער-וואָלפן, אַ רחמנות בעבעך?“ — נאָך ערגער! — זאג איך. — „נו רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אָן, ווי מען באַדאַרף ביי אים קויפן אַ וואָרט!“ — מזל-טוב דיר, גאלדע, זאג איך נאָך אַ מאָל, מזל-טוב אונדז ביידן, אונדזער צייטל איז אַ כלה געוואָרן! — „אויב אַזוי, זאגט זי, ביסטו דאָך טאַקע גוט פאַרקלאַפט, גאָר נישט אויף קאַטאַוועס, רעדסט פונעם וועג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כּוּסָה?“ — אַ כּוּסָה, זאָג איך, האָבן מיר מיט לייזער-וואָלפן געמאַכט, און צו גלעזלעך פונטש האָבן מיר מיט לייזער-וואָלפן גענומען, נאָר ביי די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זיי וויסן, גאלדע ברודער, אַז אונדזער צייטל איז אין אַ גוטער, אַ מזלדיקער שעה אַ כלה געוואָרן פאַר אים אַליין, פאַר לייזער-וואָלפן! און איך האָב איר איבערגעגעבן די גאַנצע מעשה פון אַנהייב ביזן סוף, ווי אַזוי און וואָס און ווען און פון אַלץ, וואָס מיר האָבן גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אַפּילו. — „הערסטו, טביה, זאָגט צו מיר מיין ווייב, גאָט זאָל מיר טאַקע אַזוי העלפן וווּ איך וועל מיך קערן און ווענדן, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער-וואָלף האָט דיך גערופן, איז נישט אומזיסט. נאָר וואָס זשעידען? איך האָב מורא געהאַט דערפון צו טראַכטן, טאַמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם, איך דאַנק דיר, גאַטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיקער פּאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקע נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזלדיקער, זי זאָל זיך עלטערן מיט אים אין עושר און אין כבוד, וואָרום פרומע-שרה, זאָל זיין אַפּגעשיידט פון מיר, האָט געהאַט ביי אים עפעס נישט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אַקעגן נאַכט דערמאַנענדיק, געווען אַ יידענע אַן איינ-געגעסענע, נישט געקאַנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס וואָס אונדזער צייטל, איר צו לענגערע יאָרן. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאַטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגן? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריין... — דאָס אַזודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפּירוּשער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פּסוק, זאָגט זי, מען באַדאַרף זען גרייטן זיך צו דער חתונה; קודם-כל אויסרעכע-נען, זאָגט זי, לייזער-וואָלפן אַ צעטל, וואָס צייטל באַדאַרף האָבן צו דער חתונה; מילא פון פּאַווילע, זאָגט זי, איז נישטאַ וואָס צו רעדן. זי האָט נאָך נישט קיין פּאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגן, אַ פאַר זאָקן אַפּילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידנס צו דער חופּה און איינס אַ וועלנס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטעס אַ פאַר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען,

זאגט זי, וויל איך, זי זאל האבן צוויי: איינעם א באַרנוס מיט קעץ אויף אין דער-
וואַכן, און איינעם א גוטן מיט שליאַמעס אויף שבת; היינט עפעס שטיוועלעך,
א גאַרסעט, הענטשקעלעך, נאַזטיכלעך, א זאָנטיקל און די איבעריקע זאָכן דאַרטן,
וואָס אַ מיידל באַדאַרף האָבן היינטיקע צייטן... — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג
איך, גאַלדע סערדצע, דו זאַלסט גאַר וויסן פון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? —
„וואָס איז? — זאָגט זי. — איך בין נישט געווען צווישן מענטשן? דו, זאָגט זי,
לאַז מיך, איך וועל שוין אַליין מיט אים אַלצדינג רעדן; לייזער-וואַלף, זאָגט
זי, איז, נישקשה, אַ ייד אַ נגיד“.

בקיצור, מיר האָבן אַזוי אַוועקגערעדט ביזן ווייסן טאַג אַריין. — נעם צו-
נויף זאָג איך, מיין ווייב, דאָס ביסל קעז און פוטער און לאָם איך פאַרן דערווייל
קיין בויבעריק; עס איז טאַקע אַלצדינג שיין און פיין אַרום און אַרום, נאָר דאָס
געשעפט זאָג איך, קאָן מען נישט פאַרבייגן אויף אַ זייט. און גאַנץ פרי, עס איז
נאָך געווען טונקל, האָב איך איינגעשפאַנט דאָס פערד-און-וועגעלע און בין אַוועק
קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפן מאַרק — אַהא! (ס'איז דען פאַראַן
אַ סוד ביי יידן?) מען ווייסט שוין אַלצדינג און מען שטעקט-אַפּ מזל-טוב פון
אַלע זייטן; — „מזל-טוב אייך, ר' טביה, ווען האָבן מיר, אם ירצה השם, אַ
חתונה?“ — מיט מזל זאַלט איר, זאָג איך, לעבן. — „בלאַטע, זאָגן זיי, עס וועט
אייך גאַר נישט העלפן, ר' טביה, משקה מוזט איר שטעלן; קיין עיני-הרע אַזאַ
גליק, אַ שמאַלץ-גרוב!“

בקיצור, אַפּגעפאַרטיקט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינט-
לעך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו-ביסלעך לחיים, צוגעווינטשעוועט
זיך אַיינס רעם אַנדערן, ווי עס געהער צו זיין, און איך האָב מיך אויפגעזעצט
און בין אַוועק אַהיים לעבעדיק-פריילעך, גאַר בגילופין. פאַרנדיק אַזוי אין וואַלד,
זומער-לעבן, די זון באַקט, נאָר פון ביידע זייטן וואַלד דער שאַטן פון ביימער,
דער ריח פון די סאַסנעס, מחיה-נפשות. צי איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין ווע-
געלע, לאַז נאָך מיין חברה-מאַן די לייצעס: גיי שוין, זאָגט איך צו אים, זיי מוחל,
אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאַז איך מיך אויף
אַ קול און זינג מיר אַ ניגונדל. אויפן האַרצן איז עפעס יום-טובדיק. פּלוצים צע-
לאַזט זיך דאָס פערדל מיינס אַראַפּ-באַרג, און איידער איך הייב אויף דעם
קאַפּ אַ קוק טון, וווּ איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט
אַלע ליידיקע טעפלעך און קריגלעך, און דאָס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות,
מיט ליידן אַרויסגעקאַראַטשקעט זיך, און אויפגעשטאַנען אַ צעבראַכענער, אַ
צעהרגעטער, לאַז איך אויס מיין ביטער האַרץ צום פערדל. איינגעוואַנקען זאַלסטו
ווערן! ווער האָט דיך געבעטן, שלימזל, באַווייזן אַ בריהשאַפט, אַ דו קאַנסט
לויפן באַרג-אַראַפּ? האַסט דאָך מיך שיער, זאָג איך, אומגליקלעך געמאַכט, דו

אָשמוּדאי! און איך האָב אים איינגעטיילט וויפל ס'איז אין אים אַרײַן. מיין בחור האָט, אַפּנים, אַליין פאַרשטאַנען, אַז ער האָט דאָ פאַרשטיפט אַ מיאוסע מעשה, געשטאַנען אַראָפּגעלאָזט די מאַרדע, כאַטש מעלק אים אויס. — כאַפט דיך דער וואַטנמאַכער. — זאָג איך צו אים און מאַך צערעכט דאָס וועגעלע, נעם צונויף די כלים און הלך לעולמו — פאַר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאָג איך צו זיך אַליין; איך האָב מורא, צי עס האָט זיך נישט געטראָפּן אין דערהיים עפעס אַ נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאַראַפּ נאָך אַ ווערסט צוויי, שוין נישט ווייט פון דערהיים, דערוע איך אין מיטן שליאַך גייט גלייך אַקעגן מיר אַ מענטש אינעם געשטאַלט פון אַ נקבה. איך פאַרצו נעענטער, קוק מיך איין; צייטל!... איך ווייס נישט פאַר וואָס, נאָר עס האָט זיך מיר אַפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב זי דערוען. איך שפּרינג אַראָפּ פונעם וואַגן; צייטל, ס'איז דו? וואָס טוסטו דאָ? פאַלט זי מיר נישט אויפן האַלדז מיט אַ געוויין? גאָט איז מיט דיר, זאָג איך, טאַכטער מיינע, וואָס וויינסטו? — „אוי, זאָגט זי, טאַטע, טאַטע!“... און באַוואַשט זיך מיט טרערן, עס איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן און פאַרקלעמט ביים האַרצן. — וואָס איז דיר, טאַכטער, זאָג מיר, וואָס איז דיר געשען? — זאָג איך צו איר און נעם זי אַרום. גלעט זי, האַלדז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאַטע, טאַטע, האַרציקער, געטרייער, זאָגט זי, דעם דריטן טאָג אַ שטיקל ברויט, האָב רחמנות, זאָגט זי, אויף מיינע יונגע יאָר!“... און פאַרגייט זיך פאַר געוויין, קאָן מער קיין וואַרט נישט אויסרעדן. אַז אַך און וויי איז מיר, טראַכט איך, איך שטויס מיך שוין, וואָס דאָ איז! דער רוח האָט מיך אַוועקגעטראָגן קיין בויע-ריק! — וואָס באַדאַרף מען וויינען, זאָג איך צו איר און גלעט זי ביים קאַפּ, נאַרעלע, וואָס באַדאַרף מען וויינען? ממה-נפשך, זאָג איך, ניין איז ניין, מען זעט דיר מיט גוואַלד חלילה קיינער נישט אָנהענגען אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז. מיר האָבן, זאָג איך, געמיינט דיין טובה טאַקע, געוואַלט ווי צום בעסטן, אלא ס'איז דיר נישט צום האַרצן, וואָס זאָל מען טון? מסתמא, זאָג איך, איז נישט באַשערט... — „אַ דאַנק דיר, זאָגט זי, טאַטע, לאַנג לעבן זאָלסטו“, — און פאַלט מיר ווידער אויפן האַלדז און הייבט ווידער אָן צו קושן מיך און וויי-נען, גיסן מיט טרערן. — אַבער לאַז שוין זיין גענוג געוויינט, זאָג איך; קריך, זאָג איך, אין וואַגן אַריין און לאַמיר פאַרן אַהיים, די מאַמע, זאָג איך, וועט דאַרטן איבערטראַכטן מי יודע וואָס!

בקיצור, מיר האָבן זיך ביידע אַריינגעזעצט אין וואַגן אַריין, און איך האָב אָנגעהויבן איינצושטיילן זי מיט רייד, אַהין, אַהער, די מעשה דערפון, זאָג איך, איז דאָך אַזוי; מיר האָבן, זאָג איך, דערביי חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געוואַלט, ווי זאָגט ער, לעת-

צרה באווארענען א קינד; אי, עס לאַזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאַכטער מיינע, קומען אויפן גרייטן, ווערן אַ באַלעבאַסטע אויף אַלדאָס גוטס, און אונדז אַ שטיקל נחת דערלעבן, זאָג איך, אויף די עלטערע יאָרן, פאַר אונדזער האַרעוואַניע, זאָג איך, טאַג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע איינגעשפּאַנט, קיין גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים-שלים-מזל אַרום און אַרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלן, זאָגט זי, פאַר אַ דינסט, ליים וועל איך טראָגן, ערד וועל איך גראָבן!... — וואָס וויינסטו, נאַריש מיידל, זאָג איך צו איר, איך זאָג דיר דען עפעס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס'איז ביטער און פינצטער, רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט אים, מיטן רבונ-של-עולם, ווי אַזוי ער פירט מיט מיר. נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זיין; ער איז אויבן, אין דער הייך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיף, טיף אין דער ערד, מוזן מיר זאָגן, אַז ער איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. וואָרום אַז מיר זאָלן וועלן שמועסן טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאָר? וואָס שריי איך? וואָס פיל-דער איך? וואָס הייסט, זאָג איך, איר, קליין ווערעמל, וואָס פּויושע אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל-עולם אין איין כהרף-עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מייך נאַרישן שכל און וויל אים זאָגן דעות, ווי אַזוי צו פירן דאָס וועלטל זיינס? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? און דיר, זאָג איך, לאַז גאָט צושיקן דיין זיווג, נאָר עפעס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכטסן. אַמון, כן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל כאַטש אַזוי נישט שרייען, איך וועל שוין פון איר כאַפּן אַ גוטן פּסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פּערדל און אַוועק-געזעצט זיך ביי דער שטוב אויפן גראָז עפעס צוטראַכטן אַן עצה, אויסקלערן פאַר מיין ווייב אַ מעשה פון טויזנט-איינ-נאַכט, אַבי אַרויס פון אַ צרה. פאַרנאַכטלעך, די זון זעצט-זיך; זומער-לעבן, די זשאַבעס פון דערווייטן קוואַקען; דאָס פּערדל, געפענטעט אויף צוויי פיס, שטשיפעט גראָז; די בהמהלעך, נאָרוואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטייען איבער די צעבערס און וואַרטן, מען זאָל זיי אויסמעלקן; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן-עדן! איך זיך מיר אַזוי און באַ-טראַכט דאָס אַלצדינג און קלער מיר בשעת-מעשה, ווי קלוג דער רבונ-של-עולם האָט דאָס באַשאַפן דאָס וועלטל זיינס, אַזוי אַז איטלעכס באַשעפעניש, פונעם מענטשן ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פאַרדינען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטאַ! דו, בהמה, ווילסט זיך פּרעסן — גיי מעלק זיך, גיב מילך, זיי מפרנס אַ ייד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פּערדל, ווילסט קייען — לויף אַלע מאַל הין און צוריק מיט די טעפלעך קיין בויבעריק! און דעסגלייכן דו, מענטש, להב-

דיל, ווילסט א שטיקל ברויט — גיי האַרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פּערדל און שלעפּ זיך אַלע פּרימאַרגן קיין בויבעריק אויף די דאָטשעס, ניג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטלעכן באַזונדער אין דער נשמה אריין, געב אַכטונג, זיי זאָלן זיין צופּרידן, חלילה נישט אַנרירן זיי אין כבוד!... אי, בלייבט דאָך אַ קשיא: וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז טביה באַדאַרף האַרעווען פון זייערטוועגן, אויפשטיין גאַנץ פּרי, ווען גאַט אַליין שלאָפט נאָך, וואָס איז? בכדי זיי זאָלן האָבן פונקט צו דער קאווע אַ פּריש שטיקל קעז און פוטער? וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז איך בין מחויב אויסגעריסן צו ווערן צוליב אַ שיטערן קרופּניק, אַ קאַליש מיט גרויפן, און זיי, די יעהופּעצער נגיידים, באַדאַרפן אויס-רווען די ביינער אויף די דאָטשעס, נישט טון קיין האַנט אין קאַלט וואָסער און עסן דווקא געבראַטענע קאַטשקעלעך, און דווקא גוטע קנישעס, מלינצעס מיט ווערטוטן? בין איך דען נישט אַזאַ ייד, ווי זיי? וואָלט דען נישט געווען קיין יושר, כ'לעבן, אַז טביה זאל זיך אוועקזעצן כאַטש איין זומער אויף אַ דאָטשע? „אַ גוטן אַוונט, רב טביה!“ — הער איך עמעצער רופּט מיך אָן ביים נאַמען. איך דריי מיך אַרום, איך טוט אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אַ ט ל ק א מ ז ו י ל, אַ שניידער-יונג פון אַנאַטעווקע. — ברוך-הבא, זאָג איך, סקאַצל קומט, מען זאָל דערמאַנען משיחן, זיך, מאַטל, אויף גאַטס ערד, זאָג איך, ווי קומסטו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פּיס.“ — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אוועק געבן מיר אויפן גראַז און קוקט אַהין, וווּ מיינע מיידלעך דרייען זיך אַרום מיט די טעפלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלייב מיך שוין לאַנג צו אייך, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קיין צייט נישט; איין שטיקל אַרבעט אַרויס-געלאַזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר היינט אַליין פאַר זיך אַ שניידער. אַרבעט איז פאַראַן, ברוך-השם, גענוג, אַלע שניידערס זענען פאַרוואַרפן מיט אַר-בעט. ס'איז ביי אונדז משך אַ זומער פון חתונות. די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערט ביי גאַט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וווּ די מיידלעך זענען, איר האַט אַ טעות ר' טביה; איר זאָלט וועלן, וואָלט איר אויך געהאַלטן איצט ביי חתונה מאַכן, עס ווענדט זיך נאָר אָן אייך...“ — דהיינו, זאָג איך, וווּ אַרום? אפשר מיינסטו אַ שידוך פאַר מיין צייטלעך? — „ווי געמאַסטן!“ — מאַכט ער צו מיר. — כאַטש עפעס אַ רעכטן שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת-מעשה; עס וועט זיין שייך, טאַמער מיינט ער לייזער-וואַלף דעם קצב!... „טשאַקנדיק און קנאַקנדיק!“ — ענטפּערט ער מיר אויף שניידער-לשון און קוקט אַלץ אַהין, וווּ די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פּרעג איך אים, פון וואָסערע קאַנטן? אויב ער שמעקט מיט יאָטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר נישט הערן, נישט זען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הייבט

נישט אָן שמעקן מיט יאָטקע; איר קענט אים, ר' טביה, זייער גוט!... — איז דאָס
 כאָטש, זאָג איר, עפעס אַ גלייכע זאָך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך
 צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מען זאָגט, אַגיל ואשמח — צוגעשניטן
 און אויפגענייט!“... — ווער-זשע איז דער שידוך, זאָג איר, לאַמיר האַרכן? —
 „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. דער שידוך איז, פאַר-
 שטייט איר מיך, ר' טביה, טאַקע איר אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויס-
 גערעדט, אַזוי בין איר אונטערגעשפרונגען, ווי אַן אַפּגעברייטער, פון דער ערד,
 און ער נאָך מיר, און אַזוי זענען מיר געבליבן שטיין איינער אַקעגן אַנדערן, אַנ-
 געדראָלט, ווי די הענער, צי דו ביסט משוגע געוואָרן, זאָג איר צו אים, צי דו
 ביסט גלאַט אַזוי אַראָפּ פונעם זינען? ביסט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן
 און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַן אייגענע חתונה מיט אייגענע קלעזמער! איר
 האָב נאָך, זאָג איר, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגעץ, אַז אַ בחור זאָל זיך
 אַליין רעדן אַ שידוך! — „דאָס וואָס איר זאָגט, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר.
 אַז איר בין משוגע, לאָזן אונדזערע שונאים משוגע ווערן; איר בין נאָך, מעגט
 איר מיר גלייבן, ביי אַלע געדאַנקען; מען באַדאַרף גאַר נישט זיין, זאָגט ער,
 משוגע, אַז מען זאָל וועלן אייער צייטלעך; אַ סימן האָט איר, אַז לייזער-וואָלף,
 וואָס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונדז אין שטאָט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי
 שטייט און גייט... איר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעטל ווייסט שוין!...
 נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועסן? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי:
 איר און אייער טאָכטער צייטל האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט שוין לאַנג, שוין
 העכער אַ יאָר, אַז מיר זאָלן זיך נעמען“... אַ מעסער אין האַרצן, ווען עמעצער
 זעצט מיר אַריין, וואָלט מיר געווען אַ סך מער ניחא, ווי די דאָזיקע ווערטער:
 ערשטנס, ווי קומט ער, מאַטל שניידער, צו טביה פאַר אַן איידעם? והשנית, וואָס
 איז דאָס פאַראַ דיבורים: זיי האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלן זיך
 נעמען? — נו, און וווּ בין איר? — רוף איר מיך
 אָן צו אים. — עפעס האָב איר אַ שטיקל דעה צו זאָגן אויף מיין קינד, צי
 מיך פרעגט מען שוין גאַר נישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איר
 דאָך טאַקע געקומען צו אייך איבעררעדן, אַזוי ווי איר האָב דערהערט, אַז לייזער-
 וואָלף שדכנט זיך צו אייער טאָכטער, וואָס שוין העכער אַ יאָר אַז איר האָב זי
 ליב...“ — ס'אַ משל, זאָג איר, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטל, און דו הייסט
 מאַטל קאַמזויל און ביסט אַ שניידער, היינט וואָס האָסטו צו איר, דו זאָלסט זי
 פיינט האָבן?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איר, איר מיין גאַר עפעס
 אַנדערש, איר האָב אייך געוואָלט דערציילן, אַז איר האָב ליב אייער טאָכטער,
 און אייער טאָכטער האָט מיך ליב, שוין העכער אַ יאָר, זיך געגעבן דאָס וואָרט
 מיר זאָלן זיך נעמען, האָב איר, זאָגט ער, עטלעכע מאָל געוואָלט זיין ביי אייך
 איבעררעדן, נאָר אַלץ אַפּגעלייגט אויף שפעטער, ביז איר וועל מיר צונויפּשלאָגן

עטלעכע קערבלעך אויף אַ מאַשין, און נאַכדעם ערשט אויסקליידן זיך, ווי עס געהער צו זיין. — טפּו זאַלט איר ווערן, מאַך איך צו אים, מיט אייער קינד-דערשן שכל! און וואָס וועט איר טון נאָך דער חתונה — פאַרוואָרפּן די ציין אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האַדעווען דיין ווייב מיט קאַמזוילן? ... — «ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, ר' טביה, אַ חידוש, איר זאַלט אַזעלכעס זאָגן! איך מיינ, אַז איר האַט חתונה געהאַט, האַט איר, דאַכט זיך, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגן זעט איר דאָך... ממהנפּשך, וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט ר' ישראל... היינט בין איך דאָך אַ שטיקל בעל-מלאכה אויך»...

בקיצור, וואָס זאַל איך אייך דאָ לאַנג מאַריך זיין? ער האַט מיך איבער-גערעדט, וואָרום — למאני זאָלן מיר זיך נאָרן, ווי אַזוי האָבן אַלע יידישע קינדער חתונה? אַז מען זאַל וועלן קוקן אויף די זאַכן, וואָלט אונדזער גראַד קיינמאַל נישט באַדאַרפט חתונה האָבן... איין זאך האַט מיר נאָר פאַרדראָסן און האָב דאָס נישט געקאַנט פאַרשטיין בשום-אופן: וואָס הייסט, זיי אַל יי ה א ב ו ז י כ ג ע ג ע ב ו ד אָ ס ו ו אָ ר ט ? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט געוואָרן? אַ בחור באַגעגנט זיך מיט אַ מיידל און זאָגט צו איר: ל אַ מ י ר ז י כ ג ע ב ו ד אָ ס ו ו אָ ר ט, אַז מ י ר ז אָ ל ו ז אָ ל ו ז י כ ג ע מ ע ו . . . עפּעס גלאַט הפּקר-ציבעלעס!... נאָר אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מיין מאַטלען, ווי ער שטייט זיך אַזוי, דעם קאַפּ אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ זינדיקער מענטש, מיינט דאָס גאַנץ ערנסט, אַן שום חכמות דערביי צו האָבן, האָב איך מיך מיישב געווען: לאַמיר זיך נאָר גוט באַרעכענען טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק, וואָס ברעקל איך מיך אַזוי און וואָס מאַך איך דאָ אַנשטעלן? דער גרויסער מיוחס וואָס איך בין, צי די גוזמות נדך, וואָס איך געב מיין טאַכטער, צי די הלבשה אירע, משטיינט געזאָגט? ... מאַטל קאַמזויל איז טאַקע אַ שניידער, ער איז אָבער אַ גאַנץ פיין בחורל, אַן אַרבעט-יונג, קאָן געבן אַ ווייב ברויט, און דערצו נאָך אַן ערלעך יינגל אויך, היינט וואָס האָב איך צו אים? — טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, מאַך נישט קיין פוילע תנועות און זאָג באָם, לאַז זיין מיט גליק!... יאָ, וואָס טוט מען אָבער מיט מיין אַלטער? איך וועל דאָך פון איר האָבן אויף שיסל און אויף טעלער! ווי אַזוי פירט מען זי אַרויף, אַז עס זאַל ביי איר ווערן רעכט? ... ווייסטו גאַר וואָס, מאַטל? — רוף איך מיך אָן צו מיין חתן. — דו גיי דיר אַהיים, איך וועל מיר דאָ דערווייל צורעכט מאַכן אַלץ, וואָס מען באַדאַרף, איבערשמועסן מיט דעם, מיט יענעם — אַלצדינג דאַרף זיין באַטראַכט. און אם ירצה השם מאַרגן, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט קיין חרטה נישט האָבן, וועלן מיר זיך מסתמא זען... — «חרטה? — מאַכט ער צו מיר — איך וועל האָבן חרטה? איך זאַל נישט דערלעבן אַוועקגיין פון דעם אַרט, עס זאַל פון מיר ווערן, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ בייין!... — צו וואָס טויג דיר נאָך דאָס שווערן זיך, וואָס דו שווערסט זיך, זאָג איך אים,

אַז איך גלייב דיר אַן אַ שבועה? גיי געזונט, זאָג איך, און אַ גוטע נאַכט, און לאָזן זיך דיר חלומען גוטע חלומות... און אַליין לייג איך מיך אויך שלאָפן, נאָר עס נעמט מיך נישט קיין שלאָף; דער קאַפּ ווערט מיר שיער נישט צעפאַלן אויף שטיקלעך, טראַכטנדיק אַזאַ פּלאַן און אַזאַ פּלאַן, ביז איך בין געפאַלן אויף דעם רעכטן פּלאַן. וואָס־זשע איז דער פּלאַן? אַט וועט איר הערן, ווי אַזוי טביה פּאַלט אויף אַ גלייכס!

בקיזור, אַרום האַלבע נאַכט, די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק, דער כראָ-פעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הייב אַן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!... סע פאַרשטייט זיך, אַז אויף מיין גוואַלד האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפט, און פריער פון אַלעמען גאַלדע. „גאַט איז מיט דיר, טביה, מאַכט זי צו מיר און טרייסלט מיך, שטיי אויף, וואָס איז דיר אַזעל-כעס, וואָס געוואַלדעוועסטו?“... איך עפן אויף די אויגן, קוק מיך אַרום כלומרשט אויף אַלע זייטן און רופ זיך אַן מיט אַ ציטערניש: — ווו איז זי ערגעץ? — „ווער איז? וועמען זוכסטו?“ — פרומע־שרהן, זאָג איך, פרומע־שרה לייזער־וואַלפס איז דאָ נאָר־וואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היץ, מאַכט צו מיר מיין ווייב, גאַט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואַלפס, זאָל זיין אַפגעשיידט, איז שוין לאַנג אויף דער אמתער וועלט.“ — איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז גע-שטאַרבן, נאָר זי איז אַבער פאַרט געווען נאָר־וואָס, אַט־דאָ ביי מיין בעט גערעדט מיט מיר, זי האָט מיך אַנגענומען, זאָג איך, ביים גאַרגל, מיך געוואַלט וואַרגן!... „גאַט איז מיט דיר, טביה, וואָס פּלאַפּלסטו? — מאַכט צו מיר מיין ווייב — עס האָט זיך דיר געקערט חלומען אַ חלום; שפיי אויס דריי מאָל און דערצייל מיר וואָס האָט זיך דיר געחלומט, וועל איך דיר אויסלייגן צום גוטן.“ — לאַנג לעבן זאָלסטו, גאַלדע, מאַך איך צו איר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען נישט, וואַלט איך פאַר שרעק געקראַפירט אויפן אַרט. געב מיר, זאָג איך, אַ טרונק וואַסער, וועל איך דיר דערציילן דעם חלום, וואָס האָט זיך מיר געחלומט. נאָר בעטן וועל איך דיך, גאַלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקן און נישט איבערקלערן חלילה גאַט ווייס וואָס, קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז ס'איז ביי אונדז אַ שמחה; איך ווייס נישט, צי אַ קנס־מאַל, צי אַ חתונה. מענטשן אַ סך, יידן און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט קלעזמער... דערווייל עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין דיין באַבע צייטל עליו השלום... מיין ווייב האָט דער-הערט די באַבע צייטל, איז זי שוין געוואָרן טויט ווי די וואַנט און רופט זיך אַן צו מיר: „ווי אַזוי איז זי אויפן פנים און אין וואָס איז זי געגאַנגען אַנגעטאַן?“ — אַ פנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונדזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואָס, און אַנגעטאַן, געוויינטלעך, אין ווייסן, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באַבע צייטל. — איך האָב נחת, וואָס איר האָט אויסגעקליבן פאַר אייער צייטלען, וואָס זי טראַגט מיין נאָמען, אַזאַ פיינעם חתן, אַ לייטישן; ער הייסט

מאָטל קאַמוזיל, נאָך מיין פעטער מרדכי, און כאַטש ער איז אַ שניידער, פון דעסטוועגן איז ער זייער אַן ערלעך קינד... — „פון וואָנען, רופט זיך אַן גאַלדע, האָט זיך צו אונדז גענומען אַ שניידער? אין אונדזער מישפּחה זאָגט זי, זענען פאַר ראַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־יידן, און גלאַט אַזוי אַרעמע לייט, נאָר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס... — שלאַג־זשע מיך נישט איבער, גאַלדע, זאָג איך צו איר, מסתמא ווייסט דיין באַבע צייטל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באַבע צייטל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אַן צו איר: וואָס זאָגט איר עפעס, באַבעניו, אַז צייטלס חתן הייסט מאָטל און ער איז אַ שניידער, אַז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואָלף און ער איז גאָר אַ קצב? — „ניין, רופט זיך אַן די באַבע צייטל נאָך אַ מאָל, ניין, טביה, דיין צייטלס חתן הייסט טאַקע נאָר מאָטל, ער איז אַ שניידער, און מיט אים וועט זי זיך עלטערן, אמ־רצה־השם, אין עושר און אין כבוד... רעכט, באַבעניו, זאָג איך צו איר נאָך אַ מאָל, וואָס־זשע טוט מען מיט לייזער־וואָלפן? ס'טייטש, איך האָב דאָך אים ערשט נעכטן געגעבן דאָס וואָרט! — איך האָב נאָר אויסגע־רעדט די דאָזיקע ווערטער, איך טו אַ קוק — נישטאָ די באַבע צייטל! אויף איר אָרט איז אויסגעוואָקסן פרומע־שרה לייזער־וואָלפס און מאַכט צו מיר כּהאי לישנא: „ר' טביה! איך האָב אייך געהאַלטן תמיד פאַר אַן ערלעכן, פאַר אַ יידן מיט תורה, ס'טייטש, ווי קומט דאָס, איר זאָלט טון אַזאַ זאַך, איר זאָלט וועלן, אַז אייער טאַכטער זאָל מיך ירשענען, זיצן אין מיין שטוב, האַלטן מיינע שליסלען, אַנטון מיין מאָנטל, טראָגן מיינע צירונג, מיינע פּערל?..." וואָס בין איך שולדיק, מאַך איך צו איר, אייער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? — מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבן אַ וויסטן סוף, און אייער צייטל... אַ רחמנות נעבעך, ר' טביה, אויף אייער טאַכטער; מער ווי דריי וואַכן וועט זי מיט אים נישט לעבן; און אַז עס וועט אויסגיין די דריי וואַכן, וועל איך קומען צו איר ביינאַכט און וועל זי אַננעמען ביים האַלדז אַט־אָזוי־אַ...“ און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע־שרה אַנגענומען ביים גאַרגל און האָט מיך אַנגעהויבן צו וואָרגן אַזוי, אַז ווען נישט דו זאָלסט מיך געווען אויפּוועקן, וואָלט איך שוין איצטער אַנגעשפּאַרט ווייט־ווייט!... „טפּרט־טפּו! — מאַכט צו מיר מיין ווייב און שפּייט אויס דריי מאָל דריי. — אין טייך זאָל דאָס פּאַלן, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערן, אין וואָלד זאָל דאָס רוען, נאָר אונדז און אונדזערע קינדער זאָל דאָס נישט שאַדן! אַ בייזער, אַ וויס־טער, אַ פינצטערער חלום אויף דעם קצבס קאַפּ און אויף זיינע הענט און פּיס! לאַז ער זיין די כּפרה פאַר מאָטל קאַמוזילס מינדסטן נאָגל, כאַטש ער איז אַ שניידער, וואָרום אַז ער הייסט נאָך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבוירענער שניידער, און מסתמא אַז די באַבע עליו השלום איז זיך מטריח

פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבן מזל-טוב, באדארפן מיר זאגן, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזלדיקער, אמן סלה!"...

בקיצור, וואס זאל איך איך לאנג מאריך זיין? איך בין געווען שטארקער פון אייזן, אז איך האב יענע נאכט אויסגעהאלטן און בין נישט צעזעצט און צעשפרונגען געווארן, ליגנדיק אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... א יידענע בלייבט א יידענע... סע פארשטייט זיך, אז אויף מארגן איז געווען ביי אונדז דאס קנס-מאל, און טאקע באלד נאכדעם די חתונה און דאס פאר-פאלק, ברוך-השם, לעבט זיך גאנץ צופרידן: ער איז זיך א שניידער, גייט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבעט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאך, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים-קוים דאס שטיקל ברויט אין שטוב; איך זאל איר נישט ברענגען א מאל א ביסל מילכיקס, א מאל עטלעכע גראשנס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איר, זאגט זי, אז ס'איז איר, קיין עין-הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איר מאטל זאל איר זיין געזונט. — נו, גייט טענהט מיט היינטיקע קינדער! זאגן זיי, אז זיי פארשטייען בעסער. ביין, זאגט איך וואס איר ווילט, היינטיקע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב איך היינט אנגעדולט א קאפ מער ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבל נישט, זייט מיר געזונט און האט איך א גוטן תמיד!

הַאָדָר

געשריבן אין יאָר 1904.

האַדל

— איר חידושט זיך, פאַני שלום־עליכם, אויף טביהן, וואָס מען זעט אים
נישט? ער האָט זיך, זאָגט איר, שטאַרק אַ רוק געטאַן, מיטאַמאַל, זאָגט איר, גרוי
געוואָרן? עך־עך־עד! ווען איר זאָלט וויסן מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר
ווייטיקן אַט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אזוי שטייט דאָרט ביי אונדז גע-
שריבן: אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פליג און שטאַרקער פון אייזן... טאַקע נאָר
אַ באַשרייבונג מיט מיר! ווי ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אַנשיקעניש — מיך
אויסמיידן טאָר עס נישט. פון וואָנען נעמט זיך עס, ווייסט איר נישט? איך בין,
ווי איר ווייסט, אַ גרויסער בעל־ביטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביק קיינ-
מאַל קיין טענות נישט. ווי אזוי ער פירט, אזוי איז גוט. וואָרום פרוווט זיך,
אַדריבה, פאַרקערט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אייך עפעס העלפן? שטענדיק טענה
איך אַבער מיט איר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאַלדע, זאָג איך, דו זינדיקסט!
פאַראַן, זאָג איך, ביי אונדז אַ מדרש...“ „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבן,
זאָגט זי, אַ טאַכטער אויף חתונה צו מאַכן; און נאָך דער טאַכטער, קיין עיך־הרע,
גייען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין ביזו אויג זאָל
נישט שאַדן!“... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאַטע, גאַלדע! אונדזערע חכמים, זאָג
איך, האָבן דאָס אויך באַוואָרנט; ס'איז פאַראַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש...“
לאַזט זי זיך נישט רעדן: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַקסענע, זענען אַליין אַ גר-
טער מדרש“... און גייט טענהט מיט אַ יידענע!

הקיצור, פון דעם זעט איר אַרויס, אַז ס'איז פאַראַן, ס'איז דאָ, קיין עיך־
הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלייבן, און דווקא פיינע סחורה, נישט צו פאַר-
זינדיקן, איינע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז נישט שייך, אַז איך אַליין זאָל
לויבן מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַס־אוויצעס!“ און
ועל־כולם די עלטערע, האַדל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען; איז זי שייך,
זאָג איך אייך, די אַנדערע טאַכטער מיינע, האַדל מיינ איך, וואָס זאָל איך אייך
זאָגן? שיינט ווי אַ שטיק גאַלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבן אַ קאַפּ
אויך, שרייבט און לייענט יידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי,
ווי האַלעשקעס. וועט איר דאָך פּרעגן אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביהס
טאַכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע אירער האַנדלט גאָר מיט קעז און מיט פּו-
טער? הערסטו, אַט דאָס טאַקע פּרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט

עס, וואָס קיין הויזן, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירן גלוסט זיך זיי, אַלע ווילן לערנען. אַלע ווילן שטודירן. פּרעגט זיי: וואָס שטר-דירן? ווער שטודירן? זאָלן אַזוי ציגן וויסן אין פּרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך-הכל לאַזט מען זיי דאָך גאַרנישט צו. זאָלט איר זען פון דעסטוועגן, ווי מען לערנט! און ווער? בעל-מלאכהשע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאַט זאָל מיר אַזוי העלפן! מען לאַזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אַדער קיין אַדעס, מען וואַלגערט זיך אויס אויף אַלע בוידעמס, עסן עסט מען מכות, און פאַרבייסן פאַר-בייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאַנאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקל פלייש אין די אויגן, מען לייגט זיך צענויף זעקס פאַרשווינדלעך אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און — הוילע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה“ פאַרהאַקט אין אונדזער ווינקל, עפּעס אַ שלימזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטן זיינעם, ער איז געווען אַ פאַפּיראַסניק און אַ קבצן, לאַז ער מיר מוחל זיין, אין זיבן פאַ-לעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסן. פאַרדריסן פאַרדריסט מיך נאָר איין זאָך: למאַז זאָל זיך אַ קבצן גלוסטן לערנען, שטודירן? פּראַוודאַ, דער גור-טער יאָר האָט אים נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפל, גאַר אַ גוט קעפל. פּער-טשיק הייסט ער, דער שלימזל, האָבן מיר איבערגעלייגט אויף יידיש: עפערל. ער זעט טאַקע אויס ווי אַ עפערל. איר זאָלט אַנקוקן — אַ וועווריקל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, נאָר ס'איז פול, און אַ מויל — שוועבל און פּעך.

טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאַר איינמאַל אַהיים פון בויבעריק, אַפּגעזעצט דאָס ביסל סחורה, אַ גאַנצן טראַנספּאָרט, פון קעז און פוטער און סמעטענע. זיך איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימל-זאָכן, פון דעם, פון יענעם. און פון די יעהופּעצער נגידיים, וואָס עס גייט זיי, קיין עינ-הרע, אַזוי גוט, אַזוי גוט, און פון טביהן דעם שלימזל מיט זיין פּערדל, וואָס ווערן פאַרשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליגן בייסן, און די וועלט אַרום און אַרום איז מחיה, גרויס, אָפּן, כאַטש הייב זיך אויף און פלי, כאַטש צי זיך אויס און שוויים!...

דערווייל, איך טו אַ קוק — אַ בחורל שפּאַנט זיך איבערן זאַמד, האַלט אַ פּעקל אונטערן אַרעם און שוויצט, פּאַכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן ר' יאַקל בן פּלעקל! — זאָג איך צו אים. — זעץ דיך אויף, הער נאָר, וועל איך דיך אַביסל אונטערפירן, איך פאַר במילא ליידיק, ווי שטייט דאָרטן, זאָג איר, ביי אונדז גע-שריבן: „דיין חברים אייזל אַז דו באַגעגנסט, דאַרפסט אים נישט פאַרלאָזן, היינט לאַ כלי-שכּן אַ מענטש“... לאַכט ער, דער שלימזל, און לאַזט זיך דווקא לאַנג נישט בעטן און קריכט אין וועגעלע אַריין. „פון וואַנען, זאָג איר, שפּאַנט דאָס, למשל, אַ בחורל?“ „פון יעהופּעץ“. „וואָס האָט, זאָג איר, אַזאַ בחורל, ווי דו,

צו טאָן אין יעהופעץ? "אַזאָ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט".
 "אויף וואָס, זאָג איך, שטודירט אַזאָ בחורל, ווי דו?" "אַזאָ בחורל, ווי איך, זאָגט
 ער, ווייסט נאָך אַליין נישט אויף וואָס ער שטודירט". "וואָס זשע דולט זיך
 אַזאָ בחורל, ווי דו, אומזיסט דעם קאַפּ?" "זאָרגט זיך נישט, ר' טביה, אַזאָ בחורל,
 ווי איך, זאָגט ער, ווייסט שוין, וואָס ער האָט צו טאָן". "זאָג מיר נאָר, זאָג איך,
 וויבאַלד, אַז איך בין דיר שוין יאָ באַקאַנט, טאָר ווער ביסטו, למשל?" "ווער איך
 בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענטש". "איך זע, זאָג איך, אַז נישט קיין פּערד; איך
 מיינ וועמענס ביסטו?" "וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זיין? איך בין
 גאַטס". "איך ווייס, זאָג איך, אַז גאַטס; איך מיינ, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסטו,
 צי ביסטו אַן אונדזעריקער, צי אפשר פון דער ליטע?" "שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם
 איך פון אַדם הראשונען און אַליין בין איך, זאָגט ער, אַ היגער, איר קענט מיך".
 "ווער זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דיינער? לאַמיר שוין הערן!" "מיינ טאַטע,
 זאָגט ער, האָט געהייסן פּערטשיק". "טפו זאָלסטו ווערן, האָסטו, זאָג איך, באַ-
 דאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביסטו, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַפּיראַסניקס אַ
 זונדל?" "בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראַסניקס אַ זונדל". "און שטו-
 דירסט, זאָג איך, אין די קלאַסן?" "און שטודיר, זאָגט ער, אין די קלאַסן". "נור
 נור, מהיכתי, זאָג איך, אַדם אַ מענטש, ציפור אַ פּויגל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג
 זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון וואָס, למשל, לעבסטו, אַשטייגער?"
 "פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". "אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס זשע, זאָג
 איך, עסטו?" "אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס מען גיט מיר". "איך פּאַרשטיי, זאָג
 איך, ביסט נישט קיין איבערקלייבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסן, עסטו, און אַז
 ס'איז נישטאָ וואָס צו עסן, פּאַרבייסטו מיט אַ ליפּ און לייגסט זיך שלאָפּן אַ ניכ-
 טערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלצדינג כדאי, אַבי שטודירן אין די
 קלאַסן, זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידיים". מיינט איר
 דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט עס? "נישט דערלעבן, זאָגט ער,
 וועלן די נגידיים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלייכן! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער
 ערד!" "ביסט מיר עפּעס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגן, זאָג איך, אויף די
 נגידיים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבן זיך נישט צעטיילט, זאָג איך,
 מיט דיין טאַטנס ירושה". "זאָלט איר טאַקע וויסן, זאָגט ער, אַז איך און איר
 און מיר אַלע, קען זיין, האָבן אַ גרויסן חלק ביי זיי אין דער ירושה"... "ווייסטו
 וואָס, זאָג איך, לאַזן שוין דיינע שונאים רעדן פאַר דיר, איך זע אַרויס, זאָג איך,
 נאָר איין זאָך, אַז דו ביסט אַ יינגל נישט קיין פּאַרפּאַלענער און די צונג באַ-
 דאַרף מען דיר נישט פּיקן; אויב דו וועסט, זאָג איך, האָבן צייט, קענסטו זיך
 אַריינכאַפּן צו מיר היינט אויף דער נאַכט, וועלן מיר אַביסל שמועסן, און טאַקע
 כאַפּן מיט אונדז אַ וועטשערע"...

אָודאי האָט זיך מיינער נישט געלאָזט איבערחזרן די ווערטער און איז גע-

קומען צו גאָסט, געטראָפן אַקוראַט בשעת דער באַרשט איז געשטאַנען אויפן טיש און די מילכיקע קנישעס אין אויוון האָבן זיך נאָך געפרעגלט. „דו האַסט, זאָג איך צו אים, אַ לעבעדיקע שוויגער; קענסט זיך, זאָג איך, גיין וואָשן, און אַז נישט, קענסטו, זאָג איך, עסן אומגעוואָשן, איך בין נישט גאָסט סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאַר דיר נישט שמייסן“. אַזוי שמועס איך מיך אויס מיט אים, און פיל, אַז עס ציט מיך עפעס צו דעם דאָזיקן מענטשל, וואָס — ווייס איך אַליין נישט, נאָר עס ציט; איך האָב ליב, פאַרשטייט איר, אַ מענטשן, וואָס מען קען מיט אים רעדן אַ וואָרט; אַט אַזאַ מענטש איז טביה. פון יענער צייט אָן האָט מיין בחור אָנגעהויבן אַריינקומען צו מיר כמעט אַלע טאָג. אַפגעפאַרטיקט זיך מיט די „שטונדן“, פלעגט ער קומען צו מיר זיך אַפרוען און אַביסל פאַרברענגען. מאַלט אייד, אַז אַך-און-וויי איז געווען צו אים מיט זיינע שטונדן אינאיינעם. אַ שטיקל גליק כאַטש, וואָס געגעסן האָט ער, אייגנט-לעך, ביי מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער; און אַט אַזוי איז ער געוואָרן ביי אונדז אין שטוב אַ גאַנצער בן-בית, די קינדער האָבן אים אונטערגעטראָגן אַ גלעזל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבן, ער זאָל האָבן אַ העמד אויפן לייב מיט אַ פאַר זאַקן גאַנצע — און טאַקע דעמאַלט האָבן מיר דאָס אים געקרוינט מיטן נאָמען „פעפערל“, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף יידיש פון פערטשיק, און מען קען זאָגן, אַז מיר האָבן אים אַלע ליב גע-קריגן עפעס גאָר ווי אַן אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איר וויסן, דווקא נישקשה פון אַ מענטשל, אַ פשוטער, אַ פראַסטער חייוקיים הייסט דאָס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך אים פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַרפאַלן ווערן. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהייבן, אַוועקגיין, און — נישטאַ פעפערל! „ווי ביסטו געווען, מיין טייערער שפיל-פויגל?“ שווייגט ווי אַ פיש... איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר — איך האָב פיינט אַ מענטשן מיט סודות; איך האָב ליב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — נישט געדאַכט זאָל ער ווערן! מיט פלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משור-גענע, גענג, עפעס אַלצדינג מיט די פּיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגענעם, פאַרקערטן שכל, איז אַפגעפרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקערט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל-מלאכה — דער איז גאָר דאָס אוי-בערשטע פונעם שטויסל, מחמת יגיע כפיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגן, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערט ער מלא כעס און וויל מיר אַריינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטן אויף דער וועלט, און אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, טוט זיך עס נישט על-פי ישר. און ער ברענגט מיר צען טויזנטער ראיות און משלים, וואָס קלעפן זיך ביי מיר, ווי אַן אַרבעט

צו דער וואָנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגענעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פּערדל פּאַרט, איז אויך נישט על־פי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאַץ־קשיות פּרעג איך אים, ווי טביה קען! מיין פּעפּערל אָבער קען אויך, נאָך אַ מין קענען! הלוואי וואָלט ער אַזוי נישט קענען ווי ער קען! און האָט ער עפּעס אויפן האַרצן, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינמאָל זיצן מיר אַזוי פּאַרנאָכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און חקירהן אַלץ מכוּח די דאָזיקע ענינים, פּילאָסאָפּיע הייסט עס. רופּט ער זיך אָן צו מיר, פּעפּערל הייסט עס: „איר ווייסט, ר' טביה? איר האָט טעכטער, ר' טביה, זייער געראַטענע.“ „טאַקע באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פּאַר דער בשורה; זיי האָבן, זאָג איך, אין וועמען געראַטן צו זיין.“ „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פּאַלנע מענטש.“ „איך ווייס עס אָן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פּאַלט נישט ווייט פּונעם ביימעלע.“ אַזוי זאָג איך צו אים, און דאָס האַרץ, געוויינלעך, וואַקסט פּאַר תּענוּג, וואַרום וואָסער פּאַטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליב, אַז מען לויבט אים זיינע קינדער? גיי זיי אַ נביא, אַז פּון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פּאַרקאַכע־ניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איר מעגט דאָס האַרכן.

בקיזור, געווען איז דאָס צווישן טאַג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקע, פּאַר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלע. און ווי איך רעד דאָ אַזוי מיט מיין פּערדל, זע איך, פּון וואָלד אַרויס שניידט זיך אַ פּאַרל, צוויי מענטשן, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. גיין גייען זיי נאָענט, האַרט איינער צום אַנדערן, און מען רעדט עפּעס זייער געשמאַק. ווער קען דאָס זיין פּלוצים אין מיטן דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייערדיקע ריטער פּון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז פּעפּערל! מיט וועמען זשע גייט ער דאָס, דער שלימזל, אַזוי שפּעט? איך פּאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פּון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער; ווער איז די נקבהקע? אוי! דאַכט זיך, האַדל? יאָ, ס'איז זי, ווי איך בין אַ ייד, ס'איז זי!... אַזוי? אַט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערנט גראַמאַ־טיקעס, געלייענט ביכלעך? אוי, טביה, ביסטו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אַפּ דאָס פּערדל און רוף זיך אָן צו מייןע לייט: „אַ גוטן אַוונט אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס מכוּח מילחמה? ווי קומט איר, זאָג איך, פּלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איר דאָ אַרויס? אויפן נעכטיקן טאַג?...“ דערהערט אַזאַ מין ברוד־הבא, איז מיין פּאַרל געבליבן שטיין, ווי זאָגט ער, נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרייט און רויטלעך אויפן פנים... געשטאַנען אַזוי אַ פּאַר מינוט אָן ווערטער, לאַזט מען אַראָפּ די אויגן, נאַכדעם הייבט מען אָן קוקן אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? — זאָג איך. — עפּעס באַטראַכט איר מיך, זאָג איך, גלייך אַזוי ווי איר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טביה,

זאג איך, וואָס געווען, נישט געמינערט אַ האָר. אזוי מאַך איך צו זיי האַלב-פאַרדראַסיק און האַלב אויף קאַטאַוועס. רופט זיך אַן צו מיר די טאַכטער מיינע, האַדל הייסט דאָס, און ווערט נאָך רויטער ווי פּרזער: „טאַטע, אונדז קומט מזל-טוב“... „מזל-טוב אייך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איר לעבן. וואָס איז די מעשה? איר האָט געפונען, זאָג איך, אַן אוצר אין וואַלד? צי איר זענט נאָרוואָס ניצול געוואָרן, זאָג איך, פון אַ גרויסער סכנה?“ „אונדז קומט, זאָגט ער, מזל-טוב, מיר זענען חתן-כלה.“ „וואָס הייסט, זאָג איך, איר זענט חתן-כלה?“ „חתן-כלה, זאָגט ער, ווייסט איר נישט וואָס הייסט? חתן-כלה הייסט, זאָגט ער, איך בין איר חתן, זי איז מיינ כלה.“ אזוי מאַכט ער צו מיר, פּעפּערל הייסט דאָס, און קוקט מיר דווקא גלייך אין די אויגן אַריין. איך קוק אים אָבער גלייך אין די אויגן אַריין און מאַך צו אים: „ווען איז געווען ביי אייך, זאָג איך, דאָס קנס-מאָל? און פאַרוואָס האָט איר נישט גערופן מיר אויך אויף דער שימחה? איך קער מיר, דאַכט זיך, אַן דאָ אַ שטיקל מחותן, צי ניין?“... איר פאַרשטייט, איך לאַך און ווערעם עסן מיר, טאַטשען מיינ לייב. נאָר גאַרנישט, טביה איז נישט קיין יעדענע, טביה האָט ליב אויסהאַרכן ביזן סוף... רוף איך מיר אַן צו זיי: „איך פאַרשטיי נישט — אַ שידוך אַן אַ שדכן, אַן תנאים?“ „וואָס דאַרפן מיר, מאַכט ער, פּעפּערל הייסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שוין לאַנג, זאָגט ער, חתן-כלה.“ „אזוי? גאַטס ניסים! וואָס זשע האָט איר, זאָג איך, געשוויגן ביז אַהער?“ „וואָס זאָלן מיר, זאָגט ער, שרייען? מיר וואַלטן אייך היינט אויך נישט דערציילט, נאָר אזוי ווי מיר האַלטן אין גיכן ביי צעשיידן זיך, איז ביי אונדז געבליבן, מיר זאָלן שטעלן פּרזערט אַ חופּה“... דאָס האָט מיר שוין פאַרדראַסן, ווי זאָגט איר: דערלאַנגט אין ביין אַריין! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן-כלה — איז נאָך צו דערליידן, ווי שטייט דאַרטן געשריבן: ער וויל זי, זי וויל אים. אָבער חופּה? ווייזן ווייזט אויס, אַן מיינ חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַביסל מטושטש; רופט ער זיך אַן צו מיר: „פאַרשטייט איר, ר' טביה, די מעשה דערפון איז אזוי: איך האַלט ביי אַפּפּאַרן פון דאַנען.“ „ווען פאַרסטו?“ „אין גיכן.“ „ווייזן, אַשטיי גער?“ „דאָס קען איך אייך, מאַכט ער, נישט זאָגן, ס'איז, זאָגט ער, אַ סוד“... איר הערט? ס'איז אַ סוד! ווי געפּעלט דאָס אייך, אַשטייגער? קומט צו גיין אַ פּעפּערל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלן אַ חופּה, האַלט ביי אַוועקפאַרן און זאָגט נישט ווויזן! קען נישט צעזעצט ווערן די גאַל? „מילא, זאָג איך אים, אַ סוד איז אַ סוד; ביי דיר איז גאַלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטיין, ברודערל, אַט דאָס: דו ביסט דאָך אַ מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביסט איינגעטונקען אין מענטשלעכקייט פון אויבן ביז אַראַפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטן דרינען צונעמען ביי טביהן אַ טאַכטער און מאַכן זי פאַר אַן עגונה? אַט דאָס הייסט ביי דיר יושר? מענטשלעכקייט? אַ שטיקל גליק, זאָג איך, וואָס דו האַסט

(האָלצשניט פֿון ש. יודאָווין)

מיך נישט באגנבעט, אָדער אונטערגעצונדן... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האַרל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאַרנישט, ווי גליקלעך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבן דיר אויסגעזאָגט פונעם סוד. ס'איז ביי אונדז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. קום אַהער, לאַמיר זיך צעקושן.“ און נישט לאַנג געטראַכט, כאַפן זיי מיך אַרום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מען הייבט מיך אָן קושן און האַלדזן, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפעט, אַפנים, זיי ביידע צווישן זיך, קושן זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך איך, אַ טעאַטער מיט זיי! „טאַמער וואַלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושן זיך? צייט עפעס רעדן מכוח תכלית.“ „מכוח וואָסער תכלית?“ זאָגן זיי. „מכוח נדך, זאָג איך, מלבושים, הוצאות-החתונה, לאַקש, בוידעם, ציבעלע.“ „מיר דאַרפן נישט, זאָגן זיי, גאַר נישט נישט, נישט קיין לאַקשן, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס.“ וואָס זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איר יאָ?“ „מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נאָר חופּה וקידו-שין.“... איר הערט ווערטער?...

בקיזור, עס האָט מיר געהאַלפן, ווי דער פאַראַיאַריקער שניי — מען האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט אַ חופּה! אַוודאי, וואָס זאָלט איר קלערן, נישט זאָג חופּה, ווי טביהן שטייט אָן. אויך מיר אַ חופּה!... אַ שטילע חתונה... אַך-און וויי!... און דערצו איז נאָך פאַראַן אַ ווייב. מוטשעט זי, איך זאָל איר נאָר זאָגן, וואָס איז דאָס עפעס אַזוי כאַפּ-לאַפּ, בחיפּזונדיק? נו, גייט גיט צו פאַרשטיין אַ יידענע, אַז עס ברענט! וואָס טויג איך, איך האָב איר געמוזט אַפּטאַקן פון דר-שלום וועגן אַ ליגן, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מומע פון יעהופּעץ, נעכטי-קע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאַזן צורו. און טאַקע באותו היום, דאָס הייסט אַ פאַר שעה נאָך דער שיינער חופּה, שפּאַן איך איין דאָס פּערד-און-וועגעלע, און מיר זעצן זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און — מאַרש צום באַן קיין בויעריק. זיצנדיק אַזוי מיט מיין פאַרפּאַק אין וועגעלע, כאַפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפן דאָזיקן פאַרל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסן גאָט מיר האָבן און ווי מאַדנע שיינ ער פירט זיין וועלט! און וואָס פאַר אַ מיני משונה-נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי אים! אַט האָט איר איך אַ פאַרפּאַק נאָר-וואָס פון דער נאָדל אַרויס: פאַרט ער אַוועק, דער גוטער יאָר ווייסט אים ווהיין, און זי בלייבט איבער דאָ — און מען זאָל דאָס לאַזן אַפילו אַ טרער, כאַטש פון יוצא וועגן! נאָר גאַרנישט, טביה איז נישט קיין יידענע, טביה האָט צייט, קוקט און שווייגט, וואָס וועט דאָ זיין... זע איך עפעס אַ פאַר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראַטענע שטיוול, זענען אַרויסגעקומען אויפן באַן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיל-פּויגל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפעס ווי אַ שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיטן העמדל איבער די הויזן, און האָט עפעס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייט. „זע

נאַר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האַסטו זיך נישט אַריינגעכאַפט דאָ צווישן
חברה פּערד-גנבים, בייטל-שניידערס, שלעסער-ברעכער?"

פאַרנדיק צוריק מיט האַדלען פון בויעריק אַהיים, קען איך מיך נישט אייני
האַלטן און זאָג איר אַרויס דעם דאָזיקן געדאַנק גאַנץ אָפּנטלעך. צעלאַכט זי זיך
און וויל מיך איינרעדן, אַז ס'איז לויטער פיינע מענטשלעך, ערלעכע, לעצטער-
לעכע לייט, וואָס זייער גאַנץ לעבן איז נאַר פון יענעמס וועגן, זיך האָבן
זיי נישט אין זינען, אַפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אַט אַ יענער, זאָגט זי,
וואָס מיטן העמדל, דער איז גאַר אַ טאַטנס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אַוועק
געוואָרפן רייכע טאַטע-מאַמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צע-
בראַכענעם גראַשן“. „אָזוי? גאַטס ווונדער! — זאָג איך. — טאַקע זייער אַ פּיין
בחורל, כ'לעבן!“ אַט אַזוי רעכן איך זיך אָפּ מיט איר שוין פאַר אים אויך, און
לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איר נעבעך... און זיי גאַר-
נישט! מאַכט זיך תּמעוואַטע, איך איר; „פּעפּערל“, און זי מיר; „טובת-הכלל,
אַרבעטער, נעכטיקע טעג“... וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייער טובת-הכלל מיט
אייער אַרבעטן, אַז עס גייט-צו ביי אייך בסוד? פאַראַן, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט:
וון אַ סוד, דאָרט איז גניבה... אַמער זאָג מיר גלייך, וואָס איז ער געפאַרן, פּע-
פּערל, און ווהיין? ... „אַלצדינג יאָ, זאָגט זי, נאַר דאָס נישט. פּרעג זיך, זאָגט
זי, בעסער נישט נאָך; גלייב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צייט אַליין אַלצדינג
וויסן, וועסט, אַם ירצה השם, הערן, און אפשר אין גיכן, פּיל גייעס, פּיל גוטס!“ ...
„אַמן, הלואי, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאַטס אויערן. נאַר אונדזערע שונאים,
זאָג איך, זאָלן אַזוי וויסן פון זייער געזונט, ווי איך הייב אָן צו פאַרשטיין, וואָס
דאָ טוט זיך ביי אייך און וואָס באַדייט די שפּיל!“ ... „אַט דאָס איז טאַקע, זאָגט
זי, דער אומגליק, וואָס דו וועסט דאָס נישט פאַרשטיין“. „וואָס זשע, ס'איז אַזוי
טיף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פאַרשטיין, מיט גאַטס הילף, גרעסערע זאַכן“ ...
„דאָס לאָזט זיך נישט, זאָגט זי, פאַרשטיין מיטן שכל אַליין, דאָס דאַרף מען,
זאָגט זי, פּילן, פּילן מיטן האַרצן“ ... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האַדל הייסט עס, און
דאָס פנים ביי איר בשעת-מעשה פּלאַמט און די אויגן ברענען. נישט געדאַכט
זאָלן זיי ווערן, די טעכטער מיינע! פאַרקאַכן זיי זיך אין עפעס, איז מיט האַרצן
און מיט לייב און לעבן און מיטן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערציילן, עס גייט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי
און פיר און פינף און זעקס און זיבן — נישטאַ נישט קיין בריוו, נישט קיין
ידיעה, „פאַרפאַלן, זאָג איך, פּעפּערל!“ — און כאַפּ אַ קוק אויף מיין האַדלען.
נעבעך קיין טראַפן בלוט נישט אין פנים, זוכט-אויף אַלעמאַל אַן אַנדער שטיקל
אַרבעט אין שטוב, וויל, ווייזט אויס, פאַרגעסן דורך דעם די גרויסע צרות אירע,
נאַר, איר זאָלט זאָגן, זי זאָל דאָס אים אַפילו דערמאַנען! שאַ, שטיל, גלייך ווי

ס'איו גאר קיינמאל נישט געווען קיין פעפערל אויף דער וועלט! נאר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צופאַרן אַהיים, איך זע — מיין האַדל איז פאַר-וויינט, גייט אַרום מיט אַנגעשוואַלענע אויגן. הייב איך מיך אָן צו דערפּרעגן, ווער איך געוויר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּעס איינער אַ שלימזל מיט לאַנגע האַר און געסודעט זיך עפּעס מיט איר, מיט האַדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפּן רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראַפּגעלאָזט דאָס העמדל איבער די הויזן... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האַדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טו זי אַ כאַפּ גלייך אויף דער ווענדקע: „זאָג מיר נאָר, טאַכטער, האָסט שוין פון אים אַ גרוס?“ „יאָ.“ „וואו איז ער ערגעץ, דיין באַשערטער?“ „ער איז, זאָגט זי, ווייט.“ „וואָס טוט ער?“ „ער זיצט!“ „ער זיצט?“ „ער זיצט...“ „וואו זיצט ער? פאַרוואָס זיצט ער?“ — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאַכטער מיינע, וועדליק איך פאַרשטיי, זיצט ער נישט פאַר קיין גניבה; פאַרשטיי איך נישט דעם שכל, אַז וויבאַלד קיין גנב נישט און קיין שווינדלער נישט, היינט פאַרוואָס זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?“ ... שווייגט זי... האָב איך מיך מיישב געווען; זאָגסט נישט, דאַרף מען נישט; ער איז דאָך דיין שלימזל, נישט מיינער. אַ שיינע ריינע כּפּרה! נאָר אי-נעווייניק אין האַרצן טראַג איך אַ ווייטיק, איך בין פאַרט אַ פּאַטער, ווי מיר זאָגן אינעם דאוונען: כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — אַ פּאַטער בלייבט אַ פּאַטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויפדערנאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מינהג, איך רו מיך אָפּ, און אויך דאָס פּערדל רוט זיך ביי מיר אויס. און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טאָן. דעמאָלט האָב איך ליב צו זיצן אין דער היים, ביי זיך אויף דער פּריזבע. פאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באַקט שוין נישט, ווי אַ קאַלכ־אויווך, נאָר זי גלעט מיט אַ מיין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גריין, די סאָסנעס הערן נישט אויף צו שמעקן מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יום־טובדיק, ווי גאָטס אַ סוכה, אַ סוכה פון גאָט... און ווער שמועסט אויפדערנאַכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאָך אַ גר־עדן; דעמאָלט איז דער הימל בלוי, די שטערן פינקלען, שעמעירן, ביטן זיך, פינט־לען, ווי, להבדיל, אַ מענטש מיט די אויגן; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליט דורך אַ שטערן פייל אויסן בויגן, לאָזט איבער נאָך זיך אויף אַ רגעלע אַ גרינעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראַפּגעלאָזט אַ שטערנדל, געפּאַלן עמעצנס מזל. וואַרום וויפל שטערן, אַזוי פיל מזלות... ייִדישע מזלות... „עס זאָל כאַטש נישט זיין מיין פינצטער מזל“, — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפן געדאַנק האַדל. שוין פון עטלעכע טעג, אַז זי איז עפּעס ווי אויפגעמונטערט, לעבעדיקער געוואָרן,

גאַר אַן אַנדער פנים באַקומען. עמיצער האָט איר געבראַכט אַ בריוול, אַפנים, פון אים טאַקע, פון איר שלימזל. ווילן ווילט זיך מיר זייער וויסן, וואָס ער שרייבט איר, נאָר פרעגן וויל איד נישט; זי שווייגט, שווייג איד אויך, פתח שין שאַ! טביה איז נישט קיין יידענע; טביה האָט צייט...

דערווייל, אַזוי ווי איד טראַכט פון האַדלען, קומט זי אַן, האַדל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבן מיר, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן און רופט זיך אַן צו מיר שטילערהייט: „הערסטו, טאַטע? איד דאַרף דיר עפעס זאָגן; היינט געזעגענען מיר זיך אַפּ מיט דיר... אויף שטענדיק“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מען הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאַדנעם מיין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איד וועל אים אייביק נישט פאַרגעסן. „וואָס הייסט, זאָג איד, דו געזעגנסט זיך אַפּ מיט מיר אויף שטענדיק?“ — אַזוי מאַך איד צו איר און קוק אַראַפּ, זי זאָל נישט זען, ווי איד בין טויט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איד פאַר, זאָגט זי, אַוועק, מאַרגן, זאָגט זי, גאַנץ פרי, מיר וועלן זיך שוין מער קיינמאַל נישט זען... קיינמאַל נישט“...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, איז מיר געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. דאָנקען גאָט כאַטש דערפאַר, טראַכט איד מיר, ווי זאָגט ער: ג ם ז ן ל ט ן ב ה — עס קען זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור נישט... „וואוהין, למשל, פאַרסטו, אויב איד האָב, זאָג איד, די זכיה צו וויסן?“ „איד פאַר, זאָגט זי, צו אים“. „צו אים? — זאָג איד. — וווּ איז ער דען אַצינדערט?“ „לעת-עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכּן שיקט מען אים אַוועק“. „פאַרסטו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט אים?“ — אַזוי זאָג איד צו איר און מאַך זיך תמעוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איד גיי אים נאָך גלייך אַהין“. „אַהין? — זאָג איד. — ווער איז געווען דער אַהין? ווי אַזוי הייסט דאָס אַרט?“ „מען ווייסט נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, ווי אַזוי דאָס אַרט הייסט, נאָר ווייט איז דאָס זייער, זאָגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר, האַדל הייסט עס, און עס מאַלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואַלט דאָ אַפגעטאַן עפעס אַזעלכעס, וואָס עס קומט אים דערפאַר אַ מעדאַל... וואָס ענטפערט מען איר, למשל, אויף אַזאַ זאָך? פאַר אַזאַ זאָך נעמט אַ פאַטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פאַר פעטש, אַדער ער בייטלט אויס אַלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אַבער נישט קיין יידענע. רוף איד מיך אַן צו איר: „איד זע אַרויס, זאָג איד, טאַכטער מיינע, אַז דו וואַרפסט אַוועק, זאָג איד, צוליב אַ פע־פערל, טאַטע־מאַמע, זאָג איד, און לאַזט זיך אַוועק אין אַן אַרט, וואָס מען ווייסט נישט וווּ, ערגעץ אין די מדבריות“.

אַזוי זאָג איד צו איר האַלב אויף קאַטאַוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס

הארץ בשעת-מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין יידענע. טביה האַלט זיך איין. און זי, האַדל הייסט עס, פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך; ענטפערט מיר אָפּ שטיל, נישט געכאַפּט, און באַטראַכט. טביהס טעכטער קענען רעדן...

און כאַטש איך האַלט דעם קאַפּ אַראָפּ און די אויגן צו, פון דעסטוועגן דאַכט זיך מיר, אַז איך זע זי, האַדלען הייסט דאָס, איך זע — איר פנים איז פונקט אַזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול אירס, מאַלט זיך מיר אויס, איז עפעס ווי פאַרדומפן, ציטערט... זאָל איך איר, אַשטייגער, פאַלן אויפן האַלדז, בעטן, חלשן פאַר איר, זי זאָל נישט פאַרן? ווייס איך, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפן. ימה שמם זאָלן זיי ווערן, טאַקע די טעכטער מיינע, — פאַרקאָכן זיי זיך אין עמעצן, איז מיטן גוף און מיט דער נשמה און מיטן האַרצן און מיט לייב און לעבן!

בקיצור, מיר זענען אָפּגעזעסן אַזוי אויף דער פריזבע אַ היפשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטן, כמעט די גאַנצע נאַכט. מער געשוויגן ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבן גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן, אַ מיידל זאָל נעמען און חתונה האָבן פאַר אַ בחור צוליב דעם, זי זאָל אים קענען נאַכגיין ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ם איז אַלצאיינס, אַפילו אין אַלדי שוואַרצע יאָר“... גיב איך איר, געוויינלעך, צו פאַרשטיין מיטן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פאַרשטיין מיט א י ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאַל נישט פאַרשטיין, ברענג איך איר אַ משל מיט אַ הון, אַ קוואַקע, וואָס האָט אויסגעזעסן קאַטשקע־לעך. די קאַטשקע־לעך האָבן זיך נאָר אויפגעכאַפּט אויף די פיסלעך, האָבן זיי זיך געלאָזט אויפן וואַסער, און די קוואַקע נעבעך קוואַקעט. „וואָס, זאָג איך, וועסטו זאָגן, זאָג איך, דערויף, טאַכטער לעבן?“ „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דע־רויף זאָגן? ס'איז אוודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואַקע; נאָר צוליב זעם, זאָגט זי, וואָס די קוואַקע קוואַקעט, זאָלן די קאַטשקע־לעך נישט שווימען?“... איר פאַרשטייט דיבורים? טביהס טאַכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטייט נישט. עס הייבט שוין אָן צו שאַרען אויף טאַג. די אַלטע אין שטוב וואַרטשעט. זי האָט שוין עטלעכע מאָל געשיקט זאָגן, אַז ס'איז שוין צייט מאַכן נאַכט, און געזען, אַז עס העלפט זי נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ דורכן פענצטער און מאַכט צו מיר: „טביה! וואָס טראַכסטו זיך?“ „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאַלדע, האַסט פאַרגעסן, אַפנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערט אונדז אַנגעחתמעט דאָס גוטע קוויטל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאַלג מיר, גאַלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל גיין דערווייל שפאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאַרן מיט האַדלען צום באַן“.

און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איר אָפּ אַ שפּאַגל-נייעם ליגן, אַז האַדל פּאַרט אַוועק קיין יערוּפּעץ, און פּון דאָרטן נאָך ווייטער, אַלץ מכוּח יענעם עסק, מכוּח דער ירוּשה הייסט דאָס, און עס קען געמאַלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטן בלייבן איבערן גאַנצן ווינטער, און אפּשר איבערן ווינטער מיטן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איר, זאָג איך, מיטגעבן צידה לדרך, אַביסל גרעט, אַ קליידל, אַ פּאַר קישנס, ציכלעך”.

אַזוי קאַמאַנדעווע איך און זאָג אָן, ס'זאָל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הוּשענאַרבה אויף דער וועלט. „הוּשענאַרבה, זאָג איך, טאָר מען נישט וויינען, ס'איז אַ בּפּירוּשער דיין!“ הערט מען דאָך מיך מיטן דיין מסתמא, ווי די קאַץ, און מען וויינט דווקא יא, און אַז עס קומט צום געזעגענען זיך, ווערט אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאָקע זי אַליין, האַדל הייסט דאָס, און אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטל מיינ איך (אויף יום-טוב קומט זי צו מיר מיט איר באַשערטן, מיט מאַטל קאַמזויל), האָבן זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטאָן איינע דער אַנדערער אויפן האַלדז — מען האָט זיי קוים אַפּגעריסן...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטן שטאַל-און-אייזן; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאַל-און-אייזן; אינעווייניק קאָכט, ווי אַ סאַמאָואַר, נאָר יע-נעם אַרויסווייזן — פע! טביה איז דאָך נישט קיין ידענע... דעם גאַנצן וועג קיין בויעריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטן שוין נישט ווייט פּון דער באַן, רוף איך מיך אָן צו איר, זי זאָל מיר זאָגן דאָס לעצטע מאָל, וואָס פּאַרט האָט ער גע-טאָן אַזעלכעס, פעפּערל הייסט דאָס?... „איטלעכע זאָך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבן עפעס אַ טעם...“ ווערט זי אַנגעצונדן און שווערט מיר, אַז ער איז ריין, ווי גינגאַלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס פּאַר זיך אַרט אים נישט, דאָס גאַנצע טועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעם טובה, דער וועלטס טובה — און דער עיקר פּאַר די בעלי-מלאכות“ — און גייט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איר, הייסט דאָס, פּאַר דער וועלט? למאַי-זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פּאַר אים, אַז ער איז יא אַזאַ ווילער בחור? זאָלסט אים כאַטש לאָזן גריסן, זאָג איך, דעם אַלעקסאַנדער מוקד דון דיינעם, זאָלסט אים זאָגן, זאָג איך, אַז איך פּאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פּון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיינ טאָכטער מסתמא נישט פּאַרפירן, און שרייבן אַמאַל, זאָג איך, אַ בריוויל דעם אַלטן טאַטן“...

און אַזוי ווי איך רעד, פּאַלט זי מיר נישט פּלוצים אויפן האַלדז און הייבט נישט אָן צו וויינען? „לאַמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלן זיך זען?!“... אַן עק! אַט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטן... עס איז מיר געקומען אויפן געדאַנק, פּאַרשטייט איר,

טאָקע די אייגענע האַדל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטן אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטן... האָט קיין פאַריבל נישט, פאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה יידענע... איר זאָלט וויסן, הערט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האַדל, דאָס איז!... איר זאָלט זען די בריוולעך וואָס זי שרייבט... ס'איז אַ האַדל פון גאַט!... זי איז ביי מיר אַט-אַ-דאָ-אַ, איז זי ביי מיר... טיף, טיף... איך קען עס אייך אַזוי פיל נישט אַרויסגעבן...

תוויה

געשריבן אין יאָר 1906.

ח ו ו ה

ווי אזוי גאָט פירט, אזוי איז גוט. דאָס הייסט, עס באַדאַרף זיין גוט, וואָר דום פרוווט זייט אַ חכם און מאַכט בעסער! אַט האָב איך געוואָלט זיין אַ קלוגער, געדרייט דעם פסוק אַהער, געדרייט דעם פסוק אַהין, געזען, עס העלפט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנט פונעם האַרצן און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביסט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכן. פון קינדער האַט מען צרות און מען מוז דאָס אָננעמען פאַר ליב. אַט, למשל, האַט זיך מיין עלטערע טאָכטער, צייטל הייסט עס, פאַרקאַכט אינעם חייט מאַטל קאַמוזיל, האָב איך עפעס צו אים? נו, און פון דער צווייטער טאָכטער, פון האַדלען הייסט דאָס, באַדאַרף איך אייך נישט דערציילן, איר ווייסט שוין. זי האַט איך פאַרשפילט, פאַרלאָרן אויף אייביק! גאָט ווייסט, אויב מיינע אויגן וועלן זי אַמאָל זען, סיידן אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר... רעד איך פון איר, פון האַדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עדי-היום נישט קומען צו זיך, ס'איז אַן עק פון מיין לעבן! פאַרגעסן, זאָגט איר? ווי קאָן מען פאַרגעסן אַ לעבעדיקן מענטשן? ובפרט אַזאָ קינד, ווי האַדל? איר זאָלט זען די בריוולעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגיין. עס גייט זיי, שרייבט זי מיר, דאַרטן זייער גוט. ער זיצט, און זי פאַרדינט. זי וואַשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעט זיך מיט אים אַלע וואָך, און האַט, זאָגט זי, אַ האַפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, ביי אונדז, איבער-קאָכן, עס וועט אויפגיין די זון און עס וועט ווערן ליכטיק, וועט מען אים אומ-קערן צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלן זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכטער אַרבעט און איבערקערן די וועלט מיטן קאַפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף. נו? ווי געפעלט דאָס אייך? גוט? האָ... וואָס-זשע טוט אַבער דער רבנו-של-עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַן אל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר. „וואַרט אויס, טביה, אַט מאַך איך אזוי, אַז דו וועסט פאַר-געסן אַן אַלע דיינע צרות!“... און כך הוה, איר מעגט דאָס האַרכן. קיין אַנדערען וואָלט איך עס נישט דערציילט, וואַרום דער ווייטיק איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאַר פאַר אייך איז דען פאַראַן ביי מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצייל איך אייך. נאַר וואָס דען? איין זאָך וועל איך אייך בעטן: צווישן אונדז זאָל דאָס בלייבן, איך זאָג אייך נאָך אַ מאָל: דער ווייטיק איז גרויס, נאַר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טון טביהן, גייט ער און בענטשט אים מיט זיבן קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּילטע, געראַטענע, קלוגע און שיינע, פּרישע, געזונטע, איך זאָג אייך — סאַסנעס! אוי, הלוואי וואָלטן זיי בע- סער געווען מיאוסע פּאַסקודניצעס, וואָלט אפשר געווען בעסער פּאַר זיי און גע- זינטער פּאַר מיר, וואָרום וואָס קומט אַרויס, איך בעט אייך, פּון אַ גוט פּערדל, אַז סע שטייט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פּון שיינע טעכטער, אַז מען ליגט פּאַרשטעקט מיט זיי אין אַ העק און מען קוקט נישט אָן קיין לעבעדיקן מענטשן, אַחוץ אַנטאָן פּאַפּעריילע, דעם גויישן ראש-הקהל פּון דאַרף, און דעם שרייבער כוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גויעץ מיט אַ פּאַטלע און מיט לאַנגע שטייול, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו.

בקיצור, איך קום צו פּאַרן איינמאַל אַהיים, אַרום פּאַרנאַכטלעך שוין, באַ- געגן איך דעם שרייבער כוועדקע שטייט אין דרויסן מיט מיין חווה, די דריטע טאַכטער מיינע, די צווייטע פּון האַדלען הייסט עס. מיך דערזען, האָט זיך מיין בחור געגעבן אַ דריי-אויס, אַראַפּגענומען פּאַר מיר דאָס היטל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חווהן: „וואָס האָט דאָ געטון כוועדקע?“ זאָגט זי: „גאַר- נישט...“ זאָג איך: „וואָס הייסט גאַרנישט?“... זאָגט זי: „מיר האָבן געשמועסט...“ זאָג איך: „וואָס פּאַר אַ מחותן ביסטו מיט כוועדקע?“... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פּון לאַנג...“ זאָג איך: „מזל-טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפּט! אַ שיינער חבר כוועדקע!“... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט אים דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאָג איך צו איר: „ווער ער איז, ווייס איך נישט, כ'האַב זיין יחוס-בריוו נישט געזען; נאָר פּאַרשטיין פּאַרשטיי איך, אַז ער דאַרף שטאַ- מען פּון סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אַדער אַ פּאַסטוך, אַדער אַזוי אַ שיכור...“ רופּט זי זיך אָן צו מיר, חווה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געווען ווייס איך נישט און וויל נישט וויסן, ביי מיר זענען אַלע מענטשן גלייך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש נישט קיין געוויינלעכער — דאָס ווייס איך פּאַר געוויס...“ דהיינו, זאָג איך, וואָס פּאַר אַ מיין סאַרט מענטש איז ער? לאָם איך הערן...“ איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וועסטו נישט פּאַרשטיין. כוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאַרקיי...“ דער צווייטער גאַרקיי? — זאָג איך. — ווער-זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאַרקיי?...“ גאַרקיי, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט...“ „ווי זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס איז זיין געשעפט און וואָס פּאַר אַ דרשה האָט ער געדרשנט?“... מאַכט זי צו מיר: „דער גאַרקיי — דאָס איז אַ באַרימטער שרייבער, אַ שריפטשטעלער, אַ מענטש, הייסט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טייערער, אַ זעלטענער, אַן ערלעכער מענטש, שטאַמט אויך פּון פּראַסטן שטאַנד, נישט געלערנט אין ערגעץ, נאָר פּון זיך אַליין...“ אַט דאָס איז זיין בילד...“ אַזוי מאַכט זי צו מיר, חווה הייסט עס, און נעמט אַרויס פּון קע-

שענע אַ פּאַרטערטל און ווייזט דאָס מיר. „אַט דאָס איז ער, זאָג איך, דער צדיק דיינער, ר' גאַרקי? איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך האָב אים ערגעץ געזען, זאָג איך, אָדער ביי דער באַן טראָגן זעק, אָדער אין וואָלד שלעפּן קלעצער“... „איז דאָס ביי דיר, זאָגט זי, אַ חיסרון, זאָגט זי, אַז אַ מענטשן האָרעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין האָרעוועסט דען נישט? און מיר האָרעווען נישט?“ „יא, יא, זאָג איך. ביסט גערעכט, אַז דו וועסט נישט האָרעווען, וועסטו נישט עסן... נאָר פון דעסטוועגן, זאָג איך, פאַרשטיי איך נישט, וואָס האָט דאָ צו טון כוועדקע? איך וואָלט בעסער, זאָג איך, געווען צופרידן, ווען דו זאָלסט זיין באַ-קאַנט מיט אים פון דערווייטנס; דו באַדאַרפסט נישט פאַרגעסן, זאָג איך, ווער ביסטו און ווער איז ער“... מאַכט זי צו מיר: „גאָט האָט באַשאַפן אַלע מענטשן גלייך“... „יא, יא, זאָג איך, גאָט האָט באַשאַפן אַדם הראשונען נאָך זיין גע-שטאַלט; מען טאָר אָבער נישט פאַרגעסן, אַז איטלעכער דאַרף זוכן זיינס גלייכן, ווי אין פסוק שטייט ביי אונדז געשריבן“. „אַן אַנטיק! — זאָגט זי צו מיר — אויף אַלצדינג האָסטו אַ פסוק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, ביי דיר אַ פסוק וועגן דעם, וואָס מענטשן, זאָגט זי, האָבן גענומען און האָבן זיך אליין, זאָגט זי, איינ-געטיילט אויף יידן און גוים, אויף בעלי-בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערס?“... „טעטע-טע!“ — זאָג איך — ביסט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַר-פאַרן, טאַכטער, אין אַלף השישי אַריין!“ און איך גיב איר צו פאַרשטיין, אַז אַזוי פירט זיך שוין אויף דער וועלט. פרעגט זי מיך: „למאי זאָל זיך אַזוי פירן אויף דער וועלט?“... זאָג איך: „דערפאַר, וואָס אַזוי האָט גאָט באַשאַפן זיין וועלט“... זאָגט זי: „למאי האָט גאָט אַזוי באַשאַפן זיין וועלט?“... זאָג איך: „ע! אַז מיר וועלן אָנהייבן פרעגן קשיות — למאי אַזוי און למאי אַזוי, איז אַ מעשה אָן אַן עק!“... זאָגט זי מיר: „דערויף האָט דאָך אונדז גאָט געגעבן אַ פאַרשטאַנד, אַז מיר זאָלן פרעגן קשיות“... זאָג איך: „ביי אונדז איך פאַראַן אַ מנהג אַזעלכער, אַז אַ הון, זאָג איך, הייבט אָן צו קרייען ווי אַ האָן, זאָל מען זי באַלד אַזעקטראָגן צום שוחט. — טאַמער וואָלט אפשר גאָר געווען גענוג זיך צו גאַרגלעז דאַרטן? — רופט זיך אָן מיין גאַלדע פון שטוב אַרויס. — דער באַרשט, זאָגט זי, שטייט אויפן טיש שוין פון אַ שעה, און ער זינגט גאָר זמירות!“... „אַט האָסטו דיר, זאָג איך, די אַנדערע טעג יום-טוב! נישט אומזיסט זאָג איך, האָבן אונדזערע חכמים געזאָגט: אַ יודענע האָט אין זיך ניין מאָס רייד. מען רעדט תוך-זאַכן, איז זי דאָ מיט איר מילכיקן באַרשט!“... רופט זיך אָן צו מיר גאַלדע: „דער מילכיקער באַרשט, זאָגט זי, איז אפשר אַזא תוך-זאַך, ווי אַלע דיינע תוך-זאַכן“... „מזל-טוב! האָט איר אייך, זאָג איך, אַ נייעם פילאַסאָף, גלייך פון אונטערן אויוון אַרויס! קאַרג, זאָג איך, וואָס די טעכטער זענען געוואָרן אויפגעקלערטע קעפּ, האָט שוין טביהס ווייב אויך אָנגעהויבן פליען דורכן קויעמען אין הימל אַריין!“... בקיצור, לאַמיר, ווי זאָגט איר, איבערלאָזן דעם בוך-מלך און זיך נעמען צו

דער בת־מלכה, איך מיינ דעם גלח, ימח שמו וזכרו! איינמאל פארנאכט פאר איך מיר אהיים מיט די ליידיקע קריגלעך און האלט שוין ביים אריינפארן אין דארף אריין, באגעגן איך אים פארן מיט זיין אייזערנער געקאוועטער בריטשקע, טרייבט אן אליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע בארד זיינע איז צעשמיסן פונעם ווינט. „צו דיין קאפ, טראכט איך מיר, א שוין באגעגעניש!“ ... „א גוטן אונט! — מאכט ער צו מיר. — האסט מיר נישט דערקענט, זאגט ער, צי וואס?“ „וועסט זיך רייך ווערן“, זאג איך צו אים און נעם אראפ דאס היטל און וויל פארן ווייטער, מאכט ער צו מיר: „שטיי א וויילע, טעוול, וואס האסטו קיין צייט נישט? איך דארף דיר עפעס זאגן א צוויי ווערטער.“ „אך, זאג איך, אבי נאר עפעס גוטס, איז מהיכתי, און אויב נישט, מעג דאס, זאג איך, בלייבן אויף אן אנדערש מאל.“ ... „וואס הייסט, זאגט ער, ביי דיר אן אנדערש מאל?“ ... „אן אנדערש מאל, זאג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען?“ ... „משיח, מאכט ער צו מיר, איז דאך שוין געקומען?“ ... „דאס האב איך שוין געהערט, זאג איך, פון דיר נישט איין מאל; דו זאג מיר נאר, פאטערל, עפעס נייעס?“ ... „אט דאס, זאגט ער, מיינ איך טאקע דיר זאגן; איך וויל מיט דיר שמועסן, זאגט ער, טאקע פון דיר אליין, דאס הייסט, פון דיין טאכטער.“ ... דא האט מיר באלד א טיאכקע געטאן דאס הארץ; וואס פאר א מחותן איז ער מיט מיינ טאכטער? און איך רוף מיר אן צו אים: „מיינע טעכטער, זאג איך, זענען חלילה נישט אזעלכע, וואס מע זאל דארפן פאר זיי רעדן; זיי קאנען שוין, זאג איך, אליין באשטיין זייער שטעטל.“ ... „דאס איז אבער, מאכט ער, אזא מין ענין, וואס זי אליין קאן נישט רעדן, עס מוז רעדן אן אנדערער, מחמת דא האנדלט זיך, זאגט ער, טאקע וועגן איר תכלית.“ ... „ווע- מען גייט עס אן, זאג איך, דער תכלית פון מיינ קינד? מיר דאכט, זאג איך, אז ווי באלד מען שמועסט פון תכלית, בין איך מיינ קינד א פאטער ביז הונדערט צוואנציק יאר, צי גיין?“ ... „אמת, זאגט ער, דו ביסט דיין קינד א פאטער; דו ביסט אבער, זאגט ער, אויף דיין קינד א בלינדער, דיין קינד, זאגט ער, רייסט זיך אין אן אנדער וועלט אריין, און דו פארשטייסט זי נישט, אדער דו ווילסט זי נישט פארשטיין.“ ... „אויב איך פארשטיי זי נישט, זאג איך, אדער איך וויל זי נישט פארשטיין — דאס איז אן אנדער זאך; וועגן דעם, זאג איך, קאנען מיר א ביסל שמועסן; נאר וואס קער זיך דאס אן, פאטערל, מיט דיר?“ ... „עס קער זיך, זאגט ער, מיט מיר אן זייער שטארק, זאגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיינ רשות.“ ... „וואס הייסט, זאג איך, זי איז אין דיין רשות?“ ... „דאס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיינ השגחה“, מאכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגן אריין און צעקעמט זיך די שיינע צעלאזטע זקנה. טו איך מסתמא א שפרונג-אונטער: „ווער? מיינ קינד איז אונטער דיין השגחה? מיט וואס פאר א רעכט?“ — זאג איך און פיל, אז איך הייב אן אריין אין כעס. מאכט ער צו מיר גאנץ קאלטבלוטיק מיט א שמייכלע: „נאר נישט געהיצט זיך, טעוול! פאוואלי וועלן

מיר, זאָגט ער, די זאָך איבערלייגן. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט. כאָטש דו ביסט אַ ייד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האָלט פון יידן, און עס טוט מיר וויי דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבן זיך איינגעשפּאַרט און ווילן נישט פאַרשטיין, אַז מען מיינט דאָס פון זייער טובה וועגן... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר, פּאָטערל, איצטער נישט רעדן, מחמת איטלעכס וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראַפּן סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצן אַריין, אויב דו ביסט מיר אַזאָ גוטער פּריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטן נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסטו לאָזן צורירן... „ביסט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס נישט געשען; עס שטייט איר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאָ יאָר... „אַמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצן ברענט אַ גהינם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסן?... „דו דאַרפסט אים קענען, זאָגט ער, ער איז זייער אַ בראַווער, אַן אַרנטלעך מענטשל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אַפילו פון זיך אַליין, און איז פאַר קאַכט אין דיין טאָכטער, און וויל מיט איר חתונה האָבן און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין ייד“... „כוועדקע!“... — טראַכט איך מיר, און עס טוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין אַ מאַדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שווייס, קוים וואָס איך זיך איין אויפן וועגעלע. נאָר אַרויסבאווייזן דאָס פאַר אים — נישט דערלעבן וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פּערדל פאַר די לייצעס, טו דאָס אַ שמיצל פון אונטן אַרויף און פאַשאַל אַן אַ זייגעזונט אַהיים... איך קום צו שאַרן אַהיים, אַי-אַי, אַן איבערקערעניש! די קינדער ליגן מיט די פּנימער אין די קישנס און וויינען, מיין גאַלדע איז מער אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוהן, וווּ איז חוה? — נישטאָ חוה!... פּרעגן וווּ איז חוה, וויל איך נישט. איך פאַרשפּאַר שוין פּרעגן, אַז אַך און וויי איז מיר! און עס ברענט אין מיר אַ פּייער, איך ווייס נישט אויף וועמען... איך וואָלט עפעס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז אויס מיינ ביטער האַרץ צום ווייב, איך קאָן מיר קיין אַרט נישט געפינען. גיי איך אַרויס אין שטאַל צום פּערד, עס געבן עסן, און טרעף אים שטיין אַרייַ בערגעפּוציוועט מיט איין פּוס אויף יענער זייט קלאַץ. כאַפּ איך אַ שטעקן און הייב דעם אַן איינטיילן, שוילן די פעל, ברעכן די ביינער; „פאַרברענט זאָלסטו ווערן, שלימזל מיינער! זאָלסטו אַזוי לעבן, ווי איך האָב פון דיינעטוועגן אַ האַ-בערל אַפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבן, שלעק, מיט אַנגסטן, מיט מכות!“...

אַזוי רעד איך צום פּערדל און באַטראַכט מיך אַבער באַלד, אַז ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיק, וואָס האָב איך צו דעם? און איך שיט

עם אונטער אביסל געהאקטע שטרוי און זאָג צו דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזן אַ האַ אין סידור, און קום אַריין צוריק אין שטוב אַריין, באַגראַב זיך און ליג אין געהאקטע ווינדן, און דער קאַפּ — דער קאַפּ ווערט מיר שיער צעשפרונג-גען, טראַכטנדיק און קלערנדיק און לערנענדיק דעם פּשט, וואָס זאָל דאָס באַ-טייטן? „מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיקט מער פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראַפט מיך מער פון אַלע ייִדן? אוי, רבונר-של-עולם, רבונר-של-עולם! ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראַגסט מיך אויפן קאַפּ כּסדר, האַסט מיך אין זינען און לאַזט נישט אויס וווּ ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אַנשיקעניש?!“...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגנדיק אויף הייסע קוילן, הער איך, ווי מיין ווייב נעבעך קרעכצט, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ, „גאַלדע, זאָג איך, דו שלאַפּסט?“... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?“... „גאַרנישט, זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסטו, זאָג איך, אַן עצה, וואָס טוט מען?“... „פרעגסט ביי מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אַך און וויי איז מיר! אַ קינד שטייט אויף, זאָגט זי, אין דערפרי, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע, טוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושן און האַלדזן און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונעם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאַכטער?“ זאָגט זי גאַר נישט און כאַפּט זיך אַרויס אויף אַ וויילע צו די בהמות און ווערט פאַרשווינדן. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דריי — וווּ איז חווה? נישט אַ חווה! רוף איך מיך אַן צו די קינדער: „אַנו, טוט נאָר אַ שפרונג אויף אַ מינוט-קעלע צום גלח“... „פון וואַנען, זאָג איך, האַסטו געוויסט, גאַלדע, אַז זי איז ביים גלח?“... „פון וואַנען האָב איך געוויסט? — זאָגט זי. — אַז אַך און וויי איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגן נישט? צי איך בין איר קיין מאַמע נישט?“... „אַז דו האַסט אויגן, זאָג איך, און ביסט איר אַ מאַמע, וואָס-זשע האַסטו געשוויגן און האַסט נישט געזאָגט מיר?“... „דיר זאָל איך זאָגן? ווען ביסטו אין דערהיים? זאָגט זי. — און אַז איך זאָג דיר, הערסטו מיך דען? דיר, אַז מען זאָגט, זאָגט זי, ענטפערסטו באַלד מיט אַ פּסוק; פאַרהאַקסט דעם קאַפּ מיט פּסוקים און דערמיט קומסטו אָפּ“...

אַזוי מאַכט זי צו מיר, גאַלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינצטער... אַ ביסל איז זי גערעכט, טראַכט איך מיר, וואַרום וואָס פאַרשטייט אַ ייִדענע? און עס טוט מיר וויי אויף איר דאָס האַרץ, איך קאָן נישט הערן, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אַן צו איר: „זעסטו, גאַלדע, ביסט ברוגז, זאָג איך, למאי איך האָב אויף אַלצדינג אַ פּסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערן מיט אַ פּסוק; עס שטייט ביי אונדז געשריבן, זאָג איך כּ ר ח ם אַ ב ע ל ב נ י ם — אַ טאַטע האַט ליב אַ קינד, פאַר וואָס שטייט נישט, זאָג איך, כּ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אַז אַ מאַמע האַט ליב איר קינד? ווייל אַ מאַמע

איז נישט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנדערש רעדן מיט א קינד. אט וועסטו זען, זאג איך, אם ירצה השם, מארגן זע איך מיך מיט איר... "הלוואי, זאגט זי, זאלסטו זיך קאנען זען מיט איר, און מיט אים אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, נישט קיין שלעכטער, כאטש א גלח, נאר אויף א מענטשן האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט אים בעטן, פאלן צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבן..." "ווער, זאג איך, איך זאל מיך בוקן, זאג איך, צום גלח? ביסט משוגע, זאג איך, צי חסר-דעה? נישט דערהארן וועלן דאס מיינע שונאים!"... "א! זעסטו עס הייבט זיך אן, זאגט זי, מיט דיר!"... "וואס דען, זאג איך, האסטו געמיינט? איך וועל מיך לאזן פירן פון א יידענע? איך וועל, זאג איך, לעבן מיט דיין וויי-בערשן שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסן גייט אוועק ביי אונדז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטן קריי פונעם האן, הייב איך מיך אויף, דאוונדאפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איר, א יידענע איז טאקע א יידענע, נאר ווהיין דען האב איך געזאלט גיין? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו אים אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט א שיינעם גוט-מארגן און ווילן מיר צורעכט-מאכן די קאפאטע און פארזוכן די ליטקע פון מיינע יידישע פיס, צי זיי זענען עפעס גוט פאר זייערע הינטישע ציין?... א גליק, וואס כ'האב מיטגענומען די בייטש. אויף זייער געשריי מיט מיינ געפילדער איז ארויסגעלאפן דער גלח מיט דער גלחטע, קוים צעטריבן די פריילעכע כאליאסטערע און אריינגערופן מיך אין שטוב אריין, מיך אויפגענימען פאר זייער א שיינעם גאסט, געוואלט שטעלן פון מיינעטוועגן דעם סאמאזאר. זאג איך, אז דער סאמאזאר איז לאוו דווקא, איך האב מיט אים עפעס צו רעדן, זאג איך, אונטער פיר אויגן. האט זיך דער כומר אנגעשטויסן, וואס איך מין, האט א וונק געטאן צו זיין פלוגיתטע, זי זאל מוחל זיין צומאכן די טיר פון יע-נער זייט — און איך בין צוגעטראטן צום ענין גלייך, אן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגן קודם, צי גלייבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגן, אויב ער פילט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידן א טאטן מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליב?... און ווידער זאל ער מיר זאגן, וועלכעס הייסט נאך זיין שכל א מיצווה און וועלכעס הייסט אן עבירה?... און נאך א זאך וואלט איך וועלן, ער זאל מיר קלאר מאכן; וואס פאר א פנים האט ביי אים א מענטש, וואס כאפט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכן אן איבערקערעניש, איבערשטעלן די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטן?...

אזודאי בלייבט ער זיצן געפלעפט און מאכט צו מיר: "טעוול, זאגט ער, ביסט א קלוגער מענטש, זאגט ער, און נעמסט און שטעלסט אוועק, זאגט ער, מיט אמאל אזוי פיל שאלות און ווילסט, זאגט ער, איך זאל דיר ענטפערן אין איין קלאפ?

האָב צײַט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפערן... „ניין, זאָג איך צו אים, דו וועסט מיר, פּאָטערל געטרייער, נישט ענטפערן דערויף קיינמאָל נישט. ווייסטו, פּאַר-וואָס? ווייל אַלע דײַנע מחשבות ווייס איך פון פּרײַער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האַפּענונג צו זען מיין קינד צוריק, אָדער ניין?“... כאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דײַן טאָכטער וועט חלילה גאַרנישט געשען, אדרבה!“... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איר ווילט זי מאַכן גליקלעך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסן, וווּ איז ערגעץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איר זען?“... „אַלצדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט“... „אַט אַזױזשע רעד, זאָג איך, קורצע דיבורים! זיי געזונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָלן, זאָג איך, כּפּל־כּפּלים!“...

און איך קום צוגיין אַהיים און טרעף מיין גאַלדע ליגט צונויפגעקוטשעבן-רעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מער קיין טרערן נישט אין די אויגן. רוף איך מיך אָן צו איר: „שטיי אויף, מיין ווייב, טו אויס, זאָג איך, די שיד, און לאָמיר זיך אַוועקזעצן שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן; מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע, עלעהיי, לאָז זיך אונדז אויסדאַכטן, זאָג איך, אַז מיר האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונדז דאַכטן, זאָג איך, עלעהיי האַדל, וואָס איז אַוועק פון אונדז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלן זי אַמאָל זען... גאָט, זאָג איך, איז אַן אל רחום וחנוּן, ער ווייסט וואָס ער טוט!“...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פּיל, אַז די טרערן שטיקן מיך, שטייען מיר, ווי אַ בײַן אין האַלדז. נאָר טביה איז נישט קיין ידענע, טביה האַלט זיך איין!! מאַלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואַרום, ערשטנס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך איינהאַלטן, אַז מען פּאַרלירט לעבעדיקער-הייט אַזאָ קינד, אַזאָ באַרליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקן אין האַרצן אי ביי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כּמעט מער ווי אַלע קינדער, איך ווייס נישט פּאַר וואָס? אפשר דערפּאַר, וואָס זי האָט קינדווייז זייער אַ סך געקרענקט, און אפשר איז דאָס דערפּאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרייעס, האָט אונדז פון תּמיד אָן ליב געהאַט ביידן דאָס חיות מיט דער נשמה. אי די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונדז אַזעלכעס טאָן? איז, ערשטנס, אונדזער מזל אַזוי. איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר — איך גלייב אין השגחה, והשנית, איז דאָס אַ קליפה, אַן אַפּגע-טאַענע זאָך, הערט איר, אַ מין כּישוף! איר מעגט אייך לאַכן פון מיר, און איך זאָג אייך, אַז איך בין גאָר נישט אַזאָ גראַבער נאָר, איך זאָל גלייבן אין שרע-טעלעך, לציבם, דאַמעוויקעס וכדומה אַזעלכע שטותרייען; נאָר אין כּישוף, זעט איר, גלייב איר, וואַרום וואָס דען איז דאָס, אַז נישט קיין כּישוף? אַט וועט איר הערן ווייטער, וועט איר אַליין אויך זאָגן דאָס אייגענע...

הקיצור, ס'איז גאר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך נישט פאַרהיילן, און אַזאָ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגעסן. דאָס הייסט, פאַרגעסן פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אַ מענטש באַדאַרף אַרבעטן, האָר רעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסן ווערן צוליב דעם שטיקל ברויט. מיר האָבן זיך גענומען, וואָס טויג אייד, אַלע צו דער אַרבעט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פּערדראָן־וועגעלע, און די וועלט בלייבט נישט שטיין. אַנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויס־געמעקט — און שוין! און כ'האָב מיר צונויפגעשלאָגן אַ ביסל מילכיקס, פּרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ יוד ר' טביה? פאַר וואָס זעט מען אייך נישט? „וואָס זאָל איך מאַכן? — זאָג איך. — דער איי־גענער שלימזל, וואָס פּרנער; אַ בהמהלע, זאָג איך, איז ביי מיר געפאַלן.“... „וואָס איז די מעשה, זאָגן זיי, וואָס מיט אייך טרעפן זיך אַלע ניסים?“ און דער עולם פּרעגט מיך אויס, איטלעכער באַזונדער, וואָס פאַר אַ בהמהלע איז ביי מיר גע־פאַלן? וויפל האָט דאָס מיך געקאַסט? און וויפל בהמהלעך איז מיר נאָך געבליבן? און מען לאַכט, מען איז פּריילעך, ווי געוויינטלעך, נגיידים מאַכן זיך לוסטיק איבער אַן אַרעמאָן, אַ שלימזל. טביה איז אַבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבן קאַטאַוועס. אַ קרענק וועט ביי מיר יענער וויסן, וואָס ביי מיר אויפן האַרצן טוט זיך! און אַפּגעפאַרטיקט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די ליי־דיקע קריגלעך אַהיים, איבערן וואַלד, לאַזאַפּ דאָס פּערדל, ס'זאָל זיך גיין פאַ־וואַליע און כאַפּן בגנבה אַ שטשיפע־לאַגראַן און אַליין פאַרטיף איך מיך אין מיינע מחשבות און געדאַנקען, טראַכט־איבער פון וואָס איר ווילט: פונעם לעבן און פונעם טויט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכעס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכן, בכזי איך זאָל מיר צעשלאָגן די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל נישט קלערן פון איר, פון חוהן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאַפּ אַריין דווקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אַקעגן מיט איר געשטאַלט, הויך און שוין און פּריש, ווי אַ סאַסנע, אַדער גאר ווי זי איז נאָך געווען אַ קלייניטשקע, אַ קראַנקעטשקע, אַ פּגירהלע, ווי אַן עופּהלע ביי מיר אויף די הענט, דאָס קעפל אַרויפגעוואָרפן אויף מיינע פּלייצעס: „וואָס ווילסטו, חוהלע? געבן דיר אַ שטיקעלע פּאַפּע?“ און איך פאַר־געס אויף אַ וויילע, וואָס זי האָט אַפּגעטאַן, און עס ציט מיר צו איר דאָס האַרץ, און די נשמה נאָגט, בענקט נאָך איר... נאָר דערמאַן איך מיך און אַ פּיער צינדט זיך אַן ביי מיר אין האַרצן אויף איר און אויף אים און אויף דער גאַנצער וועלט און אויף זיך אַליין, פאַר וואָס איך קאָן זי נישט פאַרגעסן אויף קיין מינוט; פאַר וואָס זאָל איך זי נישט קאָנען אויסמעקן, אַרויסרייסן פונעם האַרצן? זי האָט דאָס דען ביי מיר נישט פאַרדינט? דערויף טאַקע דאַרף טביה זיין אַ יוד שבייד,

כל ימיו פארשווארצט ווערן, אקערן מיט דער נאָז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלן נאָכדעם נעמען מיט איין מאָל און אַפרייסן זיך מיט געוואַלד, אַפּפּאַלן, ווי אַ שישקע פונעם בוים, און פאַרטראָגן ווערן מיטן ווינט און מיטן רויך?... אַט, למשל, — אַזוי קלער איך מיר, — וואַקסט אַ בוים, אַ דעמב אין וואַלד, קומט צו גיין אַ נפש מיט אַ האַק, נעמט אַפּ אַ צווייג און נאָך אַ צווייג און נאָך אַ צווייג — וואָס איז דער בוים אָן די צווייגן, משטיינס־געזאַגט? נעם שוין בע־סער, דו בן־אָדם, און האַק אונטער דעם בוים אינגאַנצן — און אַן עק לאַז דאָס האַבן. צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאַקעטער דעמב אין וואַלד?...!

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיקע מחשבות, דערפיל איך פֿלור־צים, אַז מיין פּערדל האָט זיך אַפּגעשטעלט — וואָס איז דאָס? איך הייב אויף די אויגן, איך טו אַ קוק — חווה!... די אייגענע חווה, וואָס פּריער, נישט געמי־נערט אַ האַר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטן!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראַפּשפּרינגען פון וואַגן און אַרומכאַפּן זי קושן... נאָר באַלד טוט מיר צוריק אַ צי אַ געדאַנק: «טביה? וואָס ביסטו, אַ יידענע?» און איך טו אַ צי דאָס פּערדל: «וויאַ, שלימזל!» און נעם מיך רעכטס. איך טוט אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפעס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: «שטיי אַ וויילע, איך דאַרף דיר עפעס זאָגן».. און עס טוט זיך מיר אַ ריס־אַפּ אינעווייניק און אַ צופּ ביים האַרצן, און איך לאַז אַפּ הענט און פיס; אַט־אַט טו איך אַ שפרונג־אַראַפּ פונעם וואַגן! נאָר איך האַלט מיך איין, טו אַ צי דאָס פּערדל און נעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פנים טויט... וואָס טוט מען? — טראַכט איך מיר — זאָל איך בלייבן שטיין, צי איך זאָל פאַרן ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהא, זי האַלט שוין דאָס פּערדל ביים צוים און מאַכט צו מיר: «טאַטע! זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט זיך רירן פונעם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פּריער, טאַטע־פּאַטער!»... «ע! — טראַכט איך מיר — ווילסט מיך נעמען מיט געוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט נישט דעם טאַטן דיינעם»... און דאַוואַי שמייסן דאָס פּערדל אויף וואָס די וועלט שטייט. און מיין פּערדל פּאַלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרייט צוריק דעם קאַפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויערן. «וויאַ, זאָג איך צו דעם, — קוק נישט, חכם מיינער, אַהיין, וווּ מען דאַרף נישט»... און אַליין, מיינט איר, ווילט זיך מיר אויסדרייען דעם קאַפּ צוריק און אַ קוק טאָן, כאַטש איין קוק טאָן אַהיין, אויף יענעם אָרט, וווּ זי איז שטיין געבליבן?... נאָר ניין, טביה איז נישט קיין יידענע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיטן שטן מקטרג...

דעם גאַנצן וועג, וואָס איך פאַר, ווייזט מיר אויס, אַז זי לויפט מיר נאָכן וואַגן און שרייט: «הער מיך אויס, טאַטע־פּאַטער!»... און עס פליט מיר דורך אַ

געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צופיל! וואָס וועט דיך אַרן, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלן אויף אַ וויילע, אויסהערן וואָס וויל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגן אַזעלכעס, וואָס דו דאַרפסט דאָס וויסן? אפשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, האָט זי הרטה און וויל זיך אומקערן צוריק? אפשר ליגט זי ביי אים אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאָלסט איר העלפן אַרויס פון גהינום? ... אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשרס פליען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פאַר אַלס אַ קינד, און איד דערמאָן מיך אַנעם פּסוק „כרחם אַב אל בנים“ — נישטאַ קיין שלעכט קינד ביי אַ טאַטן“, און איך פייניק מיך, און איד זאָג אויף זיך אַליין, אַז איך בין נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט מיך! וואָס? וואָס קאַכסטו, דו משוגענער עקשן? וואָס טאַראַבאַגעוועסטו? נעם, דו אכזר איינער, פאַרקערעווע דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיי-נעמס! ... און עס קריכן מיר אין קאָפּ אַריין משונה-מאָדנע מחשבות און געדאַנ-קען: וואָס איז דאָס אַזעלכעס ייד און וואָס איז נישט-ייד? ... און פאַר וואָס האָט גאַט באַשאַפן יידן און נישט-יידן, פאַר וואָס-זשע זאָלן זיי זיין אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאַנען אַנקוקן איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאַט און יענער איז נישט פון גאַט? ... און בכדי זיך צעשלאַגן די רעיונות, הייב איך אָן אויף אַ ניגון; אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאָוון, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאַט האָט געבאַטן. נאָר וואָס קומט אַרויס פונעם דאָוונען און פונעם זאָגן, אַז אינעווייניק איז האַרצן זינגט זיך אַן אַנדער ניגון: „ח - וו ה ! ח - וו ה ! ח - וו ה !“ ... און וואָס איך זינג העכער יעם „אשרי“, זינגט זיך מיר „חווה“ נאָך העכער, און וואָס מער איך וויל זי פאַר-געסן, אַזוי מער און אַזוי שאַרפער שטייט זי מיר פאַר די אויגן, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע-פאַטער!“ ... און איך פאַרשטעל מיר די אויערן, איך זאָל זי נישט הערן, און איך מאַך צו די אויגן, איך זאָל זי נישט זען.

און מיין לעבן איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגן זאָג איך נישט קיינעם פון מיין באַגעגעניש און רעד נישט מיט קיינעם פון איר, און פרעג זיך נישט נאָך אויף איר ביי קיינעם, כאַטש איך ווייס, איך ווייס גאַנץ גוט, וווּ זי איז און וווּ ער איז און וואָס זיי טוען, נאָר אַ מכה וועט ביי מיר עמע-צער וויסן, נישט דערלעבן וועלן דאָס מיינע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמעצן באַקלאַגן. אַט אַזאַ מענטש איז טביה! ...

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסן, צי אַלע מאַנצבילן זענען אַזוי, צי נאָר איך בין אַ משוגענער? אַ שטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפט זיך ... איר וועט נישט לאַכן פון מיר? איך האָב מורא, איר וועט לאַכן פון מיר ... אַמאָל טרעפט

זיך, איך טו מיך אָן אין דער שבתדיקער קאַפּאַטע און לאָז מיך צו דער באַן, און בין שוין גרייט זיך אויפּזעצן פאַרן אַהיך, צו זיי, איך ווייס, וווּ זיי זיצן... איך גיי צו צום קאַסיר און הייס מיר געבן אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וווּהיין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאַט איז ביי מיר נישט פאַראַן... זאָג איך: בין איך נישט שולדיק... און איך קער מיך אום צוריק אַהיים, טו אויס די שבת-דיקע קאַפּאַטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבעט, צום ביסל מילכיקס און צום פּערד-און-וועגעלע. אַיאַ, איר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך ווייס אפילו, וואָס איר טראַכט: איר טראַכט זיך: „אַט דער טביה איז טאַקע עפעס נאָר אַ חושים!“... דערפאַר רעכנ איך, אַז ס'זאָל זיין היינטיקס מאַל גע-נוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למען-השם, נישט פאַרגעסן, וואָס כ'האַב אייך געבעטן: אַז ס'זאָל זיין פתח שין שאַ, איך מיינ, איר זאָלט נישט מאַכן דערפון קיין ביכל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבן, זאָלט איר שוין שרייבן פון אַן אַנדערן, נישט פון מיר; אַן מיר פאַרגעסט, — אויס טביה דער מילכיקער!...

ש פ ר י נ צ ע

געשריבן אין יאר 1907.

ש פ ר י נ צ ע

— אייך קומט אַ גרויסן, אַ ברייטן שלום-עליכם, פאַני שלום-עליכם, — אַ שאַק מיט יאַרן, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען! וויי-וויי, וויפל וואַסערן עס זענען אַפגעלאָפן! וויפל אַנגסטן מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטלעכע יאַר... מיר איז נאָר אַ חידוש אויף אייך, האָט קיין פאַריבל נישט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, איר זענט דאָך נישט גערוקט אויף אַ האַר, קיין עינד-הרע, קיין עינד-הרע! טוט אַבער אַ קוק אויף מיר: איך בין נאָך נישט אַלט קיין זעכציק, און זעט, ווי ווייס טביה איז געוואָרן! ס'אָ ווערטעלע צער-גידול-בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיל צער-גידול-בנים פון קינדער וויפל איך? מיך האָט געטראָפן אַ נייער שלאַק מיט מיינע אַ טאַכטער שפּרינצע, וואָס גייט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַקט ביז אַהער, און זעט, פון דעסטוועגן, גאַרנישט, מע לעבט.

גאַט האָט געוואַלט אַ טובה טאָן זיינע יידן, האָט מען אָנגעשיקט אויף אונדז אַן אומגליק, אַ צרה, אַ קאַסנעטוציע! אַי, אַ קאַסנעטוציע! עס איז געקומען מיט אַ מאָל אַ מהומה אויף אונדזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוון, זאַלץ-ביטלעך, נעכטיקע טעג... האָבן מיר געהאַט אַ זומער — אַי-אַי-אַי! איז מען זיך צונויפגעלאָפן צו אונדז קיין בוי-בעריק פון אַדעס, און פון ראַסטאַוו, און פון קאַטערינעסלאַוו, און פון מאַהילעוו, און פון קעשעניוו אַלפי אַלפים נגידים, גבירים! וואָרום מען לויפט, מען הערט נישט אויף צו לויפן. אַי, די קשיא: וואָס לויפן זיי עפעס צו אונדז? איז דער תירוץ: למאי אונדזערע לויפן צו זיי? ס'איז שוין ביי אונדז געוואָרן, ברוך-השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מען הייבט אָן רעדן פון פאַגראַמען, הייבן יידן אָן צו לויפן פון איין שטאָט אין דער אַנדערער, דערווייל איז בויבעריק, וואָס אַרט אייך, געוואָרן אַ כרך, אָנגעפאַקט מיט מענטשן, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבן ליב פיקען, און מילכיקס דאַרף מען, און ווו קריגט מען מיל-כיקס, אַז נישט ביי טביה? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאַדע, פון אַלע זייטן: טביה און טביה! ר' טביה אַהער! ר' טביה, צו מיר! אַז גאַט וויל, וואָס פרעגט איר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב-שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאַרן מיט אַ ביסל מילכיקס צו איינער פון מיינע קונהטעס, אַ יונגע אלמנה און

אַ רייכע פון קאַטערינאַסלאַוו, וואָס איז געקומען צו פאַרן מיט איר זונדל, אַראַנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפן זומער; און דאָס פאַרשטייט איר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט אירס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האָט מיר גערעקאַמאַנדירט, זאָגט זי, די אַלמנא הייסט דאָס, אַז ביי אייך איז דאָס בעסטע מילכיקס“. „ווי קאָן דאָס זיין אַנדערש? — זאָג איך צו איר, צו דער אַלמנא הייסט דאָס. — נישט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאַמען לאַזט זיך הערן, ווי אַ שופר, איבער דער גאַנצער וועלט“. שלאָגט זי מיך איבער, די אַלמנא הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַן אַלמנא, און איז אין די זאַכן, זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייסט נישט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פוטער זאָל זיין פריש, און דער העז זאָל זיין געשמאַק...

בקיצור, איך האָב אַנגעהויבן אַריינקומען צו דער קאַטערינעסלאַווער אַלמנא, וואָס אַרט אייך, צוויי מאָל אין דער וואַך; אַלע מאָנטיק און דאַנערשטיק, פינקט-לעד, ווי אַ לוח, אַראַפגעטראָגן דאָס ביסל מילכיקס, גאַרנישט אַנגעפרעגט זיך, צי מען דאַרף, צי מען דאַרף נישט, געוואָרן ביי איר אַ היימישער מענטש, ווי געוויינטלעך, אַנגעהויבן זיך צוקוקן, ווי אַזוי עס פירט זיך ביי איר, אַריינגע-שמעקט אין קיך אַריין, געזאָגט אַ פאַר מאָל, וואָס איך האָב געפונען פאַר נייטיק צו זאָגן. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפלעקט איר צרה, איר קרענק, איר אומגליק — אַראַנטשיק! ס'טייטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר, זאָגט זי, און ווייסט נאָר פערדלעך, נאָר כאַפן פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאַרנישט! ער וויל נישט הערן, זאָגט זי, פון גע-שעפט, פון געלט; ס'איז אים געבליבן פון זיין טאַטן, זאָגט זי, אַ שיינע ירושה, כמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אַפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקן! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, אַן אַפענע האַנט ביי אים! „וואו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איר גיט אים נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט אים אַ ביסל, זאָג איך, דורכשמועסן, אים זאָגן אַ ביסל מוסר, אַ פאַר פסוקים, ברענגען אַ מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איר ברענגט אים בעסער אַ פערדל, נישט קיין מדרש!..."

אַזוי ווי מיר רעדן אַזוי קומט אַן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחורעץ אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטן פאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזן, מיט אַ זייגערל אַריינ-געשטעקט אַט דאָ אין גאַרטל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל אַריבער די עלנבויגנס. „וואו ביסטו געווען?“ פּרעגט אים די מוטער. „זיך געשיפט מיט אַ שיפל, זאָגט ער, געכאַפט פיש"... „אַ שיינע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחורל, ווי איר; דאָרט אין דער היים וועט מען אייך צעטראָגן, זאָג איך, די ביינער, און איר דאָ וועט

כאפן פישלעדן!“. איך טוט אַ קוק אויף מיין אלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבן. זי האָט געוויס גערעכנט, אַז איר בן וועט מך־הסתם אָננעמען מיך פאַרן קאַלנער און וועט מיר געבן צוויי פעטש און וועט מיך אַרויסוואַרפן. בלאַטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכן קיין מורא נישט! איך, אַז איך האָב עפעס, זאָג איך! מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דיבורים, איז ער נאָר אָפּגעטראָטן אַ ביסל, פאַרלייגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפעס אַ מאַדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי צעלאַכט, אַז מיר ביידע האָבן מורא געהאַט, צי איז דער בחור חלילה נישט משוגע געוואָרן אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייך זאָגן — מיר זענען פון דעמאָלט אָן געוואָרן מיט אים חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאָגן: מיר איז דער בחור געפעלן וואָס ווייטער אַלץ מערער; אַפילו אַ שאַרלאַט און אַן אויסברענגער, און אַ האַנט שוין צו אַן אָפענע, און אַ שטיקל חושים דערצו. למשל, באַגעגענען אַן אַרעמאָן, אַריינלייגן די האַנט אין קעשענע, אַרויסנעמען און אַוועקגעבן, נישט געציילט. ווער טוט עס?... אָדער אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטן פּאַליטאָ, אַ גאַנצן, אַ נייַעם, און אַוועקגעבן יענעם — אַז מען שמועסט אַ חושימדיקער!... אַ גאַטס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פּלעגט זיך מיר קלאָגן: וואָס טוט מען? און בעטן מיך, איך זאָל מיט אים אַביסל שמועסן. האָב איך איר צוליב געטאָן: וואָס וועל איך איר זשאַלעווען? עס קאַסט מיך געלט? און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך האָב אים דערציילט מעשיות, געהאַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קען. און ער האָט דווקא ליב געהאַט מיך אייס־הערן, אויספרעגן, ווי אַזוי איך לעב, ווי אַזוי איך פיר מיך אין דער היים? „איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָגט ער, זיין ביי אייך אַמאָל, ר' טביה!“... זאָג איך צו אים: „אַז מען איז אַ בעלן זיין ביי טביהן, נעמט מען, זאָג איך, און מען פאַרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין כּוּטאַר אַריין; איר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פּערד־לעך. פאַר נויט, זאָג איך, זענט איר נישט קליין זיך דורכגיין מיט די רגליה, ס'איז נישט ווייט, זאָג איך, מען דאַרף נאָר דורכשניידן, זאָג איך, דעם וואַלד“... „ווען, זאָגט ער, זענט איר אין דער היים?“ „מיך קען מען טרעפן, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת, אָדער יום־טוב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איר וואָס? אַט האָבן מיר, אַם ירצה השם, איבעראַכטאָג פרייטיק שבועות; אויב איר ווילט, זאָג איך, מאַכן אַ שפּאַציר צו אונדז אין כּוּטאַר אַריין, וועט אייך מיין ווייב, זאָג איך, מכבד זיין מיט מילכיקע בלינצעס“... לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט; איך קום, זאָגט ער, צו אייך, ר' טביה, דעם ערשטן טאָג שבועות, מיט אַ פאַר באַקאַנטע, אויף בלינצעס, נאָר איר זאָלט זען, זיי זאָלן זיין, זאָגט ער, הייס!“ און איך קום צו פאַרן אַהיים און רוף מיך אָן צו מיניער: „גאַלדע, זאָג איך, מיר האָבן געסט אויף שבועות!“ זאָגט זי: „מזל־טוב דיר, וועמען איז?“ זאָג איך: „דאָס וועסטו וויסן שפעטער; דו גרייט

נאָר צו אייער, זאָג איך, קען און פוטער איז דאָ, ברוך־השם, גענוג; וועסט מאַכן בלינצעס, זאָג איך, פאַר דריי פאַרשוין, נאָר אַזעלכע פאַרשויווען, זאָג איך, וואָס האַלטן פון דער אכילה און הייבן נישט אָן צו וויסן, זאָג איך, וואָס רש"י מאַכט... „אָודאי, זאָגט זי, שוין צוגעטשעפעט זיך אַ שלימזל פון הונגעריקן לאַנד?“ „ביסט אַ בהמה, זאָג איך, גאַלדע! ערשטנס, וואַלט נישט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלן חלילה אָנהאַדעווען, זאָג איך, אָן אַרעמאָן מיט שבועות־דיקע בלינצעס; והשנית, זאָג איך, זיי וויסן, אַז איינער פון אונדזערע שבועות־דיקע געסט וועט זיין דער אלמנהס זונדל, זאָג איך, אַט דער, וואָס מען רופט אים אַראַנטשיק, איך האָב דיר דערציילט פון אים.“ „אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפעס אַנדערש...“ דער כוח פון מיליאָנען! אַפילו מיין גאַלדע, אַז זי דערשמעקט געלט, ווערט זי גאָר אָן אַנדער מענטש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איר קלערן?

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיקער גרינער יום־טוב שבועות. ווי שייך, ווי גריין, ווי ליכטיק און וואַרעם ביי מיר אין כוּטאַר איז, אַז עס קומט שבועות, באַדאַרף איך אייך נישט דערציילן. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואַלט זיך ווינטשן האָבן אַזאַ בלויען הימל, מיט אַזאַ גרינעם וואַלד, מיט אַזעלכע שמעקנדיקע סאַסנעס, מיט אַזאַ מחיהדיקן גראָז, פאַשע פאַר די בהמהלעך, וואָס שטייען און קייען און קוקן אייך אין די אויגן אַריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונדז נאָר אַלעמאַל אַזאַ גראָז, קיין מילך וועלן מיר אייך נישט זשאַלעווען!“... ניין, זאָגט אייך, וואָס איר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאָל אַרויספאַרן פון דאַרף אין שטאַט אַריין, וועל איך מיך מיט אייך נישט בייטן. וווּ האָט איר אין שטאַט אַזאַ הימל? ס'איז אַ הימל פון גאַט!... אין שטאַט, אַז איר פאַררייסט דעם קאַפּ, וואָס זעט איר? אַ מויער, אַ דאַך, אַ קוימען, אַבער וווּ האָט איר דאַרט אַזאַ בוים?

הכלל, זיי האָבן זיך גאַרנישט געקאַנט אַפּוונדערן, מיינע געסט, אַז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין כוּטאַר אַריין. אַנגעקומען זיינען זיי, אַלע פיר בחורים, רייטנדיק אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אַראַנטשיק — איז געזעסן אויף אַ פערדל, זאָג איך אייך, אַ סוס, אָן אמתער מערין! איר קויפט אים נישט פאַר קיין דריי הונדערט קאַרבן! „ברוך הבא, געסט! — זאָג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאָג איך, זענט איר דאָס געקומען רייטנדיק? נישקשה, זאָג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אַז מען וועט אייך, זאָג איך, אם ירצה השם, שמייסן אויף יענער וועלט, וועט מיר נישט וויי טאַן... עי, גאַלדע! זע נאָר, עס זאָלן זיין פאַרטיק די בלינצעס, און לאַז מען, זאָג איך, אַרויסטראַגן דעם טיש אַהערצו אין דרויסן אַרויס, איך האָב, זאָג איך, אין שטוב גאַרנישט וואָס צו ווייזן פאַר די געסט... עי, שפּרינצע! טייבל! ביילקע! וווּ זענט איר דאַרט? רירט זיך!“... אַט אַזוי קאַמאַנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערט אַרויסגעטראַגן אַ טיש, מיט בענקלעך, מיט אַ טישטוך, מיט טע-

לער, לעפלען, גאפלען, זאלן, — און טאקע באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיקע, מחיהדיקע, פעטע! און מיינע אורחים קאנען זיך גארנישט אפלויבן פון די בלינצעס...

„וואָס שטייסטו, זאָג איך צו גאלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַמאָל, ס'איז היינט, זאָג איך, שבועות!“ און מיין גאלדע פּוילט זיך נישט, פּילט אָן דעם פּאַלומעסעק נאָך אַ מאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצלינג, איך טו אַ קוק אויף מיין אַראַנטשיקן, איך זע, ער האָט זיך פּאַרקוט אויף מיין שפּרינצען — ער לאַזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איר! וואָס האָט ער אויף איר אַזעלכעס דערזען? ... „עסט, זאָג איך צו אים, פאַר וואָס עסט איר נישט?“ ... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טו איך?“. „איר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפּרינצען“ ... ווערט אַ געלעכטער, אַלע לאַכן, און מיין שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פּריילעך, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פּריילע-כער שבועות אויף אַלעמען! ... גיי טרעף, אָ פון דער פּריילעכקייט וועט זיך אויסלאָזן אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאַטס שטראַף אויף מיין קאַפּ, פאַרוויסט און פאַרפּינצטערט בין איך געוואָרן! ... נאָר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך נישט צולאַזן צום האַרצן און דאַרף פאַרשטיין, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַדאַרף צו זיין, וואָרום ווען עס זאָל באַדאַרפן זיין אַנדערש, וואַלט דאָך עס נישט געווען אַזוי ווי עס איז! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפן אויף אַ וועלט, נאָר מיט קאַפּ, וואָרום דאָ הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

איינמאָל פּאַרנאַכט קום איך צו פּאַרן אַהיים אַ צעבראַכענער פּונעם טאָג און אַן אויסגעמוטשעטער פּונעם אַרומלויפן איבער די דאַטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסן ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טיר אַ באַקאַנט פּערד, איך וואַלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז אַראַנטשיקס סוס, דער מערין, וואָס איך האָב אים דעמאָלט אַפּגעשאַצט אין דריי הונדערט קאַרבן. גיי איך צו צום סוס און דערלאַנג אים מיט איין האַנט אַ פּליאַסק פון הינטן און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פּאַרנט אין האַלדז און אַ טרייסל איבער דער גריווע. „ידידי, זאָג איך צו אים, שיינער בחור מיינער! וואָס טוסטו דאָ?“ דרייט ער אויס צו מיר די חנעוודיקע מאַרדע און טוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגן, ווי איינער רעדט: „וואָס פּרעגט איר מיך? פּרעגט מיין בעל־הבית“ ... און איך קום אַריין אין שטוב און טו אַ נעם מיין ווייב: „זאָג מיר נאָר, גאלדע קרוין, וואָס טוט דאָ אַראַנטשיק?“. ענטפּערט זי מיר: „פון וואַנען זאָל איך וויסן? ער איז דאָך פון דינע לייט!“ „ווי איז ער ערגעץ?“. „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינ-דער אין וועלדל אויפן שפּאַציר“ ... „וואָס איז פּלוצים גאַר פאַר אַ שפּאַציר?“ — זאָג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבן עסן. אַפּגעעסן, באַטראַכט איך מיך: „וואָס ביסטו, טביה, אַזוי אויפגעטראַגן? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט,

באדארף מען זיין אזוי אָנגעדוּדלֶט? אדרבה!... און ווי איך טראַכט מיר אזוי, איך טו אַ קוק — מיינע מיידלעך גייען מיטן חברה-מאַן, האַלטן אָנגעריסענע קווייטן, פּרײַער גייען די צוויי יונגע־רע, טייבל און בייִלקע, און היטן — מיין שפּרינצע מיט אַראַנטשיקן... „גוטן אָונט!“ „גוט יאָר!“ מיין אַראַנטשיק שטייט מיר אזוי עפעס מאַדנע, גלעט דאָס פּערד, האַלט אַ גרעזל אין מויל און רופט זיך אָן צו מיר: „ר' טביה! איך וויל מיט אייך מאַכן אַ געשעפט, לאַמיר זיך בייטן מיט די פּערדלעך.“ „איר האַט נישט געפונען, זאָג איך, פון וועמען צו לאַכן?“ ענטפּערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגנטלעך, מכח אַן אַנדער זאָך; זייט זיך מטריח, אויב איר ווילט, וועלן מיר אַ ביסל שפּאַצירן.“ וואָס פאַר אַ שפּאַציר איז דאָס אויף אים אָנגעקומען? — טראַכט איך מיר, און לאַז מיך גיין מיט אים צום וועלדל צו. די זון האַט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע וועלדל זעט שוין אויס טונקל, די זשאַבעס פון דער גרעבליע קוואַקען, און דאָס גראַז שמעקט מחיה נפשות! אַראַנטשיק גייט און איך גיי, ער שווייגט און איך שווייג, נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „ר' טביה! ווי וואַלט איר, אַשטייגער, געזאָגט, ווען איך זאָל אייך זאָגן, אַז איך האָב ליב אייער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעמען פאַר אַ כלה?“ „וואָס איך וואַלט געזאָגט? — זאָג איך. — איך וואַלט געזאָגט, אַז מען זאָל אַ משוגענעם אויס-מעקן און אייך אַריינשטעלן...“ קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?“ זאָג איך: „אַט דאָס הייסט!“... זאָגט ער: „איך פאַרשטיי אייך נישט.“ זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איר זענט נישט איבעריק קלוג, אַ קלוגן זאָגט מען אויפן ווונק, אַ נאָר גיט מען מיטן שטעקן.“... מאַכט ער צו מיר ווי ברוגולע: „איך רעד צו אייך פּראַסט, און איר ענטפּערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!“ זאָג איך: „איטלעכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל-דרשן דרשנט פון זיינעטוועגן; אויב איר ווילט וויסן, וואָס פאַר אַ בעל-דרשן איר זענט, רעדט איבער פּרײַער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאָג איך, קלאַר מאַכן אַקור ראַט...“ „האַלט איר מיך, זאָגט ער, אַפּנים, פאַר אַ יינגעלע, וואָס דארף זיך אָנפּרעגן ביי דער מאַמע?“... „געוויס, זאָג איך, דאַרפט איר זיך אָנפּרעגן ביי דער מאַמע, און די מאַמע וועט אייך געוויס זאָגן, אַז איר זענט אַ חושים, און וועט זיין גערעכט.“... „און וועט זיין גערעכט?“ — מאַכט ער, „געוויס, זאָג איך, וועט זי זיין גערעכט, וואָרום וואָס פאַר אַ חתן זענט איר, זאָג איך, פאַר מיין שפּרינצען? וואָס פאַר אַ גלייכן איז מיין שפּרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייער מוטער?“... „אויב אזוי, מאַכט ער צו מיר, האַט איר שוין, ר' טביה, אַ גרויסן טעות! איך בין נישט קיין יינגעלע פון אַכצן יאָר, און זוך נישט קיין מחותנים פאַר מיין מוטער, און ווייס ווער איר זענט, און ווער אייער טאַכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי וויל איך, און אזוי וועט דאָס זיין!“... „האַט קיין פאַריבל נישט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג

אייד איבער; איך זע, זאג איך, אז מיט איין צד זענט איר שוין פארטיק; זענט איר, זאג איך, באווארנט אויך מיטן אנדערן צד?"... זאגט ער צו מיר: "איך ווייס נישט, וואָס איר מיינט" ... זאג איך: "איך מיינ דאָס די טאַכטער מיינע, שפּרינצען מיינ איך, צי האָט איר שוין, זאָג איך, מיט איר עפעס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?"... ווערט ער אזוי ווי באַליידיקט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: "וואָס פאַר אַ פּראָגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איר גערעדט, און נישט איין מאָל — עטלעכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַהער אַלע טאָג" ... איר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג, און איך ווייס נישט!... "בהמה בצורת מענטש! באַדאַרף מען דאָך דיר געבן קייען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאָזן אזוי פירן אין באַד אַריין, וועט מען דאָך דיר קויפן און פאַר-קויפן, דו פּערדאַטש איינער!"... אזוי טראַכט איך מיר און גיי מיט אַראָנטשיקן צוריק, און ער געזעגנט זיך אָפּ מיט מיינ חברה, כאַפּט זיך אַרויף אויפן סוס, און מאַרש קיין בויבעריק...

אַצינד וועלן מיר, ווי זאָגט איר דאָס אין אייערע ביכלעך, איבערלאָזן דעם בן-מלך און זיך נעמען צו דער בת-מלכה, צו שפּרינצען הייסט עס... "זאָג מיר, טאַכטער, וואָס איך וועל דיר פּרעגן, זאָג איך: דערצייל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אַפּגעשמועסט מכּח אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אָן מיינ וויסן?"... ענטפּערט עפעס אָט דער בויב? אזוי ענטפּערט זי: געוואָרן רויט-לעך, אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווי אַ כּלה, אַנגענומען אַ פּולן מויל מיט וואָסער — און שאַ!... באַ! — טראַכט איך מיר. — ווילסט נישט רעדן איצט, וועסטו רעדן שפּעטער אַ ביסל... טביה איז נישט קיין יידענע; ער האָט צייט! און איך וואָרט איבער אַ ווילע און טשאַטעווע אויס די מינוט, וואָס איך בלייב מיט איר אליין, און רוף מיך אָן צו איר: "שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיר פּרעגן: קענסטו אים כאַטש, אָט דעם אַראָנטשיקן?"... זאָגט זי: "געוויס קען איך אים"... "ווייסטו, זאָג איך, אז ער איז אַ סווישטשון?"... פּרעגט זי מיך: "וואָס הייסט דאָס אַ סווישטשון?" זאָג איך איר: "אַ פּויסט ניסל, וואָס סע פייפט"... זאָגט זי: "האַסט אַ טעות, אַרנאָלד איז אַ גוטער מענטש"... "ער הייסט שוין, זאָג איך, ביי דיר, אַרנאָלד, נישט אַראָנטשיק דער שאַרלאַטאַן?" זאָגט זי: "אַרנאָלד איז נישט קיין שאַרלאַטאַן, אַרנאָלד האָט אַ גוט האַרץ; אַרנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון פאַרדאַרבענע מענטשן, זאָגט זי, וואָס ווייסן נאָר געלט און געלט"... "אזוי, זאָג איך, ביסטו שוין, שפּרינצע, אויך געוואָרן אַן אויפגעקלערטע פּילאָסאָפּע און האָסט שוין אויך פיינט געקריגן געלט?"...

בקיצור, איך זע אַרויס פון דעם שמועס, אז עס האַלט שוין ביי זיי ווייטלעך, און כאַפּן צוריק איז שוין אַ ביסל צו שפּעט, וואָרום איך קען מיינע לייט. טביהס טעכטער, האָב איך אייך געזאָגט שוין אַמאָל, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, אז

זיי קלעפן זיך איין אין א מענטשן, איז מיטן גאנצן לעבן, מיטן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסטו וועלן זיין, טביה, מער חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאטס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דווקא דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסטו געהאלפן ווערן, באלוינט ווערן פאר אלע דיינע קלעפ און ווייטיקן, וואס דו האסט ביו אהער איבערגע-טראגן, האבן א גוטן עלטער, און אויך וויסן אמאל פון א לעבן אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבן א טאכטער א מיליאנשטיצע? וואס איז? סע שטייט דיר נישט אן? ... ווו שטייט דאס געשריבן, אז טביה דארף זיין אייביק א קבצן, אייביק ארומשלעפן זיך מיטן פערדל און מיט קעז און פוטער צוליב די יעהופעצער נגידים, זיי זאלן האבן וואס צו פרעסן? ... און איך קום אריין אין שטוב אריין און איך נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, ווען אונדזער שפרינצע זאל זיין א מיליאנש-טישיצע?“ פרעגט זי מיר: „וואס הייסט דאס א מיליאנשטישיצע?“ ... זאג איך: „א מיליאנשטישיצע הייסט א מיליאנשטישיקס א ווייב“ ... פרעגט זי מיר: „וואס הייסט א מיליאנשטישיק?“ זאג איך איר: „א מיליאנשטישיק הייסט א מענטש, וואס פארמאגט א מיליאן“ ... פרעגט זי מיר: „וויפל איז דאס א מיליאן?“ זאג איך: „אז דו ביסט אזא בהמה און ווייסט נישט, וויפל איז א מיליאן, היינט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדן?“ ... זאגט זי: „ווער בעט דיר, זאלסט רעדן?“ — איז זי אויך גערעכט.

בקיזור, עס גייט אוועק א טאג, איך קום צו פארן אהיים: „געווען אראב-טישיק?“ — ניין, נישט געווען... עס גייט אוועק נאך א טאג: „געווען דער בחור?“ — ניין, נישט געווען... איך זאל אריינגיין צו דער אלמנה מיט אן אויסרייד, פאסט מיר נישט; איך וויל נישט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכן שידוך... און אגב האב איך געפילט, אז איר באדארף עס זיין ווי א פינפטער ראד צום וואגן. הגם איך פארשטיי נישט, פאר וואס? באשר איך האב נישט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנתטע א מיליאנשטישיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א יידן אן ארעמאן, א קבצן, א טביה דעם מיליכיקן; היינט ווער איז מער יחוס, איך צי זי? ... איך וועל אייך זאגן דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבן וועלן דעם שידוך, נישט אזוי צוליב דעם שידוך, ווי צוליב ניצחון אליין. „א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופעצער גבירים, לאזן זיי וויסן, ווער טביה איז!“ ...

אזוי טראכט איך מיר, פארנדיק אהיים פון בויעריק, און קום אהיים, גייט מיר מיינע אקעגן מיט א גדולה: „א שליח, איז נארוואס געווען פון בויעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען-השם באלד קומען צו פארן אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלטו שפאנען דאס פערדל און קומען צו פארן, מען דארף דיר דארט

זייער נייטיק האָבן!"... "וואָס האָט זיי, זאָג איך, אַזוי אָנגעשפּאַרט? וואָס האָבן זיי, זאָג איך, אַזוי קיין צייט נישט?" און איך כאָפּ אַ קוק אויף מיין שפּרינצען — זי שווייגט, נאָר די אויגן אירע רעדן, אוי, רעדן זיי! קיינער פּאַרשטייט נישט איר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאַמער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף אים, אויף דעם אַראַנטשיקן, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזען, אַז ס'איז אַן אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע גייט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פּערד-אויג-וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פּאַרנאַכטלעך קיין בויעריק. פּאַרנדיק אַזוי, טראַכט איך מיר: "וואָס קאָנען זיי מיך רופן מיט אַזאַ מין אימפעט? וועגן אַ וואַרט? וועגן אַ קנס-מאַל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל גיין צום קבצן? סידן ס'זאָל שוין ווערן עק וועלט, משיחס צייטן...

מיט די דאָזיקע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויעריק און פּאַרפּאַרן גלייך אויף דער דאָטשע צו דער אלמנה, אַוועקגעשטעלט דאָס פּערדל, — וווּ איז די אלמנה? נישטאָ קיין אלמנה! וווּ איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער-זשע האָט מיך גערופן? "איך האָב אייך גערופן!" — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיי-לעכיק געפּאַקט ייִדל מיט אַן אויסגעפליקט בערדל און מיט אַ גראַבער גאַלדענער הייט אויפן בייכל. "ווער-זשע, זאָג איך, זענט איר?" זאָגט ער: "איך בין דער אלמנהס אַ ברודער און אַראַנטשיקס אַ פעטער... מען האָט מיך, זאָגט ער, אַרויס-גערופן מיט אַ דעפעש פון קאַטערינעסלאָוו, און איך בין נאָרוואָס געקומען צו פּאַרן... "ווי באַלד אַזוי, נאַט-זשע אייך אָפּ שלום". — זאָג איך און זעך מיך אַוועק. דערזען, אַז איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: "זיצט". זאָג איך: "אַ דאַנק, איך זיך שוין, וואָס-זשע מאַכט איר, זאָג איך, ווי אַזוי איז ביי אייך, זאָג איך, די קאַסנעטוציע?" ענטפּערט ער מיר דערויף גאַרנישט נישט, צעלייגט זיך אויף אַ וויגשטול, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאַלדענע קייט מיטן בייכל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: "איך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?"... "יא, זאָג איך. "הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואָס איך וועל אייך זאָגן. וואָס טויג אונדז לאַנגע דיבורים? לאַמיר, זאָגט ער, גיין גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... "מהכתיח, זאָג איך, ווען מען דאַרף רעדן געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטמאַן"... "דאָס זעט מען, זאָגט ער, אַז איר זענט אַ געשעפטסמאַן, דערפאַר וויל איך טאַקע מיט אייך רעדן סוחריש; איך וויל, איר זאָלט מיר זאָגן, אָבער אָפּן געשמועסט, וויפל זעט דאָס אונדז קאַסטן אַרום און אַרום?... אָבער אָפּן געשמועסט!"... "אויב, זאָג איך, אָפּן געשמועסט, ווייס איך נישט, וואָס איר רעדט"... "ר' טביה! —

מאכט ער צו מיר נאך אַ מאַל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קע-
שענעס. — איך פרעג אייך, זאָגט ער, וויפל וועט אונדז קאָסטן אַרום און אַרום
די חתונה? — עס ווענדט זיך, זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איר מיינט? אויב
איר מיינט אַ גרויסאַרטיקע חתונה, ווי אייך שטייט אָן, בין איך, זאָג איך, נישט
אימשטאַנד... שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פאַר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי:
„אַדער איר מאַכט זיך תּמעוואַטע, אַדער איר זענט טאַקע אַ תּם... כאַטש אַפּילו,
זאָגט ער, איר זעט נישט אויס פון קיין תּם, וואָרום איר זאָלט זיין, זאָגט ער,
אַ תּם, וואָלט איר נישט אַריינגעשלעפט, זאָגט ער, מיין פּלימעניק אין אַ בלאַטע,
אים פאַרבעטן צו זיך כלומרשט אויף שבועותדיקע בלינצעס, אים אונטערגע-
שטעלט דאָרט אַ שיינ מיידל, צי יאָ אַ טאַכטער, צי נישט קיין טאַכטער, איך גיי
נישט אַריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך אים פאַרליובעט, זאָגט ער,
דאָס הייסט, זי איז אים געפּעלן, נו, און ער איר אַוודאי, פון דעם, זאָגט ער,
רעדט מען נישט, איך וועל אייך נישט זאָגן, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז אָן
אַרנטלעך קינד און מיינט דאָס נעבעך ערנסט, איך גיי נישט אַזוי ווייט... איר
טאַרט אַבער נישט פאַרגעסן, זאָגט ער, ווער איר זענט און ווער מיר זענען?
איר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ ייד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איר, זאָגט ער, גאָר דער-
לאָזן אַזעלכעס, אַז טביה דער מילכיקער, וואָס פירט אונדז קעז און פוטער, זאָל
עס זיין אונדזער מחותן? ... אַי, זיי האָבן זיך, זאָגט ער, געגעבן איינס דאָס אַנ-
דערע דאָס וואָרט? וועלן זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער,
שטייט נישט דערביי. טאַמער דאָרף עפּעס קאָסטן, זאָגט ער, זי זאָל אים אַרויס-
לאָזן פון וואָרט, מהכתּיתי, מיר האָבן, זאָגט ער, גאָר נישט קעגן דעם. אַ מיידל
איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאַכטער, צי נישט קיין טאַכטער, זאָגט ער,
איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אַריינגיין, זאָגט ער... „רבּונר־של־עולם! —
טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער ייד? ... און הערט נישט אויף צו רעדן איבער
מיין קאַפּ: איך זאָל גאָר נישט דענקען, זאָגט ער, טאַמער וועט מיר געראַטן מאַכן
אַ סקאַנדאַל, אויספויקן אומעטום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע-
שדכנט צו טביה דעם מילכיקנס טאַכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגן פונעם
קאַפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס מען קאָן פון איר פאַמפּען
געלט... מיט גוטן, זאָגט ער, מהכתּיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איר עט-
לעכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשן,
וואָס מען דאָרף אַמאָל אויסהעלפּן אַ מענטשן...

בקיצור, איר ווילט וויסן, וואָס איך האָב אים געענטפּערט? איך האָב אים,
אַז אַך און וויי איז מיר, גאָר נישט געענטפּערט. עס האָט מיר ווי אַפּגענומען
דאָס לשון! איך האָב זיך אויפּגעהויבן, זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער טיר
— און נישטאַ מיד!... ווי פון אַ שריפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט. ווי פון אַ
טורמע!... עס האָט מיר געזשומעט אין קאַפּ, געשעמערירט אין די אויגן און גע-

טורקעט אין די אויערן די ווערטער פון דעם יידן: „אָפֿן געשמועסט“... „אַ טאַכ־טער, נישט קיין טאַכטער“... „אַן אלמנה אויף צו פּאַמפּען“... „עלעהיי אַ נדבה“... און בין צוגעגאַנגען צו מיין פּערד־און־וועגעלע, אַריינגעלייגט דאָס פנים אין בריטשקע אַריין און — איר וועט נישט לאַכן פון מיר? — און איך האָב מיך צעוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגע־וויינט און געזעסן אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פּערדל נעבעך וויפל ס'איז אין אים אַריין, האָב איך ערשט דעמאָלט געפּרעגט ביי גאַט אַ קשיא: וואָס האָסטו, גאַטעניו, אַזעלכס דערזען אין דעם אַלטן טביה, וואָס דו לאָזסט אים נישט אָפּ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מער נישטאָ קיין יידן אויף דער וועלט?

און איך קום צו פאַרן אַהיים, טרעף איך מיין כאַליאַסטרע, קיין עינ־הרע, פּריילעך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „ווי איז שפּרינצע צע? — פּרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגן זיי מיר, וואָס האָט מען דיך גערופֿן?“ זאָג איך נאָך אַ מאָל: „ווי איז שפּרינצע?“... ענטפּערן זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט זיך?“... זאָג איך: „גאַרנישט, וואָס זאָל זיך הערן? ס'איז, דאַנקען גאַט, שטיל, פון פּאַגראָמען הערט מען נישט“... ביי די ווערטער קומט אַן שפּרינצע, טוט מיר אַ קוק אין די אויגן אַריין, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי נישט זי מיינט מען, נישט פון איר רעדט מען... אויפן פנים ביי איר קאָן מען נישט דערקענען גאַרנישט, נאָר דאָס שטילקייט אירס איז שוין צו פיל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפּעלט מיר נישט דאָס זיצן אירס פּאַרטראַכט און דאָס פּאַלגן אירס, וואָס מען הייסט איר; זאָגט מען איר: זיך — זיצט זי; זאָגט מען איר: עס — עסט זי; הייסט מען איר גיין — גייט זי; און אַז מען טוט זי אַ רוף, טוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אויף איר, און עס פּאַרקלעמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פּיער — אויף וועמען ווייס איך נישט... אַך, רבונר של־עולם! פאַר וואָס שטראַפּסטו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איר ווילט וויסן דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך נישט ווינטשן דעם ערגסטן שונא, און מען טאָר עס גאָר נישט ווינטשן.

איינמאָל פּאַרנאַכט פאַר איך אַהיים פון בויבעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַ־רעכנט נאָר דאָס פּאַרדראַס, דעם בזיון; היינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איר פּרעגן? און דער זון? — ווער מיר אלמנה? וואָס מיר זון? אַוועקגעפּאַרן און אַפילו זיך נישט געזעגנט! ס'איז אַ בושא אויסצוזאָגן; ס'איז געבליבן שטיין ביי מיר אויף זיי אַ שטיקל חוב פאַר קעז און פּוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָבן זיי פּאַרגעסן... איך רעד פונעם געזעגענען זיך: אַוועקפּאַרן און אַפילו זיך נישט געזעגנט!... וואָס דאָס קינד נעבעך האָט איבערגעטראָגן — דאָס האָט נישט געוויסט קיין בן־אָדם, אַחוץ מיר, וואָרום

איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטנס האַרץ פּילט... טאַמער מיינט איר, אַז זי האָט זיך באַקלאַגט? אָדער געוויינט אַ מאַל? ע! קענט איר דאָך נישט טביהס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! ווען נישט ווען אַרויסגעכאַפט זיך מיט אַ זיפּף, נאָר אַזאַ מין זיפּף. וואָס רייסט אַרויס אַ שטיק האַרץ! הכלל, פאַר איך מיר אַזוי מיט מיין פּערדל אַהיים, פאַרטיפּט אין טרויעריקע מחשבות און געדאַנקען, פּרעג קשיות ביים רבונר-של-עולם און ענטפּער מיר אַליין. און עס אַרט מיך שוין נישט אַזוי אויף גאַט — מיט גאַט האָב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגעבעטן; מיך אַרט אויף מענטשן; למאי זאַלן מענטשן זיין אַזוי שלעכט, אַז זיי קאַנען זיין גוט? פאַר וואָס זאַלן מענטשן פאַרביטערן דאָס לעבן אי יענעם, אי זיך, אַז זיי האָבן געקענט לעבן זיס און גליקלעך? געשיקט זיך עס, אַז גאַט האָט באַשאַפּן דעם מענטשן צוליב דעם, ער זאַל אַפּקומען אויף דער וועלט?... וואָס האָט דאָס אים גענוצט?... מיט אַזעלכע געדאַנקען פאַר איך אַריין צו מיר אין כּוּטאַר אַריין, און דערזע פון דער ווייטן, ביי דער גרעבליע, איז אַן אַנגעלויף פון מענטשן, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצימלעך אַן אַ שיעור. וואָס קאָן דאָס זיין? קיין שריפה נישט; מסתּמא אַ דערטרונקענער, עמעצער האָט זיך געבאַדן ביי דער גרעבליע און געפונען דעם טויט. פּלוצים זע איך מיין גאַלדע לויפּט, די שאַל צעלאָזט, די הענט אַרויסגעשטעלט אויף צופּריער, און פאַר איר מיינע קינדער, טייבל און ביילקע, און אַלע דריי מיט אַ געשריי, מיט אַ יללה, מיט אַ יאַמער: „טאַכטער! שוועסטער! שפּרינצע!“... אַראַפּגעשפרונגן גען פון דעם וואָגן, ווייט איך נישט, ווי אַזוי איך בין נישט צעשפרונגען געוואָרן, און אַז איך בין צוגעלאַפּן צום טייך, איז שוין געווען נאָך אַלע היוםס...

וואָס האָב איך אייך געוואַלט פּרעגן?... יאָ! האָט איר געזען ווען אַ דערטרונגן קענעם? קיין מאַל נישט?... אַ מענטש, אַז ער שטאַרבט, שטאַרבט ער מערסטנס טיילס מיט צוגעמאַכטע אויגן... ביי אַ דערטרונקענעם זענען די אויגן אַפּן — ווייסט איר נישט דעם שכל, פאַר וואָס דאָס איז?... האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב ביי אייך צוגענומען צייט, און אַליין איז מען אויך געבונדן; מען דאַרף גיין צום פּערדל און מען מוז צעפירן דאָס ביסל סחורה, די וועלט איז אויך אַ וועלט. מען מוז אין זינען האָבן אַ קערבל אויך — און פאַרגעסן וואָס ס'איז געווען. וואָרום דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, מוז, זאָגט מען, פאַרגעסן ווערן, און אַז מען איז אַ לעבעדיקער מענטשן, קאָן מען די נשמה נישט אויסשפּיען. עס העלפט נישט קיין חכמות, איז פאַר ווייטער, טביה!... זייט מיר געזונט און אַז איר וועט מיך דערמאַנען, זאָלט איר מיך נישט דערמאַנען צום בייין.

ט ביה פארט
קיון ארץ־ישׂראל

דערציילט פון טביה דעם מילכיקן, פארנדיק אין באַן.

געשריבן אין יאָר 1909.

טביה פארט קיין ארץ־ישׂראל

— סקאצל קומט! וואָס מאַכט אַ ייד, ר' שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אַפילו נישט געהלומט זיך! נאַט־זשע אייך אַפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מען זעט אים נישט אַזאַ צייט, נישט אין בויבעריק, נישט אין יעהופּעץ? נו, דאַנקען השּׁמִי־תברך, וואָס מען זעט זיך געוונט. איר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איר וואָלט מיך נישט דער־קענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פּריינד טביה. קוקט נישט, וואָס אַ ייד גייט אין אַ נייער קאַפּאַטע. דאָס איז דער אייגענער שלימזל טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האַר; נישט מער, מען טוט זיך אָן שבת־דיק, זעט מען אויס אַ ביסל דאָטיקער, מעשה נגיד, וואָרום, אַז מען פּאַרט אַרויס צווישן מענ־טשן, קאָן מען אַנדערש נישט, ובפּרט, אַז מען פּאַרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישׂראל, אַ קלייניקייט? איר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כליימיז געהאַנדלט מיט מילכיכס, זאָל גאָר האָבן אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פּאַרגינען אויף דער עלטער, סיידן אַ מין בראַצקי? גלייבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס'איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאָדאַנטשיקל אַ ביסל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצן אַקעגן אייך און וועל אייך דערציילן אַ מעשה, וועט איר האַרכן, וואָס גאַט קאָן.

בקיזור, איך מוז אייך זאָגן קודם כל הקודמס, אַז איך בין געבליבן, נישט פּאַר אייך געדאַכט, אָן אלמן, געשטאַרבן גאַלדע מיינע, עליו השלום. געווען אַ יידענע אַ פּראַסטע, אָן חכמות, אָן אויבערקעפלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקית. לאַז זי זיך מ'זען דאָרט פּאַר אירע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליב זיי, און טאַקע אפשר איבער זיי געגאַנגען פון דער וועלט, נישט געקאַנט אַריבער־טראַגן, וואָס זיי זענען צעקראַכן איינער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס־געזאַגט, זאָגט זי, וואָס איז מיינ וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מען אַנטוויינט, זאָגט זי, פון איר דאָס קעבלבל“... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאַלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערן. און איר זע, אַז די יידענע גייט־איין פון טאַג צו טאַג, ווי אַ ליכט, רעד איך איר אויס מסתמא דאָס האַרץ פּאַר רחמנות און איך זאָג צו איר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איר,

גאלדע סערדצע, ווי מיט קינדער, אזוי איז אן קינדער, זאג איך. מיר האבן, זאג איך, א גרויסן גאט, זאג איך, און א גוטן גאט, און א שטארקן גאט, זאג איך, נאר פון דעסטוועגן, זאג איך, לאס איך האבן די ברכות, וויפל מאל דער רבונר-של-עולם, זאג איך, טוטאפ א שטיקל ארבעט, מעגן שוין, זאג איך, די שונאים האבן אזא יאר... איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיקסט, טביה, מען טאר נישט, זאגט זי, זינדיקן.“ אט האסטו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפעס, זאג איך, שלעכטס? איך גיי דען חלילה, זאג איך, קעגן דעם אויבערשטנס גענג, זאג איך?“. פארשטייט זי נישט וואס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטארב אַוועק, זאגט זי, טביה, ווער וועט דיר קאכן וועטשערע?“... אזוי מאכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגן, אז אפילו א שטיין קאן עס רירן. טביה איז דאך אבער נישט קיין יידענע, ענטפער איך איר אפ מיט א ווערטל, און מיט א פסוק, און מיט א מדרש, און מיט נאך א מדרש: „גאלדע, זאג איך, ביסט מיר געווען, זאג איך, געטריי אזוי פיל יארן, וועסטו מיך אויף דער עלטער, זאג איך, נישט מאכן צום נאר“, זאג איך, און טו א קוק אויף מיין גאלדען — פיזעם! וואס איז דיר, זאג איך, גאלדע?“ „גאר נישט“, מאכט זי צו מיר, קוים-קוים וואס זי רעדט. ע! איך זע, די שפיל איז פארן טייוול, נעם איך און שפאן איין דאס פערדל און פאר אַוועק אין שטאט אריין און ברענג-אַראַפ אַ דאָקטער, דעם בעסטן דאָקטער. איך קום צו פארן אַהיים — טע-טע-טע! מיין גאלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטל צוקאפנס און זעט אויס, ווי אַ בערגל ערד האַט מען צונויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצן, און איך שטיי און טראַכט מיר: אַט דאָס איז דער סוף פונעם מענטשן? אַך טי, רבונר-של-עולם, וואָס דו טוסט אַפּ מיט דיין טביהן! וואָס וועל איך איצטער טון אויף דער עלטער, פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן?“ און אזוי האָב איך געגעבן אַ פאַל-צו צו דער ערד... נאַר גיי שריי חי וקיים!

בקיזור, איך האָב איר געדונגען אַ קדיש, גאלדען עליו השלום, באַצאָלט פאַר אַ גאַנץ יאַר פּריער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אז גאַט האַט מיך געשטראַפּט, נישט געגעבן מיר קיין זכרים, נאַר נקבות, נאַר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער ייד זאָל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אַלע יידן ווערן אזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאַר איך בין אַזאַ פינצטערער שלימזל, וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכטער אַליין האָב איך גאַרנישט, און גליק איז ביי גאַט, וואָס זיי ווינטשעווען מיר — מעג עס מיר אַנקומען כאַטש האַלב, אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואָס „צו“ איז איבעריק, אַט נעמט, למשל, די מייזניקע מיינע, ביילקע רופּט מען זי, וואָס ווייסט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איר קאַנט דאָך מיך, ברודר-השם, ווי זאָגט איר, פון אַ יאַר מיט אַ מיטוואַך און ווייסט, אז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאַרי זאָל זיך

אוועקזעצן אפלויבן זיינע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַרײַן. נאָר אַז ס'איז גער-
קומען צו רײד פון מײן בײלקען, מוז אײך אײך זאָגן נישט מער, ווי צוויי ווער-
טער: זײנט גאָט האַנדלט מיט בײלקעס, האָט ער נאָך אַ ז אַ בײלקע נישט באַ-
שאַפן. מײלא, פון שײנקײט שמועסט מען נישט. טבײהס טעכטער, ווייסט אײך
אַלײן, האָבן אַ שם אויף דער וועלט פאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זײ
בײלקע הײסט עס, וועט זײ אַלע פאַרשטעקן אין גאַרטל. אַז מען שמועסט
י פ י ת — איז דאָך נישט שײך! אײך רעד נישט פון שײנקײט, אײך רעד פון
כאַראַקטער רעד אײך. גאַלד, גײנגאַלד, זאָג אײך אײך! פון תמיד אָן בין אײך בײ
אײך געווען דאָס אויבערשטע פון דער מילך, נאָר פון זײנט מײן גאַלדע עלױ השלום
איז, אײך צו לענגערע יאָר, נפטר געוואָרן, איז דער טאַטע געוואָרן בײ אײך —
דאָס שוואַרצאַפּל פּינעם אויג! קײן שטױב נישט דערלאָזן זאָל אויף מײר פאַלן.
אײך האָב שוין געזאָגט צו זײך אַלײן: דער רבּונו־של־עולם שיקט די רפואה פאַר
דער מכה.

בקיצור, אײך וויל אײך נישט לאַנג האַלטן. ס'איז אוועקגעגאַנגען אַ יאָר
און אַ יאָר, מײן בײלקע איז אויסגעוואַקסן, געוואָרן, קײן עײן־הרע, אַ מײדל צו
לײטן, און טבײה טוט זײך זײן געשעפט, ווי תמיד, מיטן פּערד־און־וועגעלע פירט
ער אַפּ דאָס ביסל מילכיקס זומער קײן בוּבערײק, ווינטער קײן יעהופּעץ, אַ מבול
זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקן קאָן אײך נישט אָט די דאָזיקע שטאַט
און נישט אַזוי די שטאַט אַלײן, ווי די מענטשן, און נישט אַלע מענטשן, נאָר אײן
מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זײן טאַטנס טאַטן אַרײן! אָט וועט אײך
אומיסטנע הערן וואָס אַ ייד אַ שדכן טוט אַפּ.

ויהי היום, קום אײך צו פאַרן אײנמאַל אַרום חצי אלול קײן יעהופּעץ מיט
מײן ביסל סחורה. אײך טוט אַ קוק — אפרים דער שדכן גײט! אײך האָב אײך
אַמאַל דערציילט פון אים. אפרים איז אפילו אַ ייד און אײגענעסענער, נאָר אַז
מען דערזעט אים, מוז מען זײך אַפּשטעלן — אָט אַזאַ מין כוח האָט אין זײך אָט
דער ייד... „הער נאָר, חכם מײנער, זאָג אײך צו מײן פּערדל, שטיי אַ ווײלע, וועל
אײך דיר געבן עפעס קײען.“ און אײך שטעל־אַפּ אפרים דעם שדכן און געב אים
אַפּ שלום און מאַך מיט אים אַ שמועס מן הצד: „וואָס הערט זײך עפעס מכוח
פּרנסה?“ טוט ער אַ געשמאַקן זיפּץ און מאַכט צו מײר: „ס'איז ביטער!“ זאָג
אײך: „דהײנו?“ זאָגט ער: „נישטאַ וואָס צו טאָן?“ זאָג אײך: „לחלוטין?“ זאָגט
ער: „לחלוטין!“... זאָג אײך: „וואָס איז די מעשה?“... זאָגט ער: „די מעשה איז,
וואָס שידוכים ווערן שוין הײנט נישט געשלאָסן מער אין דעהײים“... זאָג אײך:
„ווי דען ווערן זײ הײנט געשלאָסן?“ זאָגט ער: „דאָרטן ערגעץ, אין אויסלאַנד“...
זאָג אײך: „וואָס־זשע זאָל טאָן אַזאַ ייד, ווי אײך, למשל, וואָס מײן זײדנס באַבע
איז דאָרט קײנמאַל נישט געווען?“... זאָגט ער צו מײר און דערלאַנגט מײר אַ

שמעק טאבעקע: «פאר אייך האָב איך, ר' טביה, אַ שטיקל סחורה דאָ אויפן אָרט, עס קאָן שוין גאר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!»... זאָג איך: «דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?»... זאָגט ער: «איך האָב פאַר אייער מיזינקע אַ גלייכס, אַ גליק, אַ גביר, אַן אדיר, אַ מיליאָנשטשיק און הייסן הייסט ער פּדהצור!»... זאָג איך: «פּדהצור? אַ קענטלעכער נאַמען פון חומש»... זאָגט ער: «וואָס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז אַ פּאַדראַטשיק, אַט דער פּדהצור, ער בויט הייזער, מויערן, בריקן, געווען אין יאַפּאַניע ביי דער מילחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט גאַלד, פּאַרט אַרויס מיט ברענענדיקע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַקיינע ביי דער טיר, מיט אַ בעדל ביי זיך אינעווייניק אין שטוב, מיט מעבל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, אַן אמתער פּרימאַ! און זוכן זוכט ער אַ שוין מיידל, מעג זיין ווער זי איז, אַ באַרוועסע, אַבי אַ יפּת־תּואַר!»... «טפּררו!» — זאָג איך צו אים. — אַז איר וועט אַזוי פּלענען, זאָג איך, וועלן מיר פּאַרפּאַרן מיט אייך, רב אפּרים, קיין האַ-צעקלאַץ».

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטן? אַט דער פּדהצור איז געוואָרן אַ חתן פאַר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס און ס'האַט אַ ביסל געדויערט ביז מיר האָבן געשטעלט אַ חופּה. פאַר וואָס זאָג איך, ס'האַט אַ ביסל געדויערט? ווייל זי, ביילקע, הייסט עס, האָט נישט געוואַלט דעם שידוך, אַזוי ווי מען וויל נישט שטאַרבן, וואָס מער אַט דער פּדהצור איז צו איר צוגעשטאַנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פינגערלעך, איז ער איר אַלץ מער נמאָס געוואָרן. מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלייגן. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזען נאָך איר פנים און נאָך אירע אויגן און נאָך איר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייט. בין איך מיך מיישב איינמאַל און רוף מיך אַן צו איר אַזוי, פּאַרבייגייענדיק. «הערסטו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פּדהצור איז דיר אַזוי ליב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?»... ווערט זי רויט ווי פייער און מאַכט צו מיר: «ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?» זאָג איך: «וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?» זאָגט זי: «איך וויין דען?» זאָג איך: «ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו כליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלטסט דעם קאַפּ אין קישן, וועסטו פון מיר פּאַרדעקן, זאָג איך, דייע טרערן? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דיין טאַטע איז אַ ינגעלע, זאָג איך, אַדער דער מח איז אים אויסגעטריקנט געוואָרן און ער פּאַרשטייט נישט, זאָג איך, אַז דאָס טוסטו צוליב דיין אַלטן טאַטן? דו ווילסט אים, זאָג איך, פּאַרזאָרגן מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבן ווי דעם קאַפּ אַנצושפּאַרן, ער זאָל חלילה נישט דאַרפן גיין, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביסטו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבן אַ גרויסן גאַט, זאָג איך, און טביה, זאָג איך,

וועט זיך נישט אוועקזעצן, זאג איך, אויף לאַסקאווע ברויט, און געלט, זאג איך, איז בלאַטע, זאג איך."

נו? איר זענט עפעס אַ מבין אויף טביהס טעכטער? איר האָט זי באַדאַרפט זען צו דער חופּה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיגלט זיך אין איר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אַט דאָס איז ביילקע, טביהס טאַכטער? וווּ האָט זי זיך אויסגעלערנט אַזוי שטיין און אַזוי גיין, און אַזוי האַלטן דעם קאַפּ, און אַזוי אַנטון זיך, ס'זאָל אויף איר זיין, ווי אויסגעגאַסן?..." נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבן טאַג פון דער חופּה, אַרום האַלב זעקס פאַרנאַכט, האָט זיך דאָס פּאַרל אויפגעהויבן, און מען איז אוועק מיטן קוריער צו אַלדי גוטע יאָר קיין „נאַטאַליע", ווי די מאַדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מען האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל ל'מען-השם תיכף-ומיד קומען צו פאַרן קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַריין אין קאַפּ אַריין: ממה-נפשך, זיי זאָלן וועלן, איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואַלטן זיי אַנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוף. צו וואָס טויג נאָך דער „ל'מען-השם" מיטן „תיכף-ומיד"? מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפעס אַ זאָך! פּרעגט זיך אַ קשיאָ: וואָס פאַר אַ זאָך? און אַלערליי מחשבות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכן מיר אין קאַפּ אַריין: אפשר האָט זיך שוין דאָס פּאַרפאַלק דאַרטן צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט ביי גטן זיך? און באַלד טאַקע שראַג איך מיר אָפּ: ביסט אַ נאָר, טביה, למאי זאָלטו וועלן אויסלייגן אויף שלעכטן? פון וואַנען ווייסטו, וואָס מען רופּט דיך? אפשר האָבן זיי זיך פאַרבענקט נאָך דיר און ווילן דיך זען? אַדער אפשר ווילן ביילקע, אַז איר טאַטע זאָל זיין נאָענט נעבן איר? אַדער אפשר ווילן גאָר פּדחצור דיר געבן אַ שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטן? סיי-ווי-סיי, פאַרן דאַרף מען. און איך זען מיך אויף און איך פאַר קיין יעהופּעץ.

פאַרנדיק אַזוי, שטעלט זיך מיר פאַר, אַז איך האָב אוועקגעוואָרפן דאָס דאַרף, פאַרקויפט די בהמהלעך, מיטן פּערד-און-וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אַרי-בערגעפאַרן אין שטאָט און בין געוואָרן ביי מיין פּדחצורן פּרינער קאַסיר און דערנאָך אַ שותף צו אַלע זיינע געשעפטן גלייך מיט אים, האַלב אויף האַלב, און פאַר אַרויס גלייך מיט אים אויף אַ פאַר ברענענדיקע סוסים און איך וווּנדער מיך אויף זיך אַליין: ווי קום איך, אַזאָ שטיל, מענטשל, ווי טביה, צו אַזעלכע גרויסע געשעפטן? וואָס טויג מיר דעם טאַרעראַם מיטן יריד, מיטן הריהא, טאַג ווי נאַכט, זיך טויטשען מיט די מיליאַנשטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך ווילן האָבן אַ רויקע עלטער, אַריינקוקן אַמאָל אין אַ משניות, זאָגן אַ קאַפיטל תהילים, מען דאַרף דאָך אַמאָל אין זינען האָבן יענע וועלט אויך, צי ניין?

אַט מיט אַזעלכע געדאַנקען און מחשבות בין איך געקומען צו פאַרן למול

קיין יעהופעץ גלייך צו מיין פדהצורן. מילא, איך זאל מיך גיין בארימען, דער-
 ציילן אייך זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז נישט שייך צו זאגן. איר קאנט
 פארשטיין שוין פון דעם אליין, וואס פאר א דירה-מלוכה דאס איז, אז דער שומר,
 וואס ביי דער טיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפ, האט מיך בשום אופן נישט
 געוואלט אריינלאזן אינעווייניק, כאטש גיב אים א קרענק, וואס טוט זיך דא?
 די טיר איז א גלעזערנע טיר, זע איך, ווי ער שטייט, אט דער ווערגעלעץ, ימח
 שמו וזכרו זאל ער ווערן, און רייניקט מלבושים. וויג איך צו אים, רעד מיט
 אים אויף שטום-לשון און באווייז אים מיט די הענט, אז ער זאל מיך אריינלאזן
 אינעווייניק, מחמת דעם בעל-הביתס ווייב קער מיר אן א לייבלעכע טאכטער...
 פארשטייט ער אבער נישט אויפן וויג, א גויישער קאפ, ווייזט ער מיר אויך
 מיט די הענט, אויך אויף שטום-לשון, אז איך זאל נעמען דעם וועג הייסט עס.
 נאט אייך אזא שלימזל! צו אן אייגענער טאכטער זאל מען דארפן האבן זכות
 אבות! "אז אך און וויי איז צו דיין גרויען קאפ, טביה, צו וואס דו האסט זיך
 יערלעכט!" — אזוי טראכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טיר און
 דערזען עפעס א מיידל דרייט זיך ארום. "אפנים, א פאקאיווע זייערע", טראכט
 איך מיר. טו איך צו איר א וויג: "עפן אויף, קעצעלע!" פאלגט זי מיך און עפנט
 די טיר און מאכט צו מיר דווקא אויף יידיש: "וועמען דארפט איר?" זאג איך:
 "דא זיצט פדהצור?" זאגט זי צו מיר העכער: "וועמען דארפט איר?" זאג איך
 צו איר נאך העכער: "אז מען פרעגט דיך, זאלסטו ענטפערן; דא זיצט פדהצור?"
 זאגט זי: "דא..." "ווי באַלד אזוי, זאג איך, ביסטו פון מיינע מענטשן, זאג איך;
 גיי, זאג איך, זאג דיין מאַדאם פדהצור, זאג איך, אז זי האט א גאסט, זאג איך,
 דער טאטע אירער, טביה, איז געקומען, זאג איך, צוגאסט און שטייט שוין, זאג
 איך, א היבשע וויילע אין דרויסן, זאג איך, וואָרום ער האט נישט זוכה געווען,
 זאג איך, צו געפינען חן און לייטזעליקייט אין די אויגן פון אַט דעם דאָזיקן עשו
 מיט די זילבערנע קנעפ, די כפרה, זאג איך, זאל ער זיין פאר דיין מינדסטן נאָגל!"
 אויסגעהערט מיינע דיבורים, האט דאס מיידל מיט א געלעכטער פון א משומדת
 פארהאקט די טיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אוועקגעלאפן ארויף, אראפגעלאפן
 אראפ, אריינגעלאזט און אריינגעפירט מיך אינעווייניק אין א מין פאלאץ, וואס
 מיינע אבות-אבותינו האבן עס נישט געזען אין חלום אפילו. זייד און סאַמעט
 און גאַלד און קרישטאַל, און אז איר גייט, פילט איר נישט די טריט, מחמת
 איר שפאנט מיט די זינדיקע פיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי.
 היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישן זייגערס, אן א
 שיעור זייגערס! "רבנו יונה! האסט א סך אזוינע? צו וואס דארף עס א מענטש
 אזוי פיל זייגערס?" אזוי טראכט איך מיר און גיי מיר, די הענט פארלייגט אַרונ-
 טער, א ביסל ווייטער; איך טוט א קוק — עטלעכע טביהס מיט א מאַל שניידן
 זיך אַקעגן מיר פון אַלע זייטן, איין טביה גייט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין.

אינער צו מיר, דער אנדערער פון מיר — טפו זאלסטו ווערן! פון אלע פיר זייטן שפיגלען! נאָר אזאָ מין פויגל, ווי אָט דער פּאָדראַטשיק, קאָן זיך פּאַרגינען אַזוי פיל זייגערס מיט אַזוי פיל שפיגלען!...

הקיצור, לאַמיר אַוועקוואַרפן, ווי זאָגט איר דאָרטן אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליב געטאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי גייט עס? וואָס מאַכט איר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מען קען באַשטיין! — מיט די אַלע איבעריקע צערעמאָניעס, ווי געוויינלעך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפן אַרויספּאַר, זיי אַ פּרעג טון: — וואָס איז דאָס רופן, וואָס איר האָט מיך גערופן? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין יידענע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אַנבייסן שטייט שוין אויפן טיש, און מיר הייבן זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אַריין אין אַ חדר אַריין פון גאַלע דעמב: דער טיש אַ דעמ־בענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעליע דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפּאַרעט און געמאַלט און געצאַצקעט, און אויפן טיש: טיי מיט קאַווע און מיט טשאַקאַלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטן קאַ־ניאַק, און די בעסטע געזאַלצענע, און אַזעלכע מינים מאכלים, פירות און אויבסן, ס'איז מיר אַ חרפה אויסצוזאָגן, נאָר איך האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איר טאַנטס טיש קיינמאַל נישט געזען אַפילו. און מען גיסט מיר אַן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האַסט זיך עס דערלעבט, טביהס טאַכטער, אַז גאַט העלפט דעם אַרעמאָן, איז אים גאַרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פּאַרט נישט ביילקע.“ און איך דערמאָן מיך אַז יענער ביילקע פון אַמאַל און איך פּאַרגלייך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טוט מיר האַרציק באַנג — גלייך ווי איך וואַלט עפּעס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אַפּגעטאָן אַ זאַך, וואָס איז פּאַרפּאַלן. „עך, ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרן! אַמאַל, געדענקסטו, ווי דו פלעגסט זיצן בינאַכט ביי אַ רויכערדיק לעמפל און נייען און זינגען אַ לידל, אַדער נעמען אין איין כּהרף־עין אויסמעלקן צוויי בהמהלעך, אַדער גאָר פּאַרקאַטשען די אַרבל און אַפּקאַכן מיר אַ פּראַסטן מילכיקן באַרשט, אַדער טייגלעך מיט פּאַסאַליעס, אַדער פּאַמפּעשקעס מיט קעז, אַדער שקצים מיט מאָן, און אַ זאָג טאָן צו מיר: „טאַטע, גיי וואָס זיך!“ — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איר פּדהצורן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשן דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּן מיט די טעלער, און בייל־קע? זי זאָל עס אויסרעדן אַפילו אַ וואַרט! זעט איר, ער, פּדהצור הייסט עס, רעדט שוין פּאַר זיי ביידן, דאָס מויל מאַכט זיך אים נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזען, אַ מענטש זאָל אַזוי ליב האָבן פּלאַפלען און פּלוידערן,

דער שוואַרץ יאָר ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאַכן דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערל. דאָס ווערט אָנגערופן ביי אונדז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין גע־לאַכט ...

בקיצור, האָבן מיר, הייסט עס, גאַנץ פיין אויסגעטרונקען און פאַרביסן, אַזוי ווי גאַט האָט געבאַטן, און אַז מען איז אויפגעשטאַנען פונעם טיש, נעמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער דער האַנט און פירט מיך אַריין אין אַ באַ־זונדער קאַבינעט אַריין, אויפגעפּוצט כיד המלך — מיט ביקסן און מיט שפּינן אויף די ווענט און מיט האַרמאַטן אויפן טיש, און זעצט מיך אַוועק אין אַ מין דיוואַן, ווייך ווי פּוטער, און נעמט אַרויס פון אַ גאַלדענער פּושקע צוויי גרויסע גראַבע שמעקנדיקע ציגאַרן און פאַררויכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַוועק אַקעגן מיר, ציט אויס די פּיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט איר, וואָס איר האָב געשיקט נאָך אייך?“ „אַהאַ! — קלער איך מיר. — אַט דאָס וויל ער מסתמא אַ שמועס טאָן מכוח אַכצן און דרייצן“. נאָר איך מאַך מיך תּמעוואַטע און רוף מיך אָן צו אים אַזוי: „פון וואָנען זאָל איך וויסן?“ מאַכט ער צו מיר: „איך האָב געוואַלט רעדן מיט אייך טאַקע וועגן אייך אַליין“. „אַבי נאָר עפעס גוטס, מהיכתיתי, לאַמיר האַרכן“. נעמט ער אַרויס דעם ציגאַר פון די צייך, פדהצור הייסט עס, און הייבט מיר אָן מיט אַ גאַנצער דרשה: „איר זענט, זאָגט ער, אַ ייד נישט קיין נאָר און וועט קיין פאַראיבל נישט האָבן, וואָס איך וועל מיט אייך רעדן אָפּנטלעך. איר דאַרפט וויסן, זאָגט ער, אַז איך פיר גרויסע געשעפטן, און אַז מען פירט אַזעלכע גרויסע געשעפטן, ווי איך...“ „יא, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך“, — און איך האַק אים איבער אין מיטן און רוף מיך אָן צו אים: „לאַמיר, זאָג איך, הערן, וואָס ווייטער?“ מאַכט עס צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואַלט, זאָגט ער, זאָגן, אַז צו מיינע געשעפטן מיט מייך נאָמען, זאָגט ער, פאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אַט דאָס, וואָס מען רופט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיקער. איר דאַרפט וויסן, זאָגט ער, אַז איך בין באַ־קאַנט מיטן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קען אַמאָל קומען אַ בראַצקי, און אפשר אַ ראַטשילד אויך...“ אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און איך זיך און קוק אויף זיין גלאַנצנדיקע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קען זייער זיין, אַז דו קענסט זיך מיטן גובערנאַטאָר און אַז ראַטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדן רעדסטו, ווי אַ קלב שבכלבים...“ און איך רוף מיך אָן צו אים שוין אַביסל מיט פאַרדראָס: „וואָס זשע, זאָג איך, טוט מען דערצו, טאַמער, זאָג איך, קומט טאַקע צו אייך אַמאָל ראַטשילד?“

„איך האָב געוואַלט, זאָגט ער, אַז איר זאָלט אַוועקוואַרפן, זאָגט ער, אַט דאָס מילכיקס, און זאָלט זיך פאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפעס אַנדערש.“ „דהיינו,

זאג איך, מיט וואָס? "מיט וואָס איר ווילט, זאָגט ער, ווינציק געשעפטן, זאָגט ער, פאַראַן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאָגט ער, אונטערהעלפן מיט געלט, וויפל מען וועט באַדאַרפן, אַבי, זאָגט ער, איר זאָלט ווערן אויס טביה דער מיל-כיקער. אַדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איר וואָס? טאַמער וואָלט איר, זאָגט ער, גאַר איינס-צוויי-דריי אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע? האָ? "אָזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַריין דעם ציגייער אין די ציין אַריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפערט מען אַזאַ גראַבן יונג? תחילת האָב איך מיר געטראַכט: "וואָס זיצסטו, טביה, ווי אַ ליימענער גולם? הייב דיך אויף, טו אַ קוש די מזווה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טיר און — פאַשאַל אַן אַ זיי-געזונט!"... אָזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטאַן ביי דער לעבער!... "אַן ענות פון אַ פאַדריאַטיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואַרפן אַן ערלעכע בכבודע פרנסה און פאַרן קיין אַמעריקע? באַשר טאַמער וועט צו דיר אַמאַל קו-מען ראַטשילד, בכּן דאַרף טביה דער מילכיקער לויפן אין דער וועלט אַריין?!"... און דאָס האַרץ קאַכט אין מיר ווי אַ קעסל, און אַביסל אויפגעטראַגן בין איך נאָך פון פריער; מיך האָט געברענט אויף איר, טאַקע אויף מיין ביילקען: "וואָס זיצסטו דאַרטן, ווי אַ בת-מלכה, צווישן די הונדערט זייגערס מיט די טויזנט שפיגלען, בשעת מען טרייבט דאָ דיין טאַטן, טביהן, אויף היילע קוילן? לאָם איך האָבן די ברכות, טראַכט איך מיר, וואָס דיין שוועסטער האַדל האָט בעסער געמאַכט פון איר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט אָזוי פיל שמאַכטעליאַ-קעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אַבער אַ מאַן, אַ פעפערל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס ער אַליין איז ביי זיי הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דער-צו האָט ער אַ קאַפּ אויף די פלייצעס, נישט קיין לאַקשנטעפּל מיט אַ גלאַנצנדי-קער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פעפערל — איז דאָך דאָס גאַלד מיט גאַלד! אָזוי טראַכט איך מיר און רוף זיך אַן צו אים בזה הלשון: "אַז פון אַ חזירשן עק קען מען קיין שטריימל נישט מאַכן". אַקעגן וואָס, זאָגט ער, זאָגט איר דאָס?" "אַקעגן דעם, זאָג איך, וואָס איר הייסט מיר פאַרן קיין אַמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: "אַמעריקע נישט, איז אפשר קיין ארץ-ישראל? אַלע אַלטע יידן פאַרן קיין ארץ-ישראל"... אָזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אָזוי איז דאָס מיר אַריין, ווי אַן אייזערנער טשוואַק אין מוח אַריין: "שאַ! אפשר איז דאָס גאַרנישט אָזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקע אַ פּלאַן? וואָרום איידער האָבן אַזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האַסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ-ישראל? בהמה! וואָס שטעלסטו דאָ איין און וועמען האַסטו דאָ? דיין גאַלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא אין דער ערד, און דו אַליין, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, ליגסט דען נישט ניין איילן אין דער ערד? ביז וואָנען איז דער שיעור צו טאַפּטשען זיך אויף גאַטס וועלט?"... און אַגב דאַרפט איר וויסן, פאַני שלום-עליכם, אַז מיך ציט שוין לאַנג אַהין, קיין

ארץ־ישראל. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאמע אין מיטן און רופט זיך אן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטן? איינס־צוויי־דריי...“ „ביי אייך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלצדינג איינס־צוויי־דריי, און ביי מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקל משניות, וואָר־רום אויפהייבן זיך, זאָג איך, און פאַרן קיין ארץ־ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבן מיט וואָס...“ צעלאַכט ער זיך מיט זיין קליין געלעכטערל, שטייט־אויף, גייט־צו צום טיש, עפנט אויף אַ טישקעסטל און נעמט אַרויס פון דאַרטן אַ טייסטער און ציילט מיר אַפּ אחת ואחת, לאַז זיך אייך דאַכטן, אַ שיינע מטבע, און איך בין דווקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף דאָס ביסל פאַפיר — דער כוח פון געלט — און לאַז עס אַראָפּ העט־ווייט אין קעשענע. „אַט דאָס וועט אייך זיין, זאָגט ער, גענוג ביז אַהין איבערן קאַפּ, און אַז איר וועט קומען, זאָגט ער, אויפן אַרט און וועט דאַרפן געלט, זאָלט איר שרייבן, זאָגט ער, אַ בריוו, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באַלד אַרויסשיקן געלט. און דערמאָנען אייך נאָכאַמאָל וועגן פאַרן, זאָגט ער, פאַרשפאַרט מען דאָך, וואָרום איר זענט דאָך, זאָגט ער עפעס אַ ייד מיט יושר...“ אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך מיט זיין קליין געלעכטערל, וואָס קריכט גלייך אין די קיש־קעס אַריין. און עס פליט מיר דורך אַ מחשבה אין קאַפּ: „טאַמער וואַלסטו אים אַ שמייץ געטאַן דאָס געלט צוריק אין פנים אַריין און אים דערציילט דעם פסוק, אַז טביהן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביהן שמועסט מען נישט פון יושר?...“ נאָר איידער איך עפן אַ מויל אויף צו רעדן, טוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאַטער וואַרפט דאָך אונדז אוועק, ער פאַרקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאַרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל...“ „וואָס ס'האַט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און היינטיקע נאַכט!...“ אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איר זאָלט זאָגן, זי זאָל זיך עס אַפילו פאַרקרימען. שטייט ווי אַ בוים, קיין טראַפן בלוט אין פנים, קוקט פון אים אויף מיר, פון מיר אויף אים, און קיין איינציק וואָרט! איך, אויף איר קוקנדיק, שווייג אויך, שווייגן מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי עס האָט אונדז אַפגענומען דאָס לשון. דער קאַפּ דרייט זיך מיר, די שלייפן קלאַפן מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אַפנים, דאָס איז פונעם שיינעם ציגאַר, וואָס ער האָט מיר געגעבן רויכערן? אַט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך אים גאַרנישט צו, כאַטש די אייגעלעך קלעפן זיך אים, עס גלוסט זיך אים, ווייזט אויס, כאַפן אַ דרימל. נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאַפן ווייטער: „און אַז איר וועט זיין, זאָגט ער, פאַרטיק צו דער נסיעה, זאָלט איר אונדז, זאָגט ער, געבן צו וויסן, וועלן מיר אַרויספאַרן, זאָגט ער, ביי־דע צום וואַקזאַל מיט אייך זיך אַפגעזעגענען, וואָרום ווען קענען מיר זיך שוין

זען?" אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט אַ גרויסן געניץ, שטייט אויף און רופט זיך אָן צו איר, צו ביילקען הייסט עס: "דושענקע, וועסט, זאָגט ער, זיצן דאָ אַביסל, און איך וועל, זאָגט ער, גיין זיך צולייגן אַ וויילע". "האַסט נאָך קיינמאַל אַזאַ גלייכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ ייד! אַצינד וועל איך כאַטש האָבן צו וועמען מיין ביטער האַרץ אויסצולאָזן". אזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך געבן אַ נעם צו מיין ביילקען, איר אויסלאַמערן אַלצדינג, וואָס האָט זיך צונויפגעזאַמלט ביי מיר פאַר דעם גאַנצן פרימאַרגן, — ערשט אַז זי טוט אַ פאַל צו מיר אויפן האַלדז, ביילקע הייסט עס, און הייבט אָן צו וויינען, אַבער ווי אזוי, מיינט איר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, האָבן אַלע אַזאַ טבע: פּרזער מענטשלעך זיי זיך און בריהן זיך, און קומט צו עפעס — וויינט מען, ווי אַ בערעזענע.

איך וועל אייך זאָגן דעם רעכטן אמת: איך אַליין, ווי איר קענט מיך שוין אַביסל, בין נישט קיין מענטש פון טרערן, גוט וויינען האָב איך געוויינט נאָר איין מאָל, בשעת מיין גאַלדע עליו השלום איז געלעגן אויף דער ערד, און נאָך איין מאָל האָב איך מיך גאַנץ געשמאַק אויסגעוויינט, בשעת האַדל איז אַוועקגעפאַרן צו איר פעפערל, און איך בין געבליבן אויפן וואַקזאַל, ווי אַ גרויסער נאָר, איי-נער אַליין מיט מיין פּערדל, און נאָך עפעס אַ פאַר מאָל האָט זיך געטראָפן, וואָס איך האָב מיך אַביסל, זוי זאָגט איר, צעיאַכמערט, און ווייטער געדענק איך עפעס נישט, איך זאָל האָבן אַ טבע פון וויינען, נאָר ביילקע מיט אירע טרערן האָבן מיך אַזוי פאַרקלעמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקענט איינאהאַלטן, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אַפילו, איך זאָל איר זאָגן אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדן. איך הייס טביה, איך האָב באַלד פאַר-שטאַנען אירע טרערן, דאָס איז נישט געווען גלאַט אזוי זיך טרערן... און אַג-שטאַט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין ווי זי איז ווערט, און אויסגיטן כל חמתי אויף איר פּדהצורן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדן איר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קען, הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: "ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך, איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאַרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קען, זאָגט זי, דערצו גאַרנישט העלפן, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך". "גיי שוין, גיי, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האַסט פאַרגעסן, זאָג איך, אַז מיר האָבן נאָך אַ גרויסן גאַט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע הושים. ביי דיין טאַטן, זאָג איך, שפילט אַ ראַליע זיך דורכפאַרן קיין ארץ-ישראל און קומען צוריק"... אזוי רעד איך איר אויס דאָס האַרץ, און אינעווייניק ביי זיך טראַכט איך מיר: "טביה, דו לייגסט! פאַרסטו אַוועק קיין ארץ-ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!"... און פונקט ווי זי וואַלט טרעפן מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אזוי: "ניין, זאָגט זי, טאַטע,

אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מען גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּי-
לעכל אין די הענט אַריין און מען דערציילט דעם, זאָגט זי, אַ שיינע מעשה פון
אַ ציגעלע אַ ווייסע... אויב, זאָגט זי, שוין יאָ דערציילן אַ מעשה, וועל איך,
זאָגט זי, דיר דערציילן, נישט דו מיר. נאָר די מעשה, וואָס איך וועל דיר דער-
ציילן, טאַטע, איז מער טרויעריק, ווי שוין”.

אַט אַזוי מאַכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביהס טעכטער רעדן נישט
גלאַט. און זי נעמט און זי לייגט מיר אַוועק אַ מענהלשון, אַ גאַנצע מגילה, אַדער
אַ מעשה פון טויזנט־איינ־נאַכט, ווי אַזוי אַט דער פּדהצור אירער איז פון קליין
גרויס געוואָרן, אויסגעוואַקסן פון סאַמע נידעריקסטן גראַד, זיך אַליין מיט זיין
אייגענעם שכל אַרויפגעשלאָגן אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער
דערגרייכן דערצו, אַז צו אים אין שטוב אַריין זאָל קומען בראַצקי, שיט ער מיט
נדבות, וואַרפט מיט טויזנטער. נאָר אַזוי ווי געלט אַליין איז נאָך ווינציק, מען
דאַרף נאָך האָבן יחוס אויך, לייגט ער איין די וועלט, פּדהצור הייסט עס, צו באַ-
וויןן, אַז ער איז נישט אַבי ווער, באַרימט זיך, אַז ער שטאַמט פון די גרויסע
פּדהצורס, אַז זיין טאַטע איז אויך געווען אַ באַרימטער פּאָדריאַטשיק, — „כאַטש,
זאָגט זי, ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך ווייס, אַז ער איז געווען אַ כלי־זמר, היינט,
זאָגט זי, דערציילט ער אַלעמען, אַז זיין ווייבס טאַטע איז געווען אַ מיליאַנ-
שטיק“... „וועמען, זאָג איך, מיינט ער דאָס? מיך? אפּשר איז מיר, זאָג איך,
באַשרט געווען אַמאָל צו האָבן מיליאַנען, זאָג איך, זאָל איך דערמיט אַפּקומען“.
„וואָס ווייסטו, טאַטע, זאָגט זי צו מיר, ווי עס פּלאַמט מיר מיין פנים, אַז ער
שטעלט מיך פּאַר, זאָגט זי, פאַר זיינע באַקאַנטע און הייבט זיי אָן דערציילן
גרויסקייט פון מיין טאַטן און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאַנצער מישפּחה,
אַזעלכע זאַכן, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפּלויגן, און מען מוז דאָס, זאָגט זי,
אַלצדינג אויסהערן און מאַכן אַ שווייג, וואַרום ער איז, זאָגט זי, אויף די זאַכן
אַ גרויסער קאַפּריזניק, ער איז גאַרנישט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז
נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער
האַט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. אים אַז מען מאַכט, זאָגט זי,
אַ קרום פנים, און אַבי מען טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבן די
נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגן — איז דאָס טעלערל פונעם
הימל“

בקיזור, איך זע, איר כאַפט זיך, פּאַגני; נאָך צוויי מינוט, און אַ סוף צו אַלע
מעשיות. אַנגעגעסן זיך זאָט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקלעכער מיזניקע,
בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דאָרט אַ צעבראַכענער, אַ צעברעקלטער, און האָב
געגעבן אַ שליידער אין דער ערד אַריין דעם ציגאַר, וואָס האָט מיר פּאַרטשאַ-
דעט מיין קאַפּ, און רוף מיך אָן צו אים, צום ציגאַר הייסט עס: „גיין זאָלסטו
כּף־הקלע, אַ רוח אין דיין טאַטנס ערד אַריין!“

געקומען צו פאָרן אַהיים און האָב מיך גענומען אויספאַרקויפן מיין באַלע-
 באַטישקייט פון אַזוי פיל יאָרן. מאַלט אייך, נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע
 רעדט זיך. איטלעכס טעפל מיט איטלעכס נאַרישקייט האָט ביי מיר צוגענומען
 אַ שטיק געזונט. די זאך האָט מיר דערמאָנט גאַלדען עליו השלום, יענע זאך האָט
 מיר דערמאָנט די קינדער, זיי צו לענגערע יאָר. נאָר קיין זאך האָט מיר נישט
 דערלאָנגט אַזוי טיף, ווי דאָס פערדל מיינס. אַקעגן מיין פערדל האָב איך מיך
 געפילט עפעס חייב... סטייטש, אַפגעהאַרעוועט מיט דעם אַזוי פיל יאָרן, אינאיי-
 נעם געבידעוועט, אינאיינעם פאַרשוואַרצט געוואָרן, און פלוצים גענומען און
 פאַרקויפט! פאַרקויפן האָב איך דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער-פירער. אַ סקאַטינע
 פילט, אַז מען האַלט דאָס ביי פאַרקויפן. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב
 צוגעקלאַפט דעם וואַסער-פירער און געזאָגט צו אים: „מיט מזל-ברכה“, האָט
 מיין סוס פלוצים אויסגעדרייט צו מיר די חנעוודיקע מאַרדע און קוקט אויף מיר
 מיט שטומע אויגן, ווי איינער רעדט: „אַט אַזוי דאַנקסטו מיר אַפּ פאַר מיין
 סלזשבע?“... איך כאַפּ אַ קוק אויף מיין פערדל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַ-
 סער-פירער האָט דאָס גענומען אין די הענט אַריין, און איך בלייב נאַכדעם שטיין
 איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונר-של-עולם! ווי שכלדיק דו פירסט דיין
 וועלט! אַט האַסטו באַשאַפן אַ טביהן און האַסט באַשאַפן, להבדיל, אַ פערד, און
 ביידע האָבן זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישט מער, אַ מענטש האָט אַ מויל
 און קען זיך כאַטש אויסטענהן, אויסרעדן דאָס האַרץ, און אַ פערד, להבדיל,
 וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג.“

איר קוקט אויף מיר, פאַני שלום-עליכם, וואָס עס האָבן זיך מיר געשטעלט
 טרערן אין די אויגן, און איר טראַכט זיך אַוודאי: „אַט דער טביה האָט זיך פאַר-
 בענקט, אַפנים, נאָך זיין פערדל?“ וואָס עפעס נאָכן פערדל, מענטש איינער? אַלצ-
 דינג טוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען, איך וועל בענקען נאָכן
 פערדל, איך וועל בענקען נאָכן דאַרף, איך וועל בענקען נאָך די בויבעריקער
 דאַטשניקעס, נאָך די יעהופעצער נגידיים, און אַפילו נאָך אפרים דעם שדכן. אם
 ירצה השם, אַז גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהין, וווּ איך פאַר, ווייס איך נאָך
 אַליין נישט, וואָס איך וועל דאַרט טאָן, נאָר דאָס איז קלאַר, ווי דער טאַג, אַז
 ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפן קבר. איך וועל דאַרטן
 בעטן פאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן-הסתם שוין קיינמאָל נישט זען,
 וועל איך אים אויך אין זינען האָבן, אפרים דעם שדכן מיין איך, אים און אייך
 און כל ישראל. נאָט אייך דערויף מיין האַנט תקיעת-כף און זייט מיר געזונט
 און פאַרט געזונט און לאַזט גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פריינטלעך.

==
ל 5 - 5 ל
==

געשריבן אין יאָר 1914.

פֿרֿד - פֿרֿד

— אַ שיינער, אַ גוטער, אַ ברייטער שלום-עליכם אויף אייך, פּאַני שלום-עליכם! איך קוק שוין אויף אייך לאַנג אַרויס, ס'האַט זיך אַנגעקליבן ביי מיר אַ היפש ביסל סחורה פאַר אייך. איך פרעג מיך אַלץ נאָך: פאַרוואָס זעט מען אייך נישט? זאַגט מען מיר, אַז איר פאַרט אַרום דאַרט איבער דער וועלט, אין די וויי-טע לענדער ערגעץ... נאָר מיר דאַכט, אַז איר קוקט אויף מיר עפעס מאַדנע? אַפּנים, איר קווינקלט זיך און טראַכט זיך בעת-מעשה: ס'איז ער, צי נישט ער? ס'איז ער, פּאַני שלום-עליכם, ס'איז ער! אייער אַלטער פריינט טביה, טביה דער מילכיקער, דער אייגענער טביה, נאָר אויס מילכיקער, גלאַט אַ ייד, אַ ייד פון אַ גאַנץ יאָר, אַ ייד אַ זקן, ווי איר זעט, כאַטש אַפילו אין יאָרן גאַרנישט אַזוי אַלט, — נאָך גאַנץ ווייט צו זיבעציק! איי, וואָס עפעס אַזוי ווייט די האַר? גלייבט מיר, נישט פאַר תענוג, ליבער פריינט. אַביסל אייגענע צרות, נישט צו פאַרזינדיקן, און אַביסל פונעם כלל ישראל — אַ שלעכטע צייט! אַ ביטער שטיקל צייט אויף יידן!... נאָר איך ווייס, וואָס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט אַן אַנדער זאָך: איר האָט זיך דערמאַנט מסתמא, אַז מיר האָבן זיך אַמאָל געהאַט אַפּגע-זעגנט, איידער איך האָב באַדאַרפט אַוועקפאַרן קיין ארץ-ישראל. על-כן רעכנט איר אַוודאי, אַז דאָס זעט איר שוין טביהן צוריקוועגס, פון ארץ-ישראל הייסט עס, און איר גאַרט שוין מסתמא האַרן עפעס נייעס, אַפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחלס קבר און פון דער מערת-המכפלה און נאָך אַזעלכע זאַכן? באַדאַרף מען אייך באַרוקן, אויב איר האָט צייט און ווילט האַרן חידושים, אַבער טאַקע האַרן מיט קאַפּ, — וועט איר שוין דעמאָלט אַליין זאָגן, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאַט און ער פירט די וועלט.

אויף טביהן, הערט איר, איז, אַפּנים, געזאַגט געוואָרן: געווען אַ שלימזל און אַ שלימזל וועל איך שוין שטאַרבן. דאַכט זיך, אַטאַט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פּוס אויף יענער זייט, אינעם הייליקן לאַנד הייסט עס, געבליבן נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפּזעצן אויפן שיף און — פּאַשאַל. וואָס זשע טוט גאַט? איז זיך מיישב, וועט איר הערן אַ שיינס, מיין עלטערער איידעם, מאַטל קאַמזויל, דער חייט פון אַנאַטעווקע, נישט דאָ געדאַכט, נישט פאַר קיין יידן געדאַכט, און לייגט זיך אַוועק אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַרב!

געשטאַרבן מאַטל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באַמבע; וווּ האָב

איך שוין געקענט אפילו אין זינען האבן דעמאלט ארץ-ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטן ארץ-ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייך אליין, א טאכטער אן אלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אן א שטיקל ברויט? כאטש אפילו אין פלוג, אז מען וויל צוריק, וואס קען איך איר העלפן — א לעכערדיקן זאק? איך וועל דאך איר דעם מאן אירן צוריק נישט לעבעדיק מאכן, און אירע קינדער דעם טאטן פון יענער וועלט נישט אומקערן, און אליין איז מען דאך אויך נישט מער ווי א זינדיקער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך אביסל אויסרוען די ביינער, פילן, אז מען איז א מענטש, און פלוצים גיי ווער אויף די עלטערע יארן א טאטע פון קליינע קינדער! זענט איר שוין פארטיק? האט צייט! די רעכטע געשיכטע גייט ערשט ווייטער, ווארום ביי טביהן, אז עס טרעפט זיך א צרה, ווייסט איר דאך שוין, אז סע שלעפט זיך נאך פון הינטן נאך א צרה.

בקיבור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איר דאך די געשיכטע מיטן גרויסן געווינס, וואס זי האט געמאכט, געפאקט א העכט, א פדהצור, א קנאקער, א פאדריאטשיק פון דער מילחמה, וואס האט געבראכט צו פירן קיין יעהופעץ פולע זעק און האט זיך פארקאכט אין מיין טאכטער, געוואלט א שיינע, שיער דעם שלאק באקומען, גענומען זי, ווי זי שטייט און גייט, אפגעשיט פון אויבן ביז אראפ מיט מתנות, דימענטן און בארליאנטן — דאכט זיך, אזא גליק, איא? נו, האט זיך פון דעם גאנצן גליק אויסגעלאזט מסתמא א טייך, און נאך וואס פאר א טייך! א טייך מיט א בלאטע, דער אוי-בערשטער זאל שומר ומציל זיין! ווארום אז גאט הייסט, דאס רעדל זאל זיך געבן א דריי איבער צוריק, איז מיט דער פוטער אראפ. גאט האט ליב שפילן זיך מיט א מענטשן, אוי, האט ער ליב שפילן זיך! אזוי האט ער זיך געשפילט מיט טביהן וויפל מאל! — ארויף און אראפ! און אזוי איז געווען אויך מיט מיין פאדריאטשיק, מיט פדהצורן, איר געדענקט דאך מסתמא דאס גרויסקייט זיינס מיט דער היינעקע, מיט די דרייצן דינסטן, מיט די שפיגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאצקעס אין יעהופעץ?

וואס זשע, מיינט איר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — ווו איר האט ערגעץ א שונא: אהוי וואס ער האט זיך פונעם גאנצן טראסק געשטעלט, געבליבן דעראונטער, אויסגעפארקויפט אלע שפיגלען מיט אלע זיי-גערס, מיטן ווייבס דימענטן און בארליאנטן, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת-נפשות, געמוזט ווערן א בורה, נישט פאר קיין ייזן געדאכט, און מאכן אן אפטריט און אוועקגעפארן אהין, ווו דער ליבער שבת-קודש גייט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצורצו פארן דאך אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפארן אהינצורצו, די ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארן, דאס ביסל מזומנס,

וויפל ס'איז געווען, האָט מען אויפגעגעסן, און אז ס'איז נישט געווען מער וואָס צו קיינען, האָט מען נעבעך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבעט, געטאָן כל עבודת-פרך, ווי די יידן אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברוך-השם, נישקשהדיק; זיי אַרבעטן זאָקן אויף אַ מאַשינע און מאַכן אַ לעבאָכטס... אזוי רעדט זיך עס דאָרטן, אין אַמעריקע, אויף אונדזער לשון וועט עס הייסן: דאָס שטיקל ברויט שלעפט זיך... דאָס גאַנצע שטיקל גליק, וואָס זיי זענען מער נישט ווי צוויי מענטשן, שרייבט זי, אָן אַ קינד, אָן אַ רינד — גם זו לטובה!

לאַמיר איבערלאָזן, ווי איר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בורמלך און זיך אומקערן צו דער בת-מלכה, ווו זשע, הייסט עס, האַלטן מיר? ביי דער סדרה לך-לך...

דאָס איז געווען באַלד נאָך דער מילחמה, אין דער סאַמע היץ פון קאַסנע-טוציעס, בעת עס האָבן זיך אָנגעהויבן די ישועות ונחמות אויף יידן, פרייער אין די גרויסע שטעט, דערנאָך אין די קליינע שטעטלעך, נאָר צו מיר איז דאָס נישט דערגאַנגען, און עס האָט נישט געקענט דערגיין בשום אופן. פאַרוואָס? פשוט! מען ויצט אַפּ אַזאַ צייט צווישן גוים, — אין מען אויסגעבונדן מיט אַלע באַלע-באַטים פון דאָרף, «טעוועל» איז ביי זיי דאָס אויבערשטע פונעם שטייסל! וואָס איז שייך? אָן עצה, אַ רפואה צו קדחת, אַ גמילות-חסד — ביי טביהן, נו, האָב איך עפעס באַדאַרפט אין זינען האָבן אַזעלכע זאַכן, פאַרגאַמען, נאַרישקייטן, אַז די גוים אַליין האָבן מיר געזאָגט וויפל מאַל, אַז איך זאָל כלל וכלל קיין מורא נישט האָבן — זיי וועלן נישט דערלאָזן!... און כך הוה — וועט איר הערן אַ שיינס.

בקיצור איך קום צו פאַרן איינמאַל אַהיים פון בויבעריק — איך בין נאָך דעמאָלט געווען אין די פעדערן, ווי זאָגט איר, נאָך געהאַנדלט מיט מילכיקס, קעז און פוטער, אויסגעשפּאַנט דאָס פערדל, אונטערגעוואָרפן דעם היי און האַ-בער, נישט צייט געהאַט אַפילו זיך וואַשן צום עסן, איך טו אַ קוק — אַ פולער הויף מיט גוים, די גאַנצע האַמאַדע, אַלע פיינסטע באַלעבאַטים, פונעם סטאַ-ראַסטע איוואַן פאַפּערילע ביז דעם לעצטן גוי, און אַלע זעען זיי מיר אויס עפעס מאַדנע, יום-טובדיק!... האָט מיר אַפילו תחילת געגעבן אַ טיאָקקע אין האַרצן: וואָס פאַר אַ יום-טוב אין מיטן דרינען? נאָר צוריק טראַכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאַר זיך אַליין: כל ימיו זיצסטו איין ייד, להבדיל, צווישן אַזוי פיל גוים בשלום ושלחה, און מען האָט דיך נישט אָנגעריירט, איר זאָלט זאָגן, אויף אַ האַר!... און איך נעם און גיי אַרויס צו זיי מיט אַ ברייטן שלום-עליכם: «ברוכים הבאים, זאָג איך צו זיי, וואָס טוט איר דאָ, מיינע ליבע באַלע-באַטים? און וואָס וועט איר עפעס זאָגן גוטס? און וואָס וועט איר דערציילן

בייעס? ... טרעט ארויס דער סטאראסטע, איוואן פאפערילע הייסט עס, און רופט זיך אן צו מיר גאנץ אפנטלעך און גאר אן שום הקדמות: "מיר זענען געקומען, זאגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילן דיך שלאגן". וואָס זאָגט איר אויף דער שפראַך? מילא, ווי אזוי מיר איז געוואָרן אויפן האַרצן — קענט איר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזן — פע! אַדרבה זאָדרבה! טביה איז נישט קיין ייִנגעלע... רוף איך מיר אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיק: "מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איר זיך, קינדער, אזוי שפּעט דערמאַנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסן!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואן פאפערילע, שוין דווקא גאַנץ ערנסט: "פאַרשטייסטו מיר, טעוול, זאָגט ער, מיר האָבן זיך, זאָגט ער, אַלץ געישובט, צי מיר זאָלן דיך שלאַגן, צי נישט שלאַגן? אומעטום, אין אַלע ערטער, שלאַגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלן מיר דיך דורכלאַזן?... איז געבליבן, זאָגט ער, אַז מיר זאָלן דיך שלאַגן... נאָר וואָס דען, מיר ווייסן נאָך אַליין נישט, וואָס מיר זאָלן מיט דיר טאָן, טעוול: צי מיר זאָלן דיר נאָר אויסהאַקן די שויבן, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאַזן די פּעדערן, צי מיר זאָלן דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די כאַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער כאַדאַבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרן גוט קאַלומטנע אויפן האַרצן, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מען שטייט אָנגעלעגנט אויף די לאַנגע שטעקנס און מען שוש-קעט זיך מיר עפעס שטילערהייט. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאַוועס נישט? וויבאַלד אזוי, טראַכט איר מיר, ביסטו דאָך טאַקע, טביה, גוט אין דער אַרבעט! "ע, טביה, קלער איך מיר, מיטן מלאַך-המוות טאָר מען זיך נישט שפּילן — מען באַדאַרף זיי עפעס זאָגן!"... האָט מיר דער אויבערשטער אַריינגעגעבן אַ זיך, איך זאָל ביי זיך נישט אַראַפּפאַלן, און איך נעם מיר אָן מיט האַרץ און רוף מיר אָן צו זיי, צו די גוים הייסט עס, דווקא אין גוטן מוט: הערט-זשע אויס, זאָג איך, מיינע ליבע באַלעבאַטיים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראַמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט. איז דאָך נישט שייך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט ביי אייך פאַרדינט, איר זאָלט מאַכן אַ תל, זאָג איך, פון זיין גאַנץ פאַרמעגן... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, זאָג איך, אַז ס'איז פאַראַן נאָך העכערס פאַר אייער הראַמאַדע? איר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג נישט, זאָג איך, מיי גאָט, א יי ער גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונדזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אַט דאַרטן אויבן און זעט צו אַלע פּאַדלאַסטן, זאָג איך, וואָס טוען זיך אַפּ אַט דאָ אונטן... עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכנט, אַז איך זאָל געשטראַפּט ווערן אומזיסט-אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאָן זיין ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקערט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן נישט, אַז מען זאָל טביהן טאָן

טביה שמועסט זיך דורך מיט איוואן פאפירילע.

שלעכטס... ווער-זשע, זאג איך, קאן דאס וויסן, וואס גאט וויל? אדרבה, זאג איך, אפשר געפינט זיך דא צווישן אייך איינער, וואס וועט זיך אונטערנעמען, זאג איך, דערגיין דא א טאלק?..."

בקיבור, זיי האבן, אפנים, געזען, אז מיט טביהן וועלן זיי זיך נישט אויס-טענהן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פאפערילע הייסט עס, בזה הלשון: "די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבן צו דיר, טעוול, אייגנט-לעך, גארנישט ניט. דו ביסט, זאגט ער, טאקע א זשיד, נאר נישט קיין שלעכ-טער מענטש. נאר איינס צום אנדערן, זאגט ער, געהער זיך נישט אן — שלאגן דארף מען דיך; הראמאדע האט אזוי געפסקנט — פארפאלן! מיר וועלן דיר, זאגט ער, כאטש אויסהאקן די פענצטער. דאס, זאגט ער, מוזן מיר, ווייל טא-מער, זאגט ער פארט עמעצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זען, אז מען האט דיך געשלאגן, אבישט, זאגט ער, וועט מען אונדז נאך שטראפירן..." אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצייל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפן! נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום-עליכם, איר זענט דאך עפעס א ייד וואס איר פארט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבן א שטארקן גאט?..."

אצינד וועלן מיר זיך אומקערן צוריק צו דער סדרה לך-לך. זיך איך מיר אזוי איינמאל אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיפט אין מחשבות. זומער-לעבן, די זון באקט, און דער קאפ טראגט: "ס'טייטש, ס'טייטש, היתכן! היינט טיקע צייטן! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע מענטשן! און ווו איז גאט? דער אלטער יידישער גאט? וואס שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? ס'טייטש און ס'טייטש און ווידער א מאל ס'טייטש!" און טראכטנדיק אזוי פון גאט, פאר-טיפט מען זיך שוין אגב אין הימל-זאכן און מען פאלט אריין אין חקירה: וואס איז די וועלט? און וואס איז יענע וועלט? און פאר וואס זאל נישט קומען משיח? "אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטאן, ווי א חכם, טאקע משיח מיין איך, ווען ער כאפט זיך אראפ צו אונדז אצינדערט, רייטנדיק אויף זיין ווייס פערדל! דאס וואלט געווען א שיינע זאך! ער איז נאך קיינמאל דאכט מיר, אזוי נייטיק נישט געווען פאר אונדזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! אוי, קוקן מיר ארויסעט אויף אים! ממש די אויגן קריכן אזש פון קאפ! אונדזער גאנצע האפע-נונג אצינד איז דאך נאר, טאמער וועט גאט טאן א נס, עס וועט קומען משיח!..."

דערווייל, אזוי ווי איך זיך מיר פארטיפט אין די דאזיקע רעיונות, איך טו א קוק — א ווייס פערדל, און עמעצער זיצט אויף דעם רייטנדיק, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפדרו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכן, צוגעבונדן דאס פערדל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: "זוראסטא, טעוול!" און איך שטיי-אויף אקעגן אים, אקעגן דעם אוראדניק הייסט עס: "ברוך הבא א גאסט,

זאג איך, וואָס הערט זיך עפעס אויף דער גרויסער וועלט און וואָס וועסטו, זאָג
 איך, עפעס זאָגן גוטס, אדוני פריץ? און דאָס האַרץ פאַלט מיר שיער נישט
 אַרויס — איך וויל שוין וויסן, וואָס און ווען? און ער, דער אוראָדניק הייסט עס,
 האָט זיך אָבער צייט. ער פאַררויכערט זיך גאַנץ פּיין אַ פּאַפּירעסל, בלאָזט אַרויס
 דעם רויך, שפּייט אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „וויפל צייט, אַ שטייגער, דאַרפ־
 סטו האָבן, טעוויל, זאַלסט קאַנען פאַרקויפֿן, זאָגט ער, דיין קאַטע מיט דייע אַלע
 בעבעכעס?“. קוק איך אים אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאַל איך פאַרקויפֿן, זאָג איך,
 מיין קאַטע? וועמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?“. „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי
 קיינעם נישט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרוישיקן, זאָגט ער, פון
 דאַרף“. „סך־הכל, זאָג איך, מער נישט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס,
 זאָג איך, האָב איך פאַרדינט ביי דיר אַזאַ כבוד?“. „דאָס איז נישט איך שיק דיך
 אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס“. „די גובערניע? — זאָג איך.
 — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזען אויף מיר?“. „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט
 ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, אַלע! אַלע!“
 — זאָגט ער און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי אַ שנייד־אַפּ מיט אַ מעסער...
 איז מיר אַפּילו געוואָרן עפעס ווי אַ ביסל גרינגער, ווי זאָגט איר: צרת רבים חצי
 נחמה. נאָר פאַרדריסן פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פּיער ברענט אין מיר, און
 איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו אים, צום אוראָדניק, הייסט עס: „זאָג
 מיר, זאָג איך, דו ווייסט קאַטש, זאָג איך, אַז איך זיך דאָ אין דעם דאַרף אַ סך
 פּרוער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אַט דאָ, אין דעם ווינקל, איז נאָך מיין
 טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסן, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין
 באַבע עליו השלום? און איך פּויל זיך נישט און רעכן אים אויס די גאַנצע מישפּחה
 ביי די נעמען, וווּ ווער ס'איז געזעסן און וווּ ווער ס'איז געשטאַרבן... הערט ער
 מיך דווקא אויסעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביסט אַ טשיקאַווע ייד, זאָגט ער,
 טעוויל, און דו האָסט אין זיך ניין מאָס רייד. צי וואָס טויגן מיר דייע מעשיות,
 זאָגט ער, פון דיין באַבען מיט דיין זיידן? לאָזן זיי, זאָגט ער, דיר האָבן אַ ליכטיקן
 גן־עדן! און דו, טעוויל, נעם, זאָגט ער, צונויף דייע בעבעכעס און פאַרפאַר נאָ
 באַרדיטשעוו!“... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מער: גענוג דו זאָגסט מיר אָן,
 עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסטו נאָך חוזק: פאַרפאַר נאָ באַרדיטשעוו!...
 און איך רוף מיך אָן צו אים: „וויפל צייט, זאָג איך, ביסטו שוין דאָ פּריץ, האָסטו
 עפעס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאַל, עמעצער פון די שכנים זאַל זיך אויף מיר
 באַקלאָגן, אַז טביה האָט אים באַגנבעט, אַדער באַגזולט, אַדער אויסגענאַרט, אַדער
 אַזוי צוגענומען? אַבו, צעפרעג זיך אַקאַרשט ביי די באַלעבאַטיים, זאָג איך, צי האָב
 איך נישט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער באַלעבאַס?
 צי בין איך נישט געווען, זאָג איך, אדוני פריץ, ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפל
 מאַל בעטן דיך פאַר די גוים?“. „האָט דאָס אים שוין, אַפּנים, נישט געשמעקט!

שטייט ער אויף, דער אוראדניק, צעקוועטשט דעם פאפיראס מיט די פינגער, טוט אים אַ וואַרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט נישט מיט די צו באַלאַקען פּוסטע רייד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיר — און ווייטער גייט מיך נישט אָן! קום, זאָגט ער, וועסטו מיר, זאָגט ער, חתמענען דאָס פּאַפּיר, און צייט אויף אַרויסצופאַרן גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טעג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַרקויפּן אַלצדינג און צוגרייטן זיך אין וועג אַריין.“ דערזען, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו אים: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסטו מיר? דריי יאָר זאָלסטו לעבן, זאָג איך, דערפאַר אין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָלן בכפל כפלים, זאָג איך, פאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר געבראַכט אין שטוב אַריין.“ .. גוט־גוט אַריינגעזאָגט אים, ווי טביה קאָן! איך האָב מיך מיישב געווען; וואָס האָב איך דאָ אָנצווערן? וואָלט איך געווען יונגער כאַטש מיט אַ יאָר צוואַנציק, און וואָלט מיר געלעבט מיין גאַלדע עליו השלום, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מיל־כיקער, וואָס אַמאָל, עהעיהו! וואָלט איך זיך אַזוי גיך נישט אונטערגעגעבן! איך וואָלט זיך געבאַרעט, געשלאַגן זיך ביזן בלוט אַריין! נאָר אַזוי — וואָס? וואָס בין איך היינט און ווער בין איך? אַ שבר־כּלי, אַ צעבראַכענער שאַרבן!

גיי איך אַריין אין שטוב אַריין און טו מיר אַ זאָג צו מיין טאַכטער דער אלמנה: „צייטל, זאָג איך, מיר קלייבן זיך אַרויס, זאָג איך, פון דאַנען ערגעץ אין שטאָט אַריין, גענוג שוין געזעסן אין דאָרף, זאָג איך... דו נעם אַקאַרשט, זאָג איך און הייב אָן באַצייטנס זיך צו גרייטן מיטן בעטגעוואַנט, מיטן סאַך־מאַוואַר און מיט די שאַר־ירקות, און איך וועל, זאָג איך, גיין פאַרקויפּן די כאַטע. ס'איז אָנגעקומען, זאָג איך, אַ פּאַפּיר, אַז מיר זאָלן אַפּרייניקן דאָס אַרט, און אין דריי טעג אַרום זאָל דאָ אונדזער דעך נישט בלייבן!“ .. דערהערט פון מיר אַזאָ בשורה, אַז זי מאַכט נישט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדער־לעך אירע, אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך גלאַט צעוויינט, און ס'איז געוואָרן, וואָס זאָל איך אייך זאָגן, תּשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כּעס און לאַז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ אויף מיין טאַכטער נעבעך: „וואָס האָט איר זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבן? וואָס האָט איר זיך, זאָג איך, צעיאַכמערט פּלוצים אין מיטן דרינען?... וואָס בין איך עפעס — אַ בּני־חיד, זאָג איך, ביי גאָט? אַ ציטעריקער? קאַרג יידן, זאָג איך, ווערן איצטער אַרויסגעטריבן פון די דערפער? בין איך ערגער פון אַלע יידן?... אַט אַזוי רעד איך איר אויס דאָס האַרץ, דער טאַכטער מיינער. איז דאָך עס אַבער אַ יידענע, זאָגט זי צו מיר: „וואָהן וועלן מיר זיך, זאָגט זי, פּלוצים אין מיטן דרינען? זוכן שטעט?...“ .. „שטיא! — זאָג איך. — אַז גאָט איז געקומען, זאָג איך, צו אונדזער עלטער־עלטער־זיידן, צו אברהם־אבינון, און האָט אים געזאָגט, זאָג איך, לך - לך - זאָלסט אַרויסגיין פון דיין לאַנד, האָט אים דען אברהם, זאָג איך, איבערגע-

פרעגט דאָס אַנדערע וואָרט אַפילו: ווהינן? ... מיר וועלן גיין, זאָג איך, ווהינן אַלע יידן גייען! וואָס סע וועט זיין, זאָג איך, מיט כל ישראל, דאָס וועט זיין מיט רב ישראל."

בקיבור, איך האָב איר געגעבן צו פאַרשטיין מיט אַ שכל, אַז דער אוראַט-ניק קומט און ברענגט אַ פאַפיר, אַז מען הייסט גיין, קאָן מען קיין חזיר נישט זיין און מען דאַרף גיין.

און אַליין בין איך אַוועק אין דאַרף מאַכן אַ טאַלק מיט דער כאַטע, און גלייך צו איוואָן פאַפּעריילע, צום סטאַראַסטע הייסט עס. ער איז אַ גוי און פּגרט נאָך מיין דירה! געקומען צו איוואָנען, דערצייל איך אים נישט פון קיין פּוּתּר און פון קיין חלום — אַ ייד איז קליגער פון אַ גוי — און איך זאָג אים: "זיי וויסן, איוואָנו סערדצע, אַז איך וואָרף אייך אַוועקעט" ... זאָגט ער: "וואָס עפעס?" זאָג איך: "איך פאַר אַריבער, זאָג איך, אין שטאַט אַריין, איך וויל זיין, זאָג איך, צווישן יידן. איך בין שוין נישט קיין יונגערמאַן, זאָג איך, טאַמער חלילה טוט מען אַ שטאַרב" ... מאַכט צו מיר איוואָן: "פאַר וואָס-זשע זאַלסטו נישט שטאַרבן דאָ? ווער לאַזט דיר נישט?". דאַנק איך אים זייער און זאָג אים: "שטאַרבן דאָ שטאַרב שוין דו בעסער, זאָג איך, דו ביסט בילכער, און איך וועל בעסער גיין שטאַרבן, זאָג איך, צווישן מייניקע" ... קויף אַפּ, איוואָנו, ביי מיר, מיין כאַטע מיטן גאַרטן. אַן אַנדערן וועל איך, זאָג איך, נישט פאַרקויפּן, דיר — יאָ". "וויפּיל, זאָגט ער, ווילסטו פאַר דיין כאַטע?" אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, ביז מען האָט זיך אויסגעדונגען און טאַקע גענומען ביי אים אַ פיינעם אַדערויף, ער זאָל זיך חלילה נישט אויפטרענען און אַט אַזוי האָב איך אויספאַרקויפט אין איין טאַג, בחצי-חינם, דאָס גאַנצע דאַברע-מזל, געמאַכט פון אַלצדינג גאַלד און בין אַוועק דינגען אַ פּור, פאַרנעמען דאָס איבערגעבליבענע ביסל אַרעמקייט — וועט איר הערן נאָך אַ שיינס, וואָס ביי טביהן קאָן זיך פאַרלויפּן! איר לייגט נאָר צו קאַפּ.

קום איך אַהיים, טרעף איך שוין נישט קיין שטוב, נאָר אַ חורבה. די ווענט נאָקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערן! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעקלעך! אויפן פריפעטשיק זיצט די קאַץ, ווי אַ יתומה נעבעך, טרויעריק — עס האָט מיך אַזש אַ נעם געגעבן ביים האַרצן און טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן ... איך זאָל מיך נישט שעמען פאַר מיין טאַכטער, וואָלט איך מיך גוט-גוט אויסגעוויינט! ... דאָ אויסגעוואַקסן, דאָ פאַרשוואַרצט געוואָרן כל ימיו, און פּלוצים אין מיטן דרינען — לך-לך! ... טביה איז דאָך אַבער נישט קיין יידענע, האַלט איך מיך איין און מאַך מיך פריילעך און רוף מיך אָן צו מיין טאַכטער דער אלמנה: "צייטל, וווּ ביסטו ערגעץ?". גייט זי אַרויס פון צווייטן אַלקיר, צייטל הייסט עס, מיט רויטע אויגן און מיט אַ געשוואַ-לענער נאָז. אַהא, טראַכט איך מיר, מיין טאַכטער האָט זיך דאָ שוין ווידער צע-

יעלה'ט! אַט די ווייבער, הערט איר, זענען אייך קיין קאַטאַוועס נישט — באַלד עפעס, איז געוויינט! וואַלוועלע טרערן ביי זיי! „שטיא! — זאָג איך איר. — וואָס וויינסטו שוין ווידער?“ — זאָג איך. — וויל זי נישט הערן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט נישט וואָס איך וויין...“ זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל איך נישט וויסן? דו וויינסט, זאָג איך, ס'טוט דיר באַנג די היים... ביסט אַט דאָ, זאָג איך, געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן — פאַרדריסט עס דיר!... גלייב מיר, זאָג איך, איך זאָל נישט זיין טביה, איך זאָל זיין אַן אַנדערער, וואַלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אַט די נאַקעטע ווענט מיט אַט די ליידיקע פּאַליצעס... איך וואַלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפאַלן צו אַט דער דאָזיקער ערד!... עס טוט מיר באַנג, זאָג איך, איטלעכס ברעקל גלייך מיט דיר. נאַרעלע! אַפילו אַט די קאַץ, זאָג איך, זעסטו, אַט זיצט זי דאָרט אַ פאַריתומטע אויפן פּריפעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פון דעסט-וועגן איז אַ רחמנות, זי בלייבט אַליין אָן אַ באַלעבאַס — צערבעלי־חיים...“ „ס'איז דאָ, מאָל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות...“ „דהיינו?“, „דהיינו, אַט פאַרן מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאַזן איבער דאָ איין מענטשן אַליין, עלנט ווי אַ שטיין.“ פאַרשטיי איך נישט, וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איר: „וואָס באַלעבעטשעסטו, זאָג איך? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?“ מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רעד נישט פונעם וועג, איך רעד, זאָגט זי, פון אונדזער חוהן...“ און ווי זי האָט מיר אויסגערעדט דעם דאָזיקן נאַמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט אַ הייסן אַקרעפּ, אַדער מיט אַ שייט־האַלץ איבערן קאַפּ! און איך פאַל אָן אויף מיין טאַכטער און גיב איר אַוועק אַ וויסטן סוף: „וואָס עפעס פּלוצים אין מיטן דריגען חוה, זאָג איך? איך האָב דאָך אַנגעזאָגט, זאָג איך, וויפל מאָל, אַז חוה לאַ יזכר ולא יפקד!“... מיינט איר, אַז זי שרעקט זיך איבער? טביהס טעכ-טער האָבן אין זיך אַ כח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר נישט אַזוי שטאַרק און דערמאָן זיך בעסער, וואָס דו אַליין האָסט געזאָגט, אַז סע שטייט געשריבן, אַז אַ מענטש דאַרף האָבן רחמנות אויף אַ מענטשן, ווי אַ טאַטע אויף אַ קינד...“ איר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מער אויפגעקאַכט און גיב איר אַוועקעט אַ גאַב, ווי איר קומט: „פון רחמנות, זאָג איך, רעדסטו מיט מיר? וווּ איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז איך בין געלעגן ווי אַ הונט פאַרן גלח, ימח שמו, אים געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאָג איך, אין צווייטן חדר און אפשר געהערט איטלעכס וואָרט?...“ אַדער וווּ איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז די מאַמע עליו השלום איז געלעגן, זאָג איך, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַט דאָ אויף דער ערד מיט שוואַרצן איבערגעדעקט? וווּ איז זי דעמאָלט געווען?... און די נעכט, וואָס איך בין, זאָג איך, נישט געשלאָפן? און דאָס קרענקן, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייט ביזן היינ-טיקן טאָג נאָך, אַז איך דערמאָן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאַן, אויף

וועמען זי האָט אונדז אויסגעביטן — וווּ איז, זאָג איך, דער רחמנות אויף מיר? ... און עס פאַרבאָקט מיך ביים האַרצן און איך קאָן נישט רעדן מער... מיינט איר דאָך אַוודאי, אַז טביהס טאַכטער האָט נישט געפונען, וואָס מיר דערויף אָפצור-ענטפערן? „דו אַליין, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז אים אָפילו גאָט אַליין אויך מוחל“... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפעט! דאָס צווייגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאַל אָפגעריסן פון בוים, מוז, זאָג איך, פאַרטריקנט ווערן! דאָס בלעטל, זאָג איך, וואָס איז אָפגעפאַלן, מוז פאַר-פוילט ווערן, און מער, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר נישט רעדן דערפון“.

בקיבור, דערזען, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאַרנישט מאַכן, טביה איז נישט דער מענטש, וואָס מען רעדט אים איבער, פאַלט זי צו מיר שוין גאַר צו און הייבט מיך גאַר אָן צו קושן אין די הענט אַריין און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָל איך שטאַרבן אַט-אַדאָ אויפן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיקס מאַל אָפשוויסן, ווי דו האָסט זי אָפגעשטויסן דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, צוגעפאַלן צו דיר, און דו האָסט פאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פערדל און ביסט אַנטלאָפן!“... „וואָס פאַר אַ פּריטשעפע, זאָג איך, אויף מיינ קאַפּ? וואָס פאַראַ אַנשיקעניש?! וואָס האָסטו זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיינ לעבן?!“... „לאַזט זי מיך נישט אָפעט, האַלט מיך צו ביי די הענט און טענהט זיך אירס: „זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט איר נישט מוחל זיין, זאָגט זי, וואָרום זי איז דיר אַ טאַכטער, זאָגט זי, גלייך ווי איר!“... „וואָס ווילסטו, זאָג איך, פון מיינ לעבן? זי איז נישט מיינ טאַכטער מער! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאַרבן!“... „ניין, זאָגט זי, זי איז נישט געשטאַרבן און זי איז שוין צוריק דיין טאַכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָ-רום פון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געווער געוואָרן, אַז מען שיקט אונדז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונדז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. — אַזוי האָט מיר חוה אַליין געזאָגט. אונדזער גלות — דאָס איז איר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, אַט איז אָפילו דאָס פעקל אירס“... און טוט מיר אַ ווייזדאָן אויף עפעס אַ פעקל אין אַ רויטער פאַטשיילע איינגעוויקלט און טוט אַן עפּן-אויף די טיר פון צווייטן אַלקיר און אַ רוף-אויס: „חוה!“ — ווי איר זעט מיך אַ יידן... און וואָס זאָל איך איך זאָגן, ליבער פריינד? טאַקע פונקט אַזוי ווי ביי איר אין די ביכלעך ווערט באַשריבן, באַווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אַלקיר אַרויס — אַ געזונטע, אַ גלאַטע, אַ שיינע, ווי געווען, נישט געמינערט אַ האַר, נאָר דאָס פנים אַ ביסל פאַרזאָרגט, די אויגן אַ ביסל פאַרצויגן, און דעם קאַפּ האַלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטיין אַ וויילע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איר. דערנאָך ציט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאָר איין וואָרט קאָן זי אַרויסרעדן, איין-און-איינציק וואָרט, און שטיל: — טאַטע... —

האָט קיין פאַריבל נישט, אַז איך דערמאָן מיך, שטעלן זיך מיר נאָך איצט אויך טרערן אין די אויגן. נאָר מיינט נישט פון דעסטוועגן, אַז טביה האָט חלילה געלאָזט אַ טרער... דאָס הייסט, וואָס איך האָב געפילט בעת-מעשה אינעווייניק אין האַרצן — דאָס איז עפעס אַנדערש. איר זענט דאָך אַליין אויך אַ טאַטע פון קינדער און איר ווייסט גלייך מיט מיר דעם טעם פון דעם, בעת אַ קינד, עס מעג זיך ווי פאַרזינדיקן, נאָר אַז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אַריין און זאָגט אייך: „טאַטע!“ — אַנו, זייט דעמאָלט אַ בריה, אדרבה, און טרייבט עס אָפּ!... און צוריק אָבער, און עס קומען מיר אַקעגן באַלד דאָס שיינע שפיצל, וואָס זי האָט מיר אָפגעטאַן... כוועדקע גאַלאַגאַן, איינגעזונקען זאָל ער ווערן... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערן... און גאַלדע עלי השלום טויט... ניין! זאָגט שוין איר אַליין, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן?... און ווידער צוריק — ס'טייט! פאַרט אַ קינד... כרחם אַב על בנים... ווי טאָר אַ מענטש זיין אַן אכור, אַז גאָט אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אַן אל ארץ אפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איר טאַטן און צו איר גאָט!... וואָס זאָגט איר, פאַני שלום-עליכם? איר זענט דאָך עפעס אַ ייד, וואָס איר מאַכט ביכלעך און איר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טאַן? אַרומנעמען זי, ווי אַן אייגענע, קושן זי און האַלדון זי און זאָגן איר, קום צו מיר, דו ביסט מיין קינד? צי אפשר פאַר-קערעווען דעם דישעל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגן איר: לך - לך — גיי דיר געזונטערהייט פון וואַנען דו ביסט געקומען?... ניין, לאַז זיך אייך דאַכטן, למשל, עלעהיי איר זענט אויף טביהס אַרט, און זאָגט מיר נאָר אָפנטלעך, ווי פאַר אַן אמתע גוטן פריינד: ווי אַזוי וואַלט איר זיך נהג געווען?... און אויב איר קאָנט עס מיר נישט זאָגן באַלד, גיב איך אייך צייט אויף צו באַטראַכטן זיך... און דערווייל דאַרף מען גיין — די אייניקלעך וואַרטן שוין אויף מיר, קוקן אַרויס אויפן זיידן. איר דאַרפט וויסן, אַז אייניקלעך זיינען נאָך טויזנט מאָל טייערער און איינגעבאַקענער פון קינדער. אַ קלייניקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב אייך אַנגעקלאַפט אַ קאַפּ — איר וועט שוין דערפאַר האָבן וואָס צו שרייבן... אַז גאָט וועט הייסן, וועלן מין זיך נאָך זען מסתמא. אַ גוטן!

ווען טביה דער מילניקער

קינדער, יוגנטלעכע, דערוואקסענע און אלטע יודן קוויקן זיך מיט שלום-עליכמען. זיינע העלדן, זיינע ווערטלעך שאפן אלעמען פרייד, שענע-קען געלעכטער.

ביים לייענען שלום-עליכמען לייטערט זיך אויס יעדעס געזיכט — זאל עס זיין געל ווי וואַקס, פארטריקנט ווי פארמעט און צעאקערט פון זארג. ער טראַגט מיט זיך הילכיק, פריידיק געלעכטער.

פאראן שלום-עליכ-טיפן, וועלכע זענען אונדז געווארן אזוי נאָענט און היימיש, אז זיי האָבן שוין לאנג אַרויסשפאַצירט פון בוך און גייען אַרום צווישן אונדז ווי לעבעדיקע, נאָענטע מענטשן, וואָס האָבן בלוט און פלייש, וואָס אַטעמען און באַזעגן זיך.

דאָכט זיך אונדז נישט אָפט, אז מיר האָבן אויף דער גאָס געטראָפן אַ פאַרשמייעטן, אַ פאַרנומענעס, אַ צעטומלטן מנחם-מענדלען? צי שטויסן מיר זיך אַמאָל נישט אָן אויף דעם קוועקזילבערדיקן, קינדערשן מאַטל פייסי דעם חזנס? און די פאַרשוניגען פון קאַסרילעווקע — זענען דען שוין פאַרביי?

יעדער פון אונדז טראַגט אין זיך אַ שטיק פון שלום-עליכמס העלדן, אַ שטיק פון זייערע אייגנשאַפטן.

צווישן אַלע שלום-עליכמס פערסאָנאַזשן, טיילט זיך אויס די וונדער-לעכע געשטאַלט פון טביהן. ער איז דעם גרויסן שריפטשמעלערס ליב-לינג. טביהן האָט דער האַרציקער שלום-עליכמס געמאַלן אין פאַרשידענע צייטן, ביי פאַרשידענע סיטואַציעס.

און טביה איז גובר אַלע צרות, אַלע לייד מיט זיין אינערלעכער שטאַרקייט, מיט זיין טיפן גלויבן, מיט זיין אומבאַגרענעצטער האַרציקייט. צוויי גרונט-געשטאַלטן טרעפן מיר ביי שלום-עליכמען — טביה און מנחם-מענדל. קעגנזעצלעכע טיפן. צוויי אופנים פון לעבן, צוויי אַרטן באַנעמען די וועלט, צוויי טעמפּעראַמענטן, צוויי שטרעבונגען — גאַנץ באַזונדערע האַפענונגען און גאַנץ קעגנזעצטע וועגן פון אויפנע-מען און איבערטראַגן צערונגען האַפענוגען („א בודעס“).

מנחם-מענדל — פול מיט ברען, פול מיט אימפעט, די ענערגיע שפראצט ביי אים פון אלע ווינקעלעך פון זיין נשמה, ער איז יעדע מינוט גרייט זיך צו ווארפן אויף דער וועלט און זי אייננעמען. יעדער טאג ברענגט מיט זיך א נייעם הלום פון מיליאנען, געשעפטן, גליקן אאז"וו.

צומארגנס בלייבן פון די אילוועים שערבעלעך צעבראכענע. אלץ איז פארשוונדן. ס'בלייבט — דער דלות פון שיינע-שיינדלם שטוב. אבער — ווייטער צינדט זיך אן ביי מנחם-מענדלען דער הלום און טרייבט אים צו א נייעם פרווון, צו א נייעם אַנגריף.

מנחם-מענדל איז די אייביקע, אוימאויפהערלעכע באוועגונג. טביה — איז דער היפוך. זיין כוח ליגט אין אינערלעכער קאנצענטרירקייט. ער שוועבט כמעט קיינמאל נישט צווישן הימל און ערד. ווען אפילו ס'געשעט אים א גליק, א נס („דאס גרויסע געווינס“), הייבט ער באלד אן צו זוכן א תכלית, נישט סתם געשעפט, נישט סתם שרייען, לויפן ארומשוויצן. ניין, טביה וויל ארבעטן, ער האט ליב די פראצע, אבער ער וויל אויך זען דעם תכלית. וואס וועט דאס ברענגען? צי וועט אין שטוב ווערן אביסל לייכטער, צי וועט ער קענען אביסל פרייער אפאטעמען און קענען זיך מיט אביסל רחכות אפגעבן די כאטראכטונגען — איבער וועלט און מענטשן.

טביה איז פעסט איינגעשרויפט אין דער ערד, ער איז באהאפטן מיטן לעבן.

אויס איז באשערט צו טרינקען א ביטערן בעכער פון לעבן: כמעט יעדע טאכטער שמעלט מיט זיך פאר אן אנדערע צרה, יעדעס קינד ברענגט אים זארג. און דער עיקר דערפאר, וואס ער פארשריט זיי אפט נישט. ער זעט, אז אנדערע וועלטן בויען זיי, אז זיי איז נישט גענוג דאס וועלטל, וואס זיי האבן אין דער היים. טביה וויל זיי באגרייפן. ער פרוווט אויף זיין אייגענעם שטייגער אריינצודרינגען אין די טרוימען, טרויער און בענקשאפטן פון זיינע מעכטער, נישט אלעמאל געלינגט דאס אים. טיילמאל בלייבט ער שטיין ווי פאר א רעמעניש: די הארציקע שטי-לע טאכטער זיינע — חווה — גייט אוועק מיטן שרייבער כוועדקע. טביה שטייט א צעטומלטער פאר דער דראמע. ער איז נישט אימשטאנד דאס צו באנעמען, ער קען גארנישט שלום מאכן מיטן געדאנק, אז דעם גלחם שטוב האט ביי אים צוגערויבט זיין קינד.

צייטל האט ליב געקריגן מאטל קאמווילן, האט טביה נישט געקענט משיג זיין דעם ענין „ליבע“, אבער זיין הארץ האט געפילט, אז צייטל איז גליקלעך מיט איר מאטלען. האדל האט זיך ארומגעטראגן מיט פאליטישע סודות — טביהן איז שווער געווען דארט אריינצודרינגען, אבער ער האט געהאט דרך-ארץ, ער האט געזען, אז דא גייט אין גרויסע וועלט-זאכן.

חוזה — איז אוועקגעריסן געווארן, ווי א שמורעמוניט וואלט זיך אריין-
 געגנבעט אין זיין שטוב אריין. און דאך — וויפל הארציקייט, וויפל איידל-
 קייט און גלייכצייטיק וויפל ווירדע ווייזט מביה ארויס!
 ער וואקסט אויס בעת דער באגעגעניש מיט חוזהן אין א בראנדזע-
 נער פיגור, נישט געקוקט דערויף, וואס טרערן שטיקן אים.
 אין „שפרינצע“ גיט אונדז מביה זיין בליק אויף די באלעבאמישע
 יונגעלייטלעך, וואס קומען זיך פאשען אויף דער דאמשיע און פארבלאנ-
 דזשען אין מביהס ארעמער שטוב, כדי דארט צו צעברעכן דאס לעבן פון
 די שפרינצעס.
 און מביה — טראגט דאס אלץ אריבער; און מביה — ווערט פון אלע
 זיינע צרות אינער לעך געשמארקט.
 מביה איז די פארקערפערונג פון — לעבנסקראפט, מוט, אינערלעכן
 כוח, פיינער חכמה, מילדן פארשטיין דאס לעבן און גוטסקייט אן גרע-
 נעצן.
 מביהס דערהויבענע קלוגשאפט איז קאנסערווירט אין די ווערטלעך,
 אפאריזמען, זאגענישן, וואס זענען צעשאטן ווי פערל איבער שלום-עליכמס
 פרעכטיקן בוך.

העברעיזמען *

א

אַב הרחמן, אַװו האַראַכמאַן — דערבאַרעמדיקער פאַטער.
אַבי הכלה, אַװוי האַקאַלע — דער כלהם פאַטער.
אַגיל ואשמח, אַגיל װיעסמאַך — גלאַט און גוט. אַ װערטל פון שלום־
עליכמס „טייטשן“.
אַדם הראשון, אַדאַם האַרישן — דער ערשטער מענטש.
אַדרבה ואדרבה, אַדראַכע װעאַדראַכע — פאַרוואַס נישט?
אַודאי, אַװאָדע — געװיס.
אַופן, אַװפנים, אַװפן, אַװפאַנים — שטייגער.
אַוצר, אַװיצער — אַ פאַרמעגן.
אַחינו בני ישראל, אַכיינו בניי יִסְרָאֵל — אונדזערע ברידער יודן.
אַחת ואחת, אַכאַס װעאַכאַס — איינס און איינס.
אַכילה, אַכילע — עסן.
אַלימלך, עלימעלעך — נאַמען.
אַלמן, אַלמנה, אַלמען (מאַן, ביי װעמען די װײב איז געשטאַרבן), אַל־
מאַנע (פרוי, ביי װעמען דער מאַן איז געשטאַרבן).
אַלף, אַלעף — ערשטער אות פון אַלף-בית.
אַלף השישי, עלעף האַשישי — דער זעקסטער טװיזנט; געמיינט פאַר־
פאַרן צו װײט.

* דאָ װערן געבראַכט אַלע העברעיזמען, העברעיזשע װערטלעך און „אַריינזאָגן“ װאַס שלום־עליכס האָט אַריינגעלייגט זיין טביהן אין מױל אַריין. נישט אַלע לייענערס האָבן דאָך אונטערן האַנט די געהעריקע װערטער־ביכלעך פון העברעיזמען. מיר האָבן דאָ געגעבן דעם אַריגינעלן העברעיזם, זיין פאַנע־טישן אויסלייג — די אויסשפראַך און אויך די געהעריקע אויסטייטשונג. מיר האַלטן פאַר גאַר װיכטיק דאָס געבן דעם אויסלייג, כדי די העברעיזמען אין יידיש זאָלן בלייבן ביי זייער מקורדיקן אשכנזישן קלאַנג. ביים פאַנעטישן אויס־לייג האָבן מיר זיך געהאַלטן אַן דעם װערטער־ביכל פון העברעיזמען, פון יעקב לעװין, נירי־אַרק 1958.

אַלפֿי אַלפֿים, אַלפֿיי אַלאַפֿים — טוויזנט טוויזנטער, געמיינט זייער פֿיל.
 אל רחום וחנון, אייל ראָכום וועכאַנון — דערבאַרעמדיקער גאַט.
 אם ירצה השם, אים יירצע האַשעם — אויב גאַט וועט וועלן.
 אמונה, עמונע — גלויבן.
 אַמֶן גַם אַתֶּם, אַמִּיין גַאָם אַטעם — אַ ווונטש אַזאַ, זאַל זיין גוט אויך ביי
 אייך.
 אַמֶן סלֵה, אַמִּיין סעלאַ — אַ ווערטל אין זין, אַז עס איז ריכטיק.
 אם כן יהי רצון, אים קיין יעהי ראָצן — אויב אַזוי זאַל זיין דער ווילן;
 שלום-עליכמס אַ ווערטל אַריינגעפלאַכטן פֿון דאַוונען.
 אמת, עמעס — ריכטיקייט.
 אַפֿנים, אַפֿאַנים — ווייזט אויס.
 אפּשֵׁר, עפּשעֵר — עס קען זיין.
 אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, אַשרי יושבי וויסעכאַ, אויך
 יעהאַלעלובכאַ סעלאַ — אַ פּסוק פֿון תהילים. אין דעם פּאַל געמיינט:
 וויל איז דעם וואָס זיצט אין שטוב.

ב

באותו יום, בעאויסוי יום — אין זעלביקן טאָג.
 בגנבה, ביגניווע — אין געהיים.
 בהמה, בהמות, בהימע, בהיימעס.
 בהמה בצורת מענטש, בהיימע בעצורעס מענטש — געמיינט אַ גרוי-
 סער נאַר.
 בורה, בויריאַך — אַנטלויפער, געמיינט אַזאַ וואָס האַט באַנקראַמירט.
 בזה הלשון, בעזע האַלאַשן — מיט אַזאַ שפּראַך, מיט אַזעלכע ווערטער.
 בזיון, ביזאַיען — אַ שאַנדע.
 בחור, בחורים, באַכער, באַכערים.
 בחיפּזונדיק, בעכיפּאַזנדיק — אין איילעניש.
 בחצי חנם, בעכאַצי כינאַם — האַלכ אומזיסט, געמיינט גאַר ביליק.
 ביטחון, ביטאַכן — גלויבן.
 בטבע, בעטעווע — אין דער נאַטור.
 בכדי, ביכדיי — מיטן ציל.
 בן אָדם, בען אַדאַם — מענטשנס קינד.
 בן בית, בען באַיס — אַ היימישער מענטש.
 בן מלך, בען מעלעך — אַ פּרינץ.
 בנאמנות, בענעמאַנעס — אויף מיין וואַרט.
 בסך-הכל, בעסאַר־האַקל — אין גאַנצן.

בעל-דרשן, באלידארשן — דא געמיינט אזא וואָס האָט ליב אַ סך צו רעדן.
 בעל-מלאכה, באַל-מעלאַכע — אַן אַרבעטס-מענטש.
 בעל-עגלה, באַל-אַגאַלע — פּורמאַן.
 בעלן, באַלן — עפעס וועלן, זיין אַ באַלן.
 בקיצור, בעקיצער — אין קורצן.
 ברוך הבא, באַרעך האַבאָ — באַגריסונג פאַר אַ גאַסט.
 ברוך השם, באַרעך האַשעם — געלויבט אין גאָט.
 ברוכים היושבים, ברוכים היושויים — אַ באַגריסונג צו די וואָס זיצן
 ביים טיש, צום עסן.
 ברירה, ברייע — אויסוואַל.
 ברית, בריס — צערעמאָניע פון מל זיין אַ קינד.
 בר-דעת, באַרדאַעס — אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד.
 בר-מזל, באַר-מאַזל — אַ מענטש אַ מזליקער.
 ברוגז, ברויגעז — בייז.
 בריה, בעריע — אַ פעיקער מענטש.
 ברכה, ברכות, בראַכע, בראַכעס — רעליגיעזער שפּרוך.
 בשורה, בשורות, בסודע, בסודעס — פּריילעכער אַנוואַג.
 בשלום, בעשאַלעם — אין פּרידן, געזונט.
 בשלום ושלווה, בעשאַלעם וועשאַלווע — אין פּרידן און רוה.
 בשעת-מעשה, בעשאַס-מאַיסע — אין דער זעלביקער צייט.
 בת-מלכה, באַס-מאַלקע — פּרינצעסין.

ג

גביר, גבירים, גוויר, גווירים — רייכער מאַן.
 גדול, גדולים, גאָרל, געדוילים — גרויסער מענטש.
 גדלות, גאָרלעס — גרויסקייט.
 גולם, גוילאַם — אַ גרויסער נאַר, אַן אידיאָט.
 גזלן, גזלנים, גאָזלען, גאָזלאַנים — מערדער, רויבער.
 גט, געט — דאָקומענט דורך וועלכן עס צעשיידט זיך אַ פאַרפאַלק.
 גלות, גאַלעס — דאָס ווערן פאַרטריבן פון לאַנד.
 גלח, גאַלעך — קריסטלעכער גייסטלעכער.
 גם זו לטובה, גאַם זו לעטזיווע — דאָס וועט זיין צום גוטן.
 גמילת חסד, געמילעס בעסעד — אַ טובה, אַן הלוואה (האַלוואַע).
 גמרא, געמאַרע — אַ טייל פון תלמוד (טאַלמוד).
 גניבה, גנייווע.
 גן-עדן, גאַן-אידן.

ד

דווקא, דאזוקע — גראד.
 דחקות, דאכקעס — ארעמקייט.
 דלות, דאלעס — גרויס ארעמקייט.
 דעה, דייע — מיינונג, איינפלוס.
 דרך-שלום, דערעדן-שאַלעם — פון שלום וועגן.

ה

הוצאות החתונה, הויצאָעס האַכאַסענע — די קאַסמן פון דער חתונה.
 הושענא רבה, הוישאַנע ראַבע — דער זיכעטער מאַג פון יום-טוב סוכות.
 היום, נאָך אַלע האַיאַמס — נאָך אַלעמען.
 הכל-בכל, האַקל-באַקל — אַליץ אינאיינעם.
 הכלל, האַקלאַל — הייס עס, דער אויספיר.
 הלבשה, האַלבאַשע — אַנטוועקן.
 הלך לעולמו, האַלאַך לעאוילאַמוי — געמיינט געשטאַרבן.
 „המליץ“, „האַמלייץ“ — נאַמען פון אַ צייטונג.
 הנה, היניי — זיי וויסן.
 הפקר, העפקער — קיינעמס נישט.
 „הצפירה“, „האַצפירע“ — נאַמען פון אַ צייטונג.
 השגה, האַשאַגע — באַריף.
 השגחה, האַשאַגאַכע — אויפזיכט.
 הקדמה, הקדמות, האַקדאַמע, האַקדאַמעס — פאַררעדעס.
 הרי-חושך, האַרייכוישעך — פינצטערע בערג, גאַר ווייט פאַרוואַרפן.
 השם יתברך, האַשיים ייטבאַרעך — גאַט — געבענטשט זאל ער זיין.

וו

ובפרט, אוביפראַט — גאַר באַזונדער.
 והשנית, וועהאַשיינים — צווייטנס.
 ויאמר, וואַיוימער — און ער האַט געזאָגט.
 וידבר, וואַיעדאַכער — און ער האַט גערעדט.
 ויהי-היום, וואַיהיה-האַיויים — און עס איז געשען, אין אַ געוויסן מאַג.
 וכדומה, אויכעווימע — און דאַס גלייכן.
 ועל-כולם, וועאַליקולאַם — און אויסער דעם.

זוכה, זויבע זיין — דערלעכן.
 זיווג, זיוועג — באשערמע פאר.
 זכות-אבות, זכוס-אזועס — פארדינסט פון עלטערן.
 זכיה, זכיע — פריזוילעגיע.
 זכר, זכרים, זאכער, זכארים — מאנספארשוין.
 זמירות, זמירעס — געזאנגען.
 זקן, זאקן — אן אלטער מאן.
 זקנה, זיקנה — אלטקייט. אין אונדזער פאל מיינט עס די באַרד.

ח

חבר, באווער.
 חברה-לייט, בעוורעלייט — פון דער זעלביקער געזעלשאפט.
 חד-גדיא, באדי-גאדיע — אין אונדזער פאל געמיינט טורמע.
 חוב, כויוו — וואס מען איז שולדיק.
 חודש, חדשים, כוידעש, באדאשים — מאנאט.
 חווה, באווע — נאמען.
 חוזק, כויועק — שפאס, געלעכטער.
 חומש, כומעש — די תורה (טוירע).
 חופה-וקידושין, כופע-אוקעדישין — די צערעמאניע ביי אַ חתונה (כא-פענע).
 חוץ לדרך הטבע, כוץ לדערעך האַמעווע — איבערנאטירלעך.
 חורבה, כורווע — רוינע, אַ צעשמערט הויז.
 חושך, כוושעך — פינצטערניש.
 חזיר, באַזער.
 חזן, חזנים, כאַזן, כאַזאָנים.
 חידוש, כוידעש — אַ נויעס, אַ וונדער.
 חיה, כאַיע — לעכעדיקע באַשעפעניש.
 חי-וקים, כאַיוועקאיעס — אַ ווערטל פון דאוונען.
 חיות, כויעס — פארגעניגן.
 חיים, כאַיים — נאמען.
 חכם, חכמים, כאַכעם, כאַכאָמים — קלוגער, קלוגע.
 חכמה, חכמות, כאַכמע, כאַכמעס — קלוגשאפט.
 חלה, כאַלע.
 חלום, חלומות, כאַלעם, כאַלוימעס — טרוימען.
 חלילה, כאַלילע — זאל מען באַהיט ווערן.

חלק, כילעק — טייל.
 חלשות, כאלאשעס — אַנמאַכט.
 חלשן, כאלעשן — פאלן אין אַנמאַכט.
 חן, כיון — ליבלעכקייט, פיינקייט.
 חנוכה, כאַנעקע — יום-טוב.
 חנפה, כאַנפע — זיך פרווון געפעלן ווערן מיט פאלשע רייד.
 חסד, כעסעד — גוטסקייט.
 חס-ושלום, כאַסיוועשאַלעם — זאל גאט אויסהיטן.
 חסר-דעה, כאַסער-דייע — משוגע, אראפ פון זינען.
 חסרון, כיפארן — פעלער.
 חצי-אלול, כאַצי-עלול — האלב אין מאַנאַט אלול.
 חרטה, כאַראַטע — צוריקציען אַ באַשלוס.
 חרפה, כאַרפע — שאַנדע.
 חתונה, כאַסענע.
 חתמנען, כאַסמענען — אונטערשרייבן.
 חתן, חתנים, כאַסן, כאַסאָנים.

ט

טביה, טעויע — נאַמען.
 טובה, טויווע — געפעליקייט, אַ גוטע זאך.
 טובת-הכלל, טויוואַסיהאַקלאַל — פארן גוט פון דעם כלל.
 טירחה, טירכע — באַמיונג.
 טעות, טאַעם — פעלער, גרייז.
 טעם, טאַאם — געשמאַק.
 טענות, טאַינעם — פּרעטענזיעס, פאַדערונגען.

י

יגיע-כפיד, יעגיאַיקאַפּעכאַ — די מי פון די הענט, האַרעוואַניע.
 יודע-ספר, יודעאַ-סייפער — אַ געבילדעטער, אַ געלערנטער.
 יושר, יוישער — ערלעכקייט, גערעכטיקייט.
 יחוס-בריוו, ייכעס-בריוו — אַפּשטאַם-בריוו.
 יללה, יעלאַלע — געוויין.
 ימח שמו וזכרו, יימאַך שמוי וועזיכרוי — זאל אויסגעמעקט ווערן זיין
 נאַמען און אַנדענק.

יעמוד החתן, יאצמיידי האכאסן — א ווערטל געמיינט, זאל זיך צושמעלן
 דער חתן.
 יפית, יעפייפּים — א שיינקייט.
 יפת-תואר, יעפאכטיואר — זייער א שיינע.
 יקנה"ז, יאקנעהאָז.
 ירושה, יערושע — דאס אייגנטום וואס בלייבט פון דעם פארשטארבען-
 נעם פאר זיינע יורשים (יאָרשים), קינדער אָדער פרוי.
 ירקות, יעראַקעס — גרינסן.
 ישועות-ונחמות, יעשועס־ווענעכאָמעס — הילף און טרייכטונג.
 יתום, יתומה, יתומים — יאָפעס, יעסוימע, יעסוימים.

ג

כבוד, קאָוועד — רעספעקט.
 כדומה-למשל, קעדווימע־לעמאָשל — צום ביישפיל.
 כהאי-לישנא, קעהא־לישנע — מיט אזעלכע רייד.
 כהרף-עין, קעהערעף־אָיִן — אין אַן אויגנבליק, אין אַ סעקונדע.
 כוסה, קויסע — גלעזל.
 כומר, קוימער — גלח.
 כיד-המלך, קעיאָדי־האַמעלעך — ווי אַ קעניג קען, מיט אַ פולער האַנט.
 כישוף, קישעף.
 כך-הוא, קאָדי־האָווע — אזוי איז עס טאָקע געשען.
 ככתוב, קאָקאָוו — ווי עס שטייט געשריבן.
 כלב-שבכלבים, קעלעו־שעביקלאָווים — דער גרעסטער הונט.
 כלומרשט, קלוימערשט — מאַכנדיק דעם אַנשמעל.
 כל-זמן, קאָל־זמאַן — אזוי לאַנג ווי.
 כלים, קיילעם — שטוביקע זאַכן.
 כל-ימיו, קאָל־יאָמאָוו — אלע זיינע טעג.
 כל-ישראל, קאָל־יאַיסראָעל — אלע יידן.
 כלל-וכלל, קאָל־לאַאָקלאַל — אין אַלגעמיין.
 כלל-ישראל, קאָל־יאַיסראָעל — דאָס ייִדישע פֿאָלק.
 כל עבודת פרך, קאָל אַווידאַס פֿערעך — אלע שווערע אַרבעטן.
 כמעט, קימאָט — באַלד אַזויפיל.
 כן יהי רצון, קיין יעהי ראָצן — זאל זיין אַזוי דער ווילן.
 כסדר, קעסיידער — נאָכאַנאַנד.
 כעס, קאָעס — צאַרן.
 כפל-כפלים, קייפליקיפלאָום — אַ סך מאַל מער.

כפרה, קאפאָרע — אויסלייז.
 כרחם אב על בנים, קעראַכעם אָוו אַל באַנים — ווי אַ טאטע דערבאַ-
 רעמט זיך אויף קינדער.
 כרך, קראַך — אַ גרויסע שטאָט.
 כשר, קאַשער — ווי עס באַדאַרף צו זיין.

ל

לא יזכר ולא יפקד, לוי יעזאַכער וועלוי יעפאַקעד — עס זאל ניט דער-
 מאַנט און ניט געדאַכט ווערן.
 לא-כל-שכן, לוי קאַל שעקייז — איז דאָ זיכער.
 לבנה, לעוואָנע.
 להבדיל, לעהאַזודל' — אונטערצושיידן.
 להכעיס, לעהאַכעס — פונקט פארקערט.
 לוח, לואַך — יידישער קאלענדאַר.
 לחיים, לעכאַים — צום געזונט; שפרוך ביים טרינקען משקה (מאַשקע).
 לחלוטין, לאַכלוטן — אינגאַנצן.
 לטובת, לעטזיוועס — צום גונסטן.
 לך-לך, לעדילכאַ — גיי זיך אַזועק; אַ ווערטל פון חומש (כומעש).
 לכן, לאַכנין — דעריבער.
 לכתחילה, לעכאַטכילע — פון אַנהייב אָן.
 למדן, לאַמדן — געלערנטער.
 למען-השם, לעמאַך-האַשעם — אומבאַדינגט.
 למשל, לעמאַשל — צום ביישפּיל.
 לעת-עתה, לעאַייס-אַטע — דערוויל.
 לעת-צרה, לעאַייס-צאַרע — אויף אַ שלעכטער צייט.
 לצים, לייציים — אַפלאַכערס.
 לשון, לאַשן — שפראַך.

מ.

מאכלים, מאַכאַלים — עסנוואַרג.
 מאריך, מאַרירעך זיין — לאַנג רעדן.
 מבול, מאַבל' — פאַרפלייצונג.
 מבין, מייזון — אַ קענער.
 מגדל, מעגאַדל זיין — דערציען.
 מדבריות, מידבאַריעס — וויסמענישן.

מדרש, מדרשים, מדרעש, מעדרעש, מעדרעשים — אויסטייטשונגען פון פסיקים.
 מהכתיתי, מעהייבעטייע — מילא, זאל זיין אזוי.
 מה שמכם, מא שמיבעם — ווי רופט מען אייך?
 מוחל, מויכל זיין — פארגעבונג.
 מוסר, מופער — שטרעף-רייד.
 מורא, מוירע האבן — זיך שרעקן.
 מזל, מאזל — גליק, גורל.
 מזל-טוב, מאזליטאזי — ווונטש צום גליק.
 מזמור, מיזמער — געזאנג.
 מח, מויאך.
 מחויב, מעכועזי זיין, — זיין פארפליכטעט.
 מחותן, מחותנים, מעכותן, מעכותנים.
 מחיה-נפשות, מעכאיעניגעפאשעם — א דערקוויקונג.
 מחילה, מעבילע — פארגעבונג.
 מחלוקת, מאכליקעס — קריגעריי.
 מחמת, מאכמעס — ווייל.
 מחשבה, מחשבות, מאכשאזע, מאכשאזעס — געדאנק.
 מטמון, מאטמען — א פארמעגן.
 מטריח, מאטריאך זיין — כאמפן.
 מיוחס, מעיוכעס — אפשטאמיקער פון א פינער פאמיליע.
 מי-יודע, מייוודיע — ווער ווייסט.
 מיישב, מעיאשעו זיין — זיך באראמן.
 מכבד, מעכאבעד זיין — אויפנעמען א גאסט מיט כיבוד.
 מכה, מכות, מאקע, מאקעס — געשווירן אדער קלעפ.
 מכוח, מעקויעך — וועגן.
 מלאך-המות, מאלעך-האמאזעס — מלאך פון טויט.
 מלא-כעס, מאלעיקאעס — פול מיט צארן.
 מלבושים, מאלבושים — קליידער.
 מלמד, מעלאמער — לערער פון א חדר (כיידער).
 מלחמה, מילכאמע.
 ממה-נפשך, מימאניעפשעך — איינס פון די ביידע.
 מנהג, מינהעג — פירונג.
 מן-הסתם, מינהאסטאם — ווייסט אויס.
 מן-הצד, מינהאצאר — פון דער זייט.
 מנחה, מינכע — דאס פארנאכטיקע דאוונען.
 מסחר, מיסכער — האנדל.
 מסתמא, מיסטאמע — ווייזט אויס.
 מעלה, מעלות, מאילע, מאילעס — גוטער שטריוך.

מענה-לשון, מאינע-לאַשן — א סך רייד.
 מערת-המכפלה, מעאַראַסיהאַמאַכפּיילע — די הייל, וווּ עס זענען באַ-
 ערדיקט געוואָרן די אורעלטערן פון יודישן פּאָלק.
 מעשה, מעשיות, מאַיסע, מאַיסעס — דערציילונגען.
 מעשה-שטן, מאַיסע-סאַטן — צום אומגליק.
 מעשים-טובים, מאַיסים טוויים — גוטע טאַטן.
 מפקיר, מאַפקיר זיין — אַפּזאָגן זיך פון עפעס.
 מפרנס, מעפּאַרנעס זיין — באַשפּייזן.
 מציל, מאַציל געווען — געראַטעוועט.
 מקנא, מעקאַנע זיין — נישט פאַרגינגען.
 משונה-נפשות, משונע נעפּאַשעס — מאַדנע נפשות.
 משותלח, מעשוּסעלאַך — נאַמען.
 משיח, מאַשיאַך.
 משך, מעשעך — א צייט לאַנג.
 משכון, מאַשקן — וואָס מען לייגט איין ביים לייען געלט.
 משל, מאַשל — ביישפּיל.
 משניות, מישנאַיעס — טייל פון תלמוד (טאַלמוד).
 משער, מעשאַער זיין — זיך פאַרשמעלן.
 משפט, מישפּעט — געריכט.
 משקה, מאַשקע — געטראַנקען.
 מתנה, מתנות, מאַטאַנע, מאַטאַנעס — געשאַנק.

ג

נגיד, נגידים, נאַגיד, נעגידים — רייכער מאַן.
 נדבה, נעראָווע — געשאַנק פאַר אַן אַרעמאָן.
 נדן, נאַדאַן — געלט וואָס דער כלהס פּאַטער גיט דעם חתן.
 נוהג, נויהעג זיין זיך — זיך פירן.
 נחת, נאַכעס — פאַרגעניגן.
 ניכר, ניקער — קענטלעך.
 נישקשה, נישקאַשע — עס מאַכט נישט אויס.
 נמאס, נימעס געוואָרן — שטאַרק דערעסן.
 נפש, נפשות, נעפּעש, נעפּאַשעס — באַשעפענישן.
 נקבה, נקבות, נעקיווע, נעקיוועס — פרויען.
 נשמה, נעשאַמע.

ס

סברה, סוזארע — מיינונג.
 סוד, סודות, סאָד, סוידעם — געהיימניש.
 סחורה, סבוירע.
 סימן, סימען — צייכן.
 סך, אַ סאך — אַ גרויסע צאָל.
 סכנה, סאקאָנע — געפאָר.
 סכנת נפשות, סאקאָנעס נעכאָשעס — מוים-געפאָר.
 סלה, סעלאַ — אייביק.
 סם-המות, סאם-האָמאָוועס — גיפט.
 סעודה, סודע — מאַלצייט.

ע

עבירה, אַווירע — זינד.
 עגונע, אַגונע — פרוי, וואָס איר מאַן האָט זי פאַרלאָזט און מען ווייס נישט
 וווּ ער איז.
 עובדה, אַווודע — אויפגאַבע, אויפטו.
 עולם, אַוילאָם — גרופע מענטשן.
 עוף, אָף — שטוב-פויגל.
 עושר, אַוישער — אַ רייכער.
 עין-הרע, אַוידהאַרע — אַ ביזו אויג.
 עינים, אַיינאַים — אויגן.
 עיקר, אַיקער — הויפטזאַך.
 עליו-השלום, אַלאַווידהאַשאַלעם — שפרוך, ווען מען דערמאָנט אַ מוים.
 על-כן, אַלקיין — דעריבער.
 על-פּי-יִשׂרָאֵל, אַלפּיִיזשער — לויט דער גערעכטיקייט.
 ענין, ענינים, איניען, איניאַנים — זאַכן, פראַבלעמען.
 עסק, אַיסעק — געשעפט.
 עצה, אַיצע — ראַט.
 עקשן, אַקשן — איינגעשפּאַרטער.
 עקשנות, אַקשאַנעס — איינגעשפּאַרטקייט.
 ערב, ערעוו שבת — פאַר שבת.
 עשו, אַיסעוו — סינאַנים פאַר נישט-יידן.

פ

פירות, פיירעם — פרוכט.
 פנים, פאנים — געזיכט.
 פסוק, פסוקים, פאסעק, פסוקים — א זאץ פון תנך (טאנאך).
 פסק, פסאק — אורטייל, באשלוס.
 פריץ, פריצים, פאָריץ, פריצים — א האר, א גרויסער מענטש.
 פרנסה, פארנאָסע.
 פשוט, פאָשעט — איינפאך.
 פשט, פשאַט — דערקלערונג.
 פתח שין, פאסאך שין שאַ — א ווערטל מען זאל האַלטן א זאך געהיים.

צ

צד, צאד — איין טייל, איין זייט.
 צדיק, צדיקת, צאדיק, צאדיקעס — פרומע.
 צידה לדרך, ציידע לאַדערעך — שפיון אין וועג אריין.
 צלם, ציילעם — קרויץ.
 צער-בעלי-חיים, צאר-באלע-כאָים — רחמנות אויף לעבעדיקע באשעפע-
 נישן.
 צער-גידול-בנים, צאָריגידול-באָנים — לידן פון דערציען קינדער.
 צפון-ים, צאָפניאָם.
 צרה, צרות, צאָרע, צאָרעס — ליד.
 צרת רבים חצי נחמה, צאָראַס ראַבים האַצי נעכאַמע — די פיין פון דעם
 כלל (קלאַל) איז א האַלבע טרייסט.

ק

קבצן, קאכצן — אַרעמאָן.
 קבר, קייווער — גרוב צו באַערדיקן די טויטע.
 קדחת, קאדאַכעס — פיבער-קראַנקהייט.
 קדיש, קאדיש — די תפילה (טפילע) וואָס מען זאָגט נאָך אַ טויטן.
 קודם-כל-הקודמס, קוידעם-קאָליהקוידעמס — פאר אַלעמען.
 'קול מבשר', קויל מעוואַסער — נאָמען פון אַן אויסגאָבע.
 קונה, קוינע — קונד.
 ק"ן, קאָן — געמיינט 150, ק"ן קערבלעך, הייסט, 150 רובל.

קנס-מאַל, קנאַסמאַל — חתונה-מאַלצייט.
 קצב, קאַצעוו — פלייש-הענדלער.
 קרוב, קאַרעוו — א פריינד.
 קרן, קערן — גרונט-קאפיטאַל.
 קשיא, קשיות, קאַשע, קאַשעס — פראגע.

ר

ר', רעב — ר' טביה, רעב טעויע.
 ראיה, ראיות, ראיע, ראיעס — באווייזן.
 ראש-הקהל, ראשי-הקאהאל — דער עלטסטער פון דער געמיינדע.
 ראשית חכמה, ריישיס באַכמע — דער אנהייב פון אלע חכמות (כאַכ-
 מעס), געמיינט פריער פאר אלץ.
 רבנו של עולם, ריבוינוי שעל אוילעס — האר פון דער וועלט, גאט.
 רגלים, ראַגלאַום — פיס.
 רגע, רעגע — א וויילע.
 רווחים, רעוואַכים — פארדינסטן.
 רוח, רואך — גייסט, טייוול.
 רחמנות, ראַכמאַנעס.
 רחבות, ראַכוועס.
 ריה, רייאך — גערוד.
 רעיונות, ראַיוועס — געדאַנקען.
 רש"י, ראשי — באקאנטער קאמענטאטאר פון דער תורה (מור"ע).

ש

שאלה, שאלות, שיילע, שיילעס — פראגעס.
 שבועה, שבועות, שוועג, שוועס — די צערעמאניע פון שווערן.
 שבועות, שאַוועס — יום-טוב.
 שבעה, שיווע — די צערעמאניע פון זיצן „שבעה“ נאך א מויטן, זיבן טעג.
 אויף א נידעריקן בענקעלע, נאַענט צו דער ערד.
 שבת-קודש, שאַכעס-קוידעש — הייליקער שבת.
 שדכן, שדכנים, שאַדכן, שאַדכאַנים — פארמיטלער בעת שליסן א שידוך.
 שוחט, שויכעט — ווער עס שעכט לויטן ריטועלן שטייגער.
 שוטה, שויטע — נאַר.
 שומר ומציל, שוימער אומאַציל — אפגעהיט זאל מען ווערן.
 שונא, שונאים, שוינע, שאַנים — פיינד.

שופר, שויפער — האָרן אין וועלכן מען בלאַזט ראַש־השנה (ראַש־האַשָׁנָה).
שאַנע.

שחִיטָה, שכיטע — דאָס קוילענען פֿי.
שטן־מקטרג, סאַטן־מעקאַטרעג — דער שטן וואָס קלאַגט אָן.
שייכות, שייכעס — באַצוֹנונג.
שיכור, שיקער — באַטרונקענער.
שכל, סייכל — קלוגשאַפט.
שליח, שאַליך — דעלעגירטער.
שלמה המלך, שלוימע האַמעלעך — דער קיניג שלמה.
שם, אַ גוטער שיעם — נאַמען.
שמונה־עשרה, שמוינע־ערע — איינע פֿון די וויכטיקסטע טיילן פֿון די תּפִילות (תּפִילעס).
שמחה, סימכע — פֿרייד.
שמש, שמשים, שאַמעש, שאַמאַשים — באַדינער אין שול.
שעה, שאַ.
שקצים, שקאַצים — נישט־ייִדישע ייִנגלעך.
ששון ושמחה, סאַסן וועסימכע — פֿרייד און פֿריילעכקייט.

ת

תּוֹך, טאָך — זאך, הויפטזאך.
תּוֹרָה, טוירע.
תּירוֹן, טערען — פּאַרענטפּערונג.
תּכּלִית, טאַכלעס — ציל.
תּכּרִיכִים, טאַכריכים — קליידער וועלכע מען טוט אָן די טויטע.
תּכּשִׁיט, טאַכשיט — ווילער יונג.
תּל, טעל — אַ באַרג אַש.
תּם, טאַם — אָן אַיִדאַט.
תּמיד, טאַמיד — שטענדיק.
תּנאים, טנאַים — אַפּמאַך ביים שליסן אַ שידוך.
תּנוּעוֹת, טנועס — באַוועגונגען.
תּענית, טאַנעס — טאַג פֿון פּאַסטן.
תּענוּג, טאַניעג — פּאַרגעניגן.
תּקיעת־כּף, טקיאַסיקאַף — דאָס געבן אַ האַנט, ווי אַ צייכן צו האַלטן דעם צוואַג.
תּרגום־לשון, טאַרגעס־לאַשן — שווערע שפּראַך צו פּאַרשטיין.
תּשעה באַב, טישע־בעאַז — 9טער טאַג פֿון חודש אב, אַ טרויער־טאַג נאַכן חורבן (חורבן) פֿון בית־המקדש (ביים־האַמיקדאַש).

דער „אלטער ראָזענטאַל־פּאַנד פּאַר ייִדישער קינדער־ליטעראַטור“
דאַנקט די יורשים פון שלום־עליכם פאַר זייער אויטאָריזאַציע אַרויסצו־
געבן די איצטיקע אויסגאַבע פון „טביה דער מילכיקער“ פאַר שול און
היים, געקירצט און צוגעגרייט פון ח. ש. קאַזדאַן.

**ארויסגעגעבענע ביכער פון „אלטער ראָזענטאַל-פּאַנד
פאַר ייִדישער קינדער-ליטעראַטור“**

- (1) **יודל מאַרק** — „היסטאָרישע געשטאַלמן“
(צו דער 5טער יאַרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1957).
- (2) **משה דלוזשנאַווסקי** — „דער רייטוואָגן“
(צו דער 6טער יאַרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1958).
- (3) **שלמה סיימאַן** — „חכמים, עקשנים און נאַראַנים“ — מעשיות
פון אַלערליי פעלקער.
(צו דער 7טער יאַרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1959).
- (4) „פון אַרגענטינע“ — לאַנד און יישוב — פּאַעזיע, פּראָזע, פּוֹ-
בליציסטיק, בילדער. רעדאַקטירט פון שמואל ראָזשאַנסקי.
(צו דער 8טער יאַרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1960).
- (5) **שלום-עליכם** — „טביה דער מילכיקער“. אויסגאַבע פאַר שול
און היים. געקירצט און צוגעגרייט צום דרוק פון ח. ש. קאַזדאַן.
(צו דער 9טער יאַרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1961).

וועגן אַלע ענינים פון „אַלטער ראָזענטאַל-פּאַנד“

דאַרף מען זיך ווענדן אויפן אַדרעס:

S. ZYTNICKI

Boulogne Sur Mer 385, 2º Piso, Dep. A

Buenos Aires

República Argentina

Hecho el depósito según
marca la Ley Nº 11.723.

Impreso y editado en la Argentina
Printed and Published in Argentine

Editado por:

FONDO ALTER ROZENTAL
pro Literatura Infantil Judía

Dependiente de la "Asociación pro Cultura y Ayuda Artur Zygelbaum"

SHOLOM ALEICHEM

Tevya the Daiyman

(TEVJE DER MILJIKER)

EDITIONS OF ALTER ROZENTAL FUND

BUENOS AIRES

1 9 6 1

SCHOLEM ALEIJEM

Tobías el Lechero

(TEVYE DE MILJIKER)

EDICIONES IN MEMORIAM
DE ALTER ROZENTAL
BUENOS AIRES

1961

Este libro se terminó de imprimir el 12
de Julio de 1961, en los Talleres Grá-
ficos JULIO KAUFMAN S.R.L., Avda.
Corrientes 1976 - Bs. Aires, Rep. Arg.